

חידון
גאולה ומשיח

תשפ"ד

קובץ ג'

פתח דבר

ברגשי גיל ושמחה תוך שבח והודיה לבורא עולם, הננו מוציאים לאור את קובץ "תורת הגאולה" (והוא מסלול הלימוד - שנה ג') בסדרת הקבצים בעניני משיח וגאולה היוצאים לאור במסגרת "חידון גאולה ומשיח".

קובץ זה הוא הקובץ השלישי בסדרת הקובצים היוצאים לאור בשנה זו, והוא עוסק בנושא תחיית המתים ובאופן קיום התורה ומצוות לעתיד. ובפרטיות יותר:

(א) תחיית המתים - מקורות ומשמעות התחייה, הזוכים לתחייה, סדר התחייה ואופן התרחשותה, ומקום התחייה.

(ב) תורת ומצוות - חלק זה נפתח בהסברת אופן הלימוד לעתיד. בהמשך מבואר איך נקיים מצוות התורה, צורת התפילה ואמירת הברכות (כולל ברכות על ביאת הגאולה).

קובץ זה פורש בפנינו תמונה רחבה של נושאים אלו בעת בוא הגאולה (אודות חלוקת הנושאים של שאר הקובצים - ראה ב'פתח דבר' לקובץ הראשון בסדרת הקובצים המיועדים לשנה זו).

בהתוועדות ש"ק פרשת תזריע-מצורע ה'תנש"א אמר הרבי בין השאר וזה לשונו (להלן קטעים מספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 501. לשלימות הבנת הדברים עיי"ש):

משיח צדקנו עומד לבוא תיכף ומיד, אבל עדיין לא בא בפועל, שלכן דרושה ההשתדלות האחרונה של כל אחד ואחד מישראל להביא את המשיח.

הרבי מבאר (שם) שלימוד עניני גאולה ומשיח הוא "הדרך הישרה", הקלה והמהירה ביותר מבין כל דרכי התורה, לפעול התגלות וביאת המשיח. ובפרטיות:

"תפארת" - הוא ענין לימוד התורה, ו"מלכות שבתפארת" - הוא לימוד התורה בעניני מלך המשיח ובעניני הגאולה שנתבארו בריבוי מקומות,

- כתורה שבכתב וכתורה שבעל פה, כנמרא וכמדרשים, וגם
- וכמיוחד - בפנימיות התורה, החל מספר הזוהר, וכפרט בתוֹר
רת החסידות, בתורת רבותינו נשיאינו, וכפרט בתורתו (מאמ'
רים ולקומי שיחות) של נשיא דורנו - מעין ודוגמא והכנה ללימוד
תורתו של משיח.

אופן עריכת הקובץ:

החומר שבקובץ זה הוא ליקוט סוגיות נבחרות בעניני גאולה ומשיח, כתובים
בשפה קלה וברורה להקל על החפצים ללמוד ולדעת את יסודות ועיקרי הסוגיות
הללו. החומר מבוסס ברובו ע"פ תורת הרבי וספרי רבותינו נשיאנו.

המקורות והסוגיות המופיעים כאן הם בבחינת טעימה קלה בלבד מתוך האוצר
העשיר של תורת הגאולה. אך הם בהחלט מהווים מבוא ו"מפתח" לפתוח את השערים
ולסלול דרך להבנה רחבה ומעמיקה של נושאים אלו.

בהתאם לכך - כמובן שלא ניתן במסגרת זו להביא את כל המקורות הקשורים
לנושאים הנידונים, אשר על כן התמקדנו רק במקורות העיקריים הדרושים להבנת
הרעיונות. לפיכך, אין לראות בקובץ זה חיבור מקיף בשלימות את "תורת הגאולה".

יתר על כן, התוכן עבר עריכה קלה כדי לסכם ולתמצת נושאים אלו לטובת הלר
מדים. מובן אפוא, שעל מנת לקבל תמונה ברורה ומקיפה יותר, יש לעיין במקורות
עצמם, כמצוין בהערות השוליים. הדברים נכונים ביתר שאת לגבי סוגיות מורכבות
שלא באנו להכריע בהן או לקבוע מסמרות, אלא לתאר את עיקרי ההסברים והר
עיונות.

ולסיום, נביע תקוותינו כי הלימוד וה'קאך' בתורת הגאולה, ובפרט על ידי התאח
דות תלמידי הישיבות באופן של 'ויעשו כולם אגודה אחת, לעשות רצונך בלבב שלם'
תהיה הפעולה האחרונה ש"תכריע את הכף" ותפעל כבר את התגלות משיח צדקנו,
תיכף ומי"ד ממש!

מטה חידון גאולה ומשיח

ערב שבת מברכים חודש סיון
תשפ"ז, ברוקלין נ.י.

תוכן העניינים

שער ראשון

תחיית המתים

פרק א | מקורות לתחיית המתים 14.

תחיית המתים מן התורה מניין?

מבאר שהוא יסוד גדול בדתנו ומעיקרי האמונה, ועל אף שלא מצינו מפורש בתורה שבכתב, מביא ריבוי פסוקים ודרשות וסברות חכמים לענין זה.

מרומז בתנ"ך

מביא פסוק המרמז על תחיית המתים ואת דברי הרמב"ם שזהו הפשט המתייב בפסוק.

מקורות בתורה

מביא פסוקים מחמישה חומשי תורה שבביאורם נרמז שיהיה תחיית המתים.

מקורות בנביאים וכתובים

מביא פסוקים מנביאים וכתובים שמרמז או אפילו מדבר אודות תחיית המתים.

ראיות מסברא ומשלים

מביא כמה סיפורים מהגמרא מחכמינו שדיברו עם אנשים שהקשו וזלזלו בתחיית המתים ומה שענו להם בסברא.

Table of Contents

Part One

Techiyas Hameisim

Perek 1 | **Sources for Techiyas Hameisim** 15

Where in the Torah do we find Techiyas Hameisim?

Techiyas Hameisim is explained as one of the fundamental and primary principles of our faith. Despite its absence as an explicit Mitzvah in the Torah, many Pesukim and teachings of Chazal support it.

Sources in Tanach

We present a Passuk hinting to Techiyas Hameisim. The Rambam clarifies that this is its straightforward interpretation.

Sources in the Torah

A list of Pesukim from the Torah that, when explained, are references to Techiyas Hameisim.

Sources in Nach

A list of Pesukim from Nach that either hint at or explicitly discuss Techiyas Hameisim.

Logical Evidence and Mashalim

Several stories from the Gemara of Chachamim who engaged with people who questioned Techiyas Hameisim, along with their logical responses.

פרק ב | שכר הגוף 30

מביא את המחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן אם עיקר השכר הוא לגוף או לנשמה, הכרע הקבלה והחסידות בזה, והטעם לזה.

פרק ג | שלב חדש בגאולה 36

מבאר שתחיית המתים היא לא רק עוד ייעוד מהיעודים דלעתיד אלא התחלת תקופה חדשה.

פרק ד | כל ישראל יש להם חלק 40

דיון יסודי ומרתק מהו היסוד(ות) לומר שאחרי הכל - כל ישראל ללא יוצא מן הכלל יזכו לתחיית המתים.

פרק ה | דור המדבר והמרגלים 46

דיון נוסף במיוחד אודות דור המדבר והמרגלים, שלפועל גם הם יזכו לתחיית המתים.

פרק ו | סדר תחיית המתים 56

מבאר את הסדר מי יקום לתחיה באיזה זמן בגאולה, ובאיזה סדר קדימה.

פרק ז | איך יקומו המתים 62

מבאר בנוגע לכמה פרטים איך בדיוק בני ישראל יקומו לתחייה.

פרק ח | מקום התחייה 68

מבאר היכן יקומו (אלו שנקברו בחוץ לארץ) ואיך זה יתרחש.

Perek 2 | Reward of the Body31

Machlokes between the Rambam and Ramban on whether the primary reward is for the body or the Neshama. We explain the Maskana according to Kabbalah and Chassidus, and the reasoning behind it.

Perek 3 | A New Phase in the Geulah.....37

Techiyas Hameisim is not merely another detail within Moshiach, but the beginning of a new era in the Geulah.

Perek 4 | All Yidden Have a Portion.....41

An in-depth and fascinating discussion on the foundations for the belief that ultimately, all Yidden without exception will merit Techiyas Hameisim.

Perek 5 | The Dor HaMidbar and the Meraglim. .47

The status of the Dor HaMidbar and the Meraglim in regards to their rising for Techiyas Hameisim.

Perek 6 | The Procedure of Techiyas Hameisim .57

The sequence of who will be resurrected at what stage during the Geulah, and the order of precedence.

Perek 7 | How Will the Dead Arise63

How exactly the Yidden will be resurrected.

Perek 8 | The Location of Techiyas Hameisim...69

Where those buried outside of Eretz Yisroel will rise and how this will occur.

שער שני

תורה ומצוות לעתיד לבוא

74. פרק ט | תורתו של משיח

תורה חדשה מאתי תצא

מבאר את ב' הענינים שיתחדשו בתורה חדשה ש'מאתי תצא'. ואיך שדוקא משיח יהיה זה שילמד לנו תורה זה (בשביל שיתאים לכללי התורה שלא יהיה בו שינוי...ולא תוספת).

מי ילמד תורה לעתיד לבוא

מביא מכמה מקורות מי עוד ילמד תורה לבני ישראל לעתיד לבוא.

אופן הלימוד

באר את השוני והמיוחדות של אופן לימוד תורה לעתיד.

90. פרק י | מצוות בטלות לעתיד

מבאר את הענין של מצוות בטילות (עכ"פ) בתקופת תחיית המתים.

96. פרק יא | שינויים כלליים בהלכות התורה.

גזירות חכמים וגיל החיובים

מביא כמה ענינים בעניני תורה בקיום המצוות שישתנו לעתיד והסיבות לזה.

שינויים על-פי כללי התורה

מבאר (בתור הקדמה) את התוקף שהתורה הזאת לא תהיה מוחלפת ומה שמצינו שינויים לעתיד זה אך ורק כיון שיתאים על פי כללי הצורה שנמי צאים אצלנו כבר כעת

104. פרק יב | בעלי חיים שיטהרו.

מביא כמה מן הבעלי החיים הטמאים איך שגדרם ישתנה לעתיד.

Part Two

Torah and Mitzvos Li'osid Lavo

Perek 9 | **The Torah of Moshiach**75

A New Torah will Emerge from Hashem

Two aspects of the Torah Chadasha. Moshiach himself will teach us this Torah (to ensure it aligns with Torah principles without changes or additions).

Who Will Teach Torah in the Future?

Various sources on who else will teach Torah to the Yidden Li'osid Lavo.

The Method of Learning

The unique nature of Torah learning Li'osid Lavo.

Perek 10 | **Mitzvos Will Be Nullified Li'osid Lavo** ...91

How Mitzvos will be nullified (at least) during Techiyas Hameisim.

Perek 11 | **General Changes in Torah Laws**.....97

Decrees of Chazal and age of Mitzvos

Various aspects of Torah and Mitzvah observance that will change Li'osid Lavo, and the reasons for this.

Changes According to Torah Rules

The Torah will never be replaced. Any changes in the future will only be in accordance with the principles of Torah already known to us.

Perek 12 | **Animals that will Become Kosher**....105

Certain Treife animals will have their status changed in the future.

פרק יג | גמילות חסדים 108

מבאר את אופן קיום מצוה זו לעתיד שלא יהיו אביונים.

פרק יד | תפילה לעתיד לבוא 114

תפילות

מביא כמה שיטות אודות ענין התפילה והאם ואיזה שינויים יהיו בנוסח התפילה.

תפילות בקול רם

מבאר שלעתיד נאמר בקול תפילות שבזן הגלות נאמרו בלחש והטעם.

פרק טו | ברכות 124

מביא שיטות אודות ענין הברכות בכלל ומאכלים שונים האם ומה נברך עליהם.

פרק טז | ברכות על הגאולה 132

מביא כמה שיטות אודות הברכות שנברך כשתרחש הגאולה.

Perek 13 | **Tzedakah**109

How the Mitzvah of Gemilus Chassadim will be observed in the future, given the absence of poverty.

Perek 14 | **Davening Li'osid Lavo**115

Davening

Whether or not we will daven Li'osid Lavo, and any changes that might occur in the Nusach.

Davening Aloud

Tefillos that used to be recited quietly will be said out loud.

Perek 15 | **Brachos**125

Details of Brachos in general and on different foods, and whether and what Bracha we will make on them.

Perek 16 | **Brachos on the Geulah**133

Various opinions regarding the brachos we will say when the Geulah occurs.

שער

**תחיית
המתים**

*Techiyas
Hameisim*

מקורות לתחיית המתים

תחיית המתים מן התורה מנין?

הקדמה: מעיקרי האמונה

אחת ההבטחות הידועות על הגאולה, היא ההבטחה, שלעתיד לבוא יחיו המתים.

הרמב"ם כתב שלשה עשר עיקרים, שהם היסודות של האמונה של בני ישראל, שכל יהודי מחויב להאמין בהם. האמונה בתחיית המתים היא העיקר הי"ג מבין עיקרי האמונה שהרמב"ם מפרט¹.

דברים אלו אף מופיעים בסידורים רבים לאחר תפילת שחרית²: "אני מאמין בא' מונה שלימה שתהיה תחיית המתים, בעת שיעלה רצון מאת הבורא יתברך שמו".

גם בתפילת שמונה עשרה אנו מזכירים את תחיית המתים, והרבה פרטים בנושא מבוארים בדברי חז"ל ומדרשים. המשנה אומרת שהכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא³, והרמב"ם במשנה תורה קובע כך להלכה⁴.

(1) בפירוש המשניות להרמב"ם (בהקדמה לסנהדרין פרק י).

(2) בגירסה מקוצרת.

(3) סנהדרין צ, א.

(4) הלכות תשובה פרק ג הלכה ו.

Sources for Techiyas Hameisim

— Techiyas Hameisim in the Torah —

Fundamental part of our Faith

One of the most famous Nevuos about the Geulah is Techiyas Hameisim - the dead will come back to life.

The Rambam wrote thirteen principles which are the foundation of Jewish faith, and we are required to believe in all of them. The belief in Techiyas Hameisim is the thirteenth principle.

In many Nuschaos, this is recited every day after Shacharis: “I believe with complete faith that Techiyas Hameisim will happen when it pleases the Creator, blessed be His Name.”

Techiyas Hameisim is also mentioned in Shemoneh Esrei, and many details about it can be found in sources from Chazal and Midrashim. The Mishnah states that someone who does not believe in Techiyas Hameisim does not have a share in Olam Haba, and the Rambam affirms this as Halacha in his Mishneh Torah.

מכל זה מובן שתחיית המתים אינו רק עוד נס שיקרה בתקופת הגאולה, אלא יסוד ועיקר גדול ביהדות, ולכן חובת האמונה בדבר זה הוא הרבה יותר חמור משאר הבטחות הנביאים על הגאולה.

אף שיש הרבה מקורות בנושא, רק מעטים יודעים את הפרטים הרבים של תחיית המתים. בפרקים הבאים שלפנינו יתבאר באריכות רבה איפה נרמז מושג זה בתורה, מהו ענינו הפנימי של תחיית המתים, ופרטים שונים על אופן התחייה⁵.

מרומו בתנ"ך

תחיית המתים אינו מופיע בחמשה חומשי תורה באופן מפורש, אבל אנו מוצאים בגמרא כמה וכמה דרשות מפסוקים בתנ"ך המרמזים על תחיית המתים.

הפסוק הכי מפורש על תחיית המתים, הוא הפסוק הבא בספר דניאל⁶ העוסק בענין הגאולה העתידה: "וְרַבִּים מִיִּשְׁנֵי אֲדָמַת עֶפְרָיִם יִקְצֹצוּ אֱלֹהִים לְחַיֵּי עוֹלָם וְאֱלֹהִים לְחַרְפוֹת לְדָרְאוֹן עוֹלָם". הפירוש הפשוט של פסוק זה הוא, שבתחיית המתים יחיו בין צדיקים ובין רשעים. הצדיקים ילכו "לחיי עולם", והרשעים (אותם ש"אין להם חלק לעולם הבא") לעונש נצחי "לחרפות ודראון עולם"⁷.

הרמב"ם כותב⁸, שפסוק זה אי אפשר לפרשו בדרך אחרת אלא כפשוטו. אבל בכל זאת הוצרכו להביא בגמרא עוד ראיות רבות לתחיית המתים מן התורה, וכפי הנראה טעם הדבר הוא בכדי להוציא מלבם של מי שמתעקשים לפרש פסוק זה בדרך משל⁹.

(5) רוב הדברים מבוססים על מכתב תשובה ארוך שהרבי כתב בנושא תחיית המתים שנדפס באגרות קודש חלק א, ע' קמא ואילך.

(6) יב, ב. הובא בסנהדרין צב, א. בהמשך לפסוק זה מופיע עוד פסוק שממנו משמע שיהיה תחיית המתים לעתיד (דניאל יב, ג. הובא בסנהדרין צב, א): "וְאֵתְּהָ לֶךְ לְקָץ וְתִגְנִיחַ וְתַעֲמֹד לְגִרְלָךְ לְקָץ הַיָּמִין". כלומר, שדניאל ימות ("לך לקץ") וינוח בשלום על משכבו, ואחר כך יעמוד לגורלו בתחיית המתים ב"קץ הימין".

(7) ראה יד רמה (בתחילת פרק חלק), וכן כתב רבנו בחיי (בראשית ג, כא). ועיין ג'כ יד רמה ומאירי סנהדרין קז, ב. וריטב"א ראש השנה טז, ב. אמנם יש מפרשים שרק הצדיקים יזכו לתחייה, והרשעים לא יקיצו אלא יישארו בגיהנום (אמונות ודעות שם, ואבן עזרא דניאל שם, וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות בהקדמה לפרק חלק).

(8) במאמר תחיית המתים (התחלת פרק ד').

(9) עיין אמונות ודעות מאמר ז, ב בארוכה.

This shows us that Techiyas Hameisim isn't just another miracle associated with the Geulah; it is a **fundamental part of Yiddishkeit**. Therefore, believing in this is much more important than believing in other Nevuos about the Geulah.

Although there are many sources referencing Techiyas Hameisim, few people are familiar with its extensive details. In the upcoming chapters, we will discuss where the Torah hints to it, its deeper meaning, and the specifics of how it will happen.

Sources in Tanach

Techiyas Hameisim isn't explicitly mentioned in the Chumash, but in Gemara, we find several interpretations of Pesukim in Tanach that hint to Techiyas Hameisim.

The clearest reference to Techiyas Hameisim is found in Daniel, which discusses the Geulah: "And many of those who sleep in the dust of the earth shall awake, some to everlasting life, and some to everlasting shame." The simple interpretation of this Passuk is that, by Techiyas Hameisim, both Tzaddikim and Reshaim will be revived. The Tzaddikim will go on to "everlasting life", while the Reshaim (those "who do not have a portion in Olam Haba") will face eternal punishment - "everlasting shame."

The Rambam writes that this Passuk must be interpreted in its simple meaning. Nevertheless, the Gemara in Maseches Sanhedrin brings many more proofs for Techiyas Hameisim, seemingly to counter those who might want to interpret this Passuk as a Mashal.

Anyone who does not believe in Techiyas Hameisim, or does not accept that it is sourced in the **Torah** (as per the interpretations of

מי שאינו מאמין שיהיה תחיית המתים, או שאינו מאמין שדבר זה הוא מן התו-
 10ה (על-פי הרמזים שדרשו חז"ל), הרי הוא כופר בתורה וגם לא יזכה לקום בזמן
 התחייה.

להלן כמה רמזים שנמצאים בתורה נביאים וכתובים שמבוארים בגמרא במסכת
 סנהדרין¹¹.

מקורות בתורה

(א) לתת להם (לאבות)

הקב"ה הבטיח לאבותינו אברהם יצחק ויעקב שיתן להם את כל ארץ ישראל, וכמו
 שנאמר¹²: "וְגַם הִקְמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן". וכן נאמר¹³: "לְמַעַן
 יִרְבוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לָתֵת לָהֶם כְּיָמֵי הַשָּׁמַיִם
 עַל הָאָרֶץ".

דברי הפסוקים מבואר שהקב"ה נשבע לתת "להם" (לאבות עצמם) ולא נאמר
 לתת "לכם" (לבני ישראל). דבר זה עדיין לא קרה, ולכן, אומרת הגמרא שהפסוק הזה
 רומז לכך שהאבות יקומו בתחיית המתים, ואז יקבלו את הארץ שהובטחה להם על-
 ידי הקב"ה¹⁴.

(ב) אז ישיר

בקשר לקריעת ים סוף נאמר בפסוק¹⁵: "אז ישיר משה ובני ישראל". בפסוק לא
 נאמר שמשה "שר" (בלשון עבר) שפירושו שאז (בקריעת ים סוף) שר משה, אלא הפ'
 סוק אומר שאז משה רבינו "ישיר" (בלשון עתיד) שפירושו שיבוא זמן אחר קריעת ים

10) ראה רש"י ריש פרק חלק (סנהדרין ז, א) ד"ה ה"ג.

11) ז, ב ואילך. בפנים מבוארים כעשרה רמזים, אבל בגמרא שם יש עוד כמה רמזים שנשמטו,
 מכיון שהם גם שייכים ללימוד של פרטים שונים של תחיית המתים שיתבארו להלן.

12) שמות ו, ד. ראה מהרש"א ורי"ף לעין יעקב.

13) דברים יא, כא.

14) סנהדרין ז, ב.

15) שמות טו, א.

Chazal), is considered to be denying the Torah and will not merit to rise by Techiyas Hameisim.

Here are some references found in Tanach, as explained in the Gemara in Maseches Sanhedrin.

Sources in the Torah

1) To Give to Them (the Avos)

Hashem promised Avraham, Yitzchak and Yaakov that He would give them all of Eretz Yisroel, as it says: “And I will establish My covenant with them, to give them the land of Canaan.” It is also stated: “That your days and the days of your children may be multiplied in the land which Hashem swore unto your fathers to give them, as the days of the heavens upon the earth.”

From the wording of these Pesukim, it's clear that Hashem swore to give **“to them”** (the Avos) and not **“to you”** (the Yidden). This has not yet happened, so the Gemara interprets this Passuk as a proof that the Avos will rise by Techiyas Hameisim, and then they will receive the land promised to **them** by Hashem.

2) Az Yashir

By Kriyas Yam Suf the Passuk says: **“Then, Moshe and the Yidden will sing.”** The Passuk does not say Moshe **“sang”** (in the past tense), meaning at the time of Kriyas Yam Suf, rather the future tense **“will sing,”** implying that there will be a later time when Moshe Rabbeinu will sing again. Rabbi Meir expounds that this Passuk is a hint to Techiyas Hameisim, when Moshe and the Yidden will once again sing.

סוף ואז משה רבינו ישיר שוב¹⁶. רבי מאיר לומד¹⁷ שפסוק זה, הוא רמז¹⁸ לתחיית המתים מן התורה שאז ישירו משה ובני ישראל¹⁹.

משה רבינו ואותו הדור לא זכו להיכנס לארץ ישראל, אך לעתיד לבוא הם יקומו לתחייה ויזכו לבוא לארץ ישראל, ואז ישירו שיר חדש על כך²⁰.

זו תהיה שמחה גדולה יותר משמחת קריעת ים סוף, שכן לא תהיה אחריה שום עצבות²¹.

ג) עובד עבודה זרה

על העובד עבודה זרה נאמר²²: "הַכֶּרֶת תִּכְרֹת הַנֶּפֶשׁ הַהוּא עֲוֹנָה בָּהּ". ומפרשים חז"ל²³ שמכפל הלשון "הכרת תכרת"²⁴, לומדים שיש שני עונשים: "הכרת בעולם הזה, תכרת לעולם הבא".

ומבואר מזה שיש שני עולמים: העולם הזה, והעולם הבא, שהוא העולם הבא שלאחר תחיית המתים.

16) אין הכוונה שהפסוק נאמר על העתיד בלבד, שהרי ודאי שרו את השירה הזאת בשעת קריעת ים סוף, אלא שהפסוק רומז שעתידים הם לשיר גם לעתיד לבא, כדרך ששרו באותה שעה (בית אלוקים שער היסודות פרק נה, ומהר"ל על אתר).

17) סנהדרין צא, ב.

18) ראה לקוטי שיחות חלק יד ע' 269 בשולי הגליון.

19) ראה שיחת ש"פ בשלח תשל"א (שיחות קודש תשל"א ח"א ע' 398 ואילך).

20) ראה בית אלוקים שם. ועיין ג"כ בהערות וביאורים "כמים לים מכסים" גליון ט ע' 35-36.

21) ראה מכילתא בשלח טו, א. הובא בתוד"ה ה"ג ונאמר - פסחים קטז, ב. ראה ג"כ אור התורה

בשלח ע' תקיד.

22) במדבר טו, לא.

23) סנהדרין צ, ב.

24) דעת ר"ע שם, אלא שהכותים היו אומרים על כך שאין ללמוד מכפל מילים כלום, כי "דברה

תורה כלשון בני אדם". וראה שם גם דעת ר' ישמעאל שמוכיח תחיית המתים מן התורה ממה שכבר כתוב בתורה (במדבר טו, ל) "ונכרתה הנפש ההוא", ואח"כ נאמר "הכרת תכרת" (שם, לא). בגמרא שם (וראה רמב"ן בפירושו לתורה במדבר טו, לא. שער הגמול (כתבי הרמב"ן ח"ב ע' ש)) מבואר שיש ללמוד על תחיית המתים מסיום הפסוק האמור: "עונה בה".

Moshe Rabbeinu and that generation did not merit to enter Eretz Yisroel, but they will rise by Techiyas Hameisim and merit to enter Eretz Yisroel, and then they will sing a new song about it. Their joy then will be even greater than by Kriyas Yam Suf, since there will be no sadness afterwards.

3) Avodah Zarah

The Passuk writes about someone who worships Avodah Zarah: “Their soul shall be utterly cut off,” using repetitive terminology (“הכרת תכרת”). Chazal explain that this indicates two punishments: “cut off in this world, and cut off in Olam Haba.”

This shows that there are two worlds: this world, and Olam Haba - which is the world after Techiyas Hameisim.

4) Aharon HaKohen

There is a Mitzvah for the Levi to give Terumas Maaser to the Kohen, as it says: “And you shall give from it the Terumah of Hashem to Aharon HaKohen.”

However, Aharon himself never entered Eretz Yisroel where Terumah is given, so this Passuk has never been fulfilled in its entirety. Therefore, Rabbi Yochanan suggests that this Passuk hints at the time when Aharon will rise by Techiyas Hameisim, and then the Leviim will give him Terumah.

5) Those Who Cling

The Torah writes: “And you who cling to Hashem are alive, every one of you, today.” It seems unnecessary for the Passuk to add the word “today”; it would have been enough to write “are alive, every one of you.”

ד) אהרן הכהן

יש מצוה בתורה לתת תרומת מעשר לאהרן הכהן, וכמו שנאמר²⁵: "וַיִּנְתְּנֶם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן".

אבל אהרן מעולם לא נכנס לארץ ישראל שבה נותנים את התרומה, כך שציווי זה עדיין לא קרה אף פעם. לכן אומר רבי יוחנן שהפסוק רומז שבעתיד אהרן הכהן יחיה בתחיית המתים, ויכנס לארץ ישראל, ואז בני ישראל יתנו לו תרומה²⁶.

ה) ואתם הדבקים

נאמר בתורה²⁷: "וְאַתֶּם הַדְּבָקִים בְּה' אֱלֹהֵיכֶם חַיִּים כְּלַכֶּם הַיּוֹם". לכאורה אינו מובן למה מוסיף המלה "היום" בפסוק, שהרי מספיק היה לומר "חיים כולכם".

לכן חז"ל דורשים שפירושו של המלה "היום" הוא "כהיום" (כאילו נאמר "חיים כולכם כהיום"). כלומר שעתידים אתם (בני ישראל) לחיות כהיום הזה. כשם שהיום אתם חיים ודבקים בה', כך לעתיד לבוא תחיו בתחיית המתים ותהיו דבוקים בו²⁸.

ו) משה רבינו

הקב"ה אמר אל משה רבינו²⁹: "הֲנִדָּבָה שֶׁכָּב עִם אֲבֹתֶיךָ וְקָם". כלומר, שמשו רבינו ימות וישכב כמו אבותיו, אבל לעתיד לבוא הוא יקום ("וקם") בתחיית המתים, כי הקב"ה יחיה את המתים³⁰.

(25) במדבר יח, כח.

(26) סנהדרין ז, ב.

(27) דברים ד, ד.

(28) סנהדרין ז, ב (עיין פירש"י ויד רמה).

(29) דברים לא, טז.

(30) סנהדרין ז, ב. עיי"ש שקו"ט בזה, וראה שו"ת הרשב"א, א, ט (וראה ג"כ בית אלקים למבי"ט

שער היסודות פרק נה) שבוודאי לא היה שום חכם מחכמי ישראל דורש מעצמו ענין תחיית המתים מפסוק זה, אלא שהואיל ויש בידינו קבלה ומסורת אמיתית שעתידים המתים לחיות, מצאו חכמים לכך רמז בפסוק זה.

Therefore, Chazal interpret the meaning of “today” as “like today” (as if it said “are alive every one of you like today”). Meaning that in the future, you (the Yidden) will be alive, just as on this day. Just like today you are alive and cling to Hashem, so too in the future, you will become alive through Techiyas Hameisim and cling to Him.

6) Moshe Rabbeinu

Hashem said to Moshe: “You shall sleep with your fathers, and rise.” This means that Moshe Rabbeinu will die and lie down like his ancestors, but in the future, he will rise by Techiyas Hameisim.

7) Moshe’s Bracha

In the Bracha that Moshe gave to the twelve Shevatim, he says to Reuven: “Let Reuven live, and not die.” At first glance, this Passuk is puzzling, since in this world, everyone eventually dies. What is “and not die” meant to mean?

Therefore, Rava explains that “Let Reuven live” is a bracha for Reuven to live by Yemos HaMoshiach. “And not die” means that he will not die after that but will merit Olam Haba after Techiyas Hameisim (unlike those who will rise by Techiyas Hameisim but will then die on the Day of Judgment and not merit Olam Haba).

Mefarshim discuss why Reuven needed a special Bracha not to die by Olam Haba. Rashi explains that he needed it to ensure that he would not be punished for the sin with Bilhah.

ז) ברכת משה

בברכות שבירך משה רבינו את שבטי ישראל נאמר על ראובן³¹: "יְחִי רְאוּבֵן וְאֵל יְמוֹת". בהשקפה ראשונה הפסוק אינו מובן, משום שבעולם הזה סוף כל אדם למיתה, ומהו הפירוש בדברי הפסוק "ואל ימות"?

לכן רבא מפרש ש"יחי ראובן" זהו ברכה שיחיה לימות המשיח. ו"ואל ימות" פירושו שלא ימות לאחר זה, אלא יזכה לעולם הבא שלאחר תחיית המתים (ולא יהיה כמו אותם שיעמדו בעת התחייה וימותו ביום הדין ולא יזכו לעולם הבא)³².

המפרשים דנים מפני מה הוצרך ראובן לברכה מיוחדת שלא ימות לעולם הבא. רש"י³³ מפרש שראובן (בן יעקב) הוצרך לברכה זו, שלא יענש בחטא בלהה.

מקורות בנביאים וכתובים

ח) יחיו מתיד

בנבואת ישעיהו³⁴ על תחיית המתים בגאולה העתידה נאמר: "יְחִיּוּ מֵתֵיךְ נְבִלְתֵי יְקוּמוֹן הַקִּיצוּ וְרִנְנוּ שְׂכָנֵי עֶפְרָיִם". מפורש בפסוק זה שיחיו המתים, ו"נבלתי" (גופות המתים) "יקומו" מן הקבר, ושוכני עפר יתעוררו ויקיצו משינת המוות וירננו מתוך שמחה.

ט) יחדו ירננו

בנבואת ישעיהו על הגאולה העתידה נאמר³⁵: "קוֹל צְפִינָה נְשָׂאוּ קוֹל יַחְדָּו יִרְנְנוּ". פירוש הדברים היא שהנביאים שניבאו על הגאולה וכבר מתו, עתידים לקום לתחייה ולרנן (ירננו) לה' על הגאולה³⁶.

31) דברים לג, ו.

32) סנהדרין צב, א, לפי גירסת העין יעקב, וביאור פי' עין אליהו. וראה עד"ז בשפת אמת ליקוטים על פ' וזאת הברכה קרוב לתחילתו, שמפרש כן גם לפי הגירסא בגמרות שלנו.

33) עה"פ. וכן משמע בספרי שם, ועוד, ועיין מהרש"א כאן ואור החיים לפסוק זה, ועיין מכות

יא, ב.

34) כו, יט.

35) נב, ח.

36) סנהדרין צא, ב.

Sources in Nach

8) Your Dead Will Live

In the Nevuah of Yeshayahu about Techiyas Hameisim it states: “Your dead shall live; my bodies shall rise. Awake and sing, you who dwell in dust.” This Passuk explicitly tells us that the dead will live again, and those buried in the ground will rise from their graves to sing with joy.

9) Together They Will Sing

In another Nevuah from Yeshayahu about the Geulah, it says: “Your watchmen shall lift up their voices, with their voices together they shall sing.” This indicates that the Nevi'im who said Nevuah about the Geulah and have since passed away will rise by Techiyas Hameisim and sing to Hashem for the Geulah.

10) Praise You Forever

In Tehillim, we read: “Blessed are those who dwell in Your house; they will yet praise You forever.” This Passuk teaches us that in the future, we will continue to praise Hashem (“they will **yet** praise You”). This is a hint to Techiyas Hameisim.

11) The Lips of Sleepers Will Speak

In Shir Hashirim, the Passuk says: “And your palate is like the best wine, that goes down smoothly for my beloved, causing the lips of those asleep to speak.” From this Passuk it is inferred that Hashem will revive the dead and cause their lips to speak once more.

י) עוד יהללוך סלה

נאמר בתהלים³⁷: "אשרי יושבי ביתך, עוד יהללוך סלה". בפסוק מבואר שבעתיד נהלל את הקב"ה ("יהללוך"). מכאן רמז לתחיית המתים³⁸.

יא) דובב שפתי ישנים

נאמר בפסוק בשיר השירים³⁹: "וְחִקְךָ כִּי יֵין הַטּוֹב הוֹלֵךְ לְדוֹדֵי לְמִישְׁרִים דּוֹבֵב שְׁפִתַי יְשָׁנִים". מפסוק זה מובן שהקב"ה יחיה את המתים (שנקראים "ישני עפר"), ו"דובב" את שפתותיהם, שיוכלו לדבר שוב⁴⁰.

ראיות מסברא ומשלים

הגמרא מביא הסברים ותשובות של כמה מחכמי ישראל לגויים או ל'מינים' (אפי' קורסים) ששאלו במהלך הדורות איך אפשר להסביר על-פי סברא שתחיית המתים אכן יקרה⁴¹.

תשובת בת הקיסר

פעם שאל הקיסר הרומי את רבן גמליאל: "איך אפשר שהמתים יחיו מחדש? הרי הם כבר נהפכו לעפר! וכי עפר יכול לחיות?!"

בתו של הקיסר מיהרה להשיב, שאם הקב"ה יכול לברוא אדם מטיפה סרוחה, כל-שכן שבכוחו להחיותו מן העפר.

תשובה דומה ניתנה ל'מין' שלעג על האמונה בתחיית המתים, בטענה שדרך הער לם היא שאלו שחיים לבסוף מתים, ואיך אפשר להעלות על הדעת שהמתים ישובו

(37) פד, ה.

(38) סנהדרין צא, ב.

(39) ז, י.

(40) סנהדרין צ, ב. ועיין בדברי המהרש"א על אתר (ד"ה וחכך) שמסביר באופן אחר, שפסוק זה

מדבר על העולם הבא לאחר התחייה ועל יין המשומר דלעתיך.

(41) הבא להלן ע"פ סנהדרין צא, א. בביאור כמה מהתשובות ראה לקוטי שיחות חלק חי ע' 247-

Logical Evidence and Mashalim

The Gemara provides explanations and responses from several Chachamim throughout the generations to non-Jews or heretics who questioned how it's logically possible for Techiyas Hameisim to indeed occur.

The Emperor's Daughter

Once, the Roman Emperor asked Rabban Gamliel: "How can the dead live again? They have turned to dust! Can dust live?!"

The Emperor's daughter quickly responded that if Hashem could create a person from a spoiled drop, surely He could revive him from dust.

A similar response was given to a heretic who mocked the belief in Techiyas Hameisim. He argued that it is natural for those who are alive to eventually die, and he questioned how it is possible for the dead to return to life. The Chachamim replied: "There are those who have not yet come into the world, yet they are born and begin to live. Therefore, it is certainly not strange for someone who has already lived to live again!"

Rabbi Ami's Mashal

Similarly, Rabbi Ami gave a Mashal about Hashem's power to revive the dead: Once, a king told his servants, 'Go and build me a great palace in a place where there is no water or earth.' They could not make bricks there, but they went and built it with bricks brought from elsewhere.

After some time, the palace fell. The king said to them, 'Go and build me a palace in a place where there is earth and water.' They said, 'We cannot.' The king was angry with them and said, 'If you built a

לחיות. על כך ענו לו: "הרי יש כאלה שעוד לא באו לעולם ואז נולדים ומתחילים לחיות, לכן ברור שאין כל פלא שמי שכבר חי, שיחזור לחיות שוב!".

כלומר, אם גוף האדם יכול להיוולד, למרות שמעולם לא היה כאן לפני כן, בוודאי שאין כל פלא שאלו שכבר היו כאן יחזרו ויחיו (מכיוון שהגוף כבר נוצר בעבר, כך שקל יותר לבנות אותו פעם נוספת).

משלו של ר' אמי

ר' אמי נתן משל נפלא על כוחו של הקב"ה להחיות מתים: היה פעם מלך שאמר לעבדיו: 'לכו ובנו לי ארמון גדול במקום שאין מים ועפר', ולא יכלו לעשות לבנים, ובכל זאת הלכו עבדיו ובנו אותו בלבנים שהביאו ממקום אחר.

לאחר זמן נפל הארמון. אמר להם המלך: 'חזרו ובנו לי ארמון במקום שיש עפר ומים'. אמרו לו: 'אין אנו יכולין'. כעס עליהם המלך ואמר להן: 'אם במקום שאין מים ועפר בניתם ארמון, עכשיו שיש מים ועפר, על אחת כמה וכמה שיכולים אתם לבנות!'.
 להנמשל הוא, שאם הקב"ה יכול לברוא אדם מטיפה סרוחה, כל-שכן שבכוחו להחיותו מן העפר.

כלי זכוכית

יש ברייתא מבית מדרשו של רבי ישמעאל, שלומדת על תחיית המתים מקל וחומר של תיקון כלי זכוכית. איך עושים את כלי הזכוכית?

האומן נושף (blows) אוויר דרך צינור דק אל תוך כדור זכוכית חם מאוד שהוא רך, ועל-ידי נשיפתו הוא עושה בו חלל ומצייר תוך הכלי. אם הכלים האלה נשברים, אפשר עדיין לתקן אותם על ידי חימום מחדש, לתקנם ולעשותם כבתחילה.

כך האדם, נברא על-ידי שהקב"ה ש"נפח" בו נשמה חיה. אם כן, ברור ופשוט שאם האדם מת, אפשר להחיותו לתחייה לעתיד (בדיוק כמו שאפשר לתקן כלי זכוכית).

palace in a place where there was no water and earth, now that there is water and earth, all the more so you can build!

The Nimshal is that if Hashem is able to initially create a person from nothing, He certainly has the power to recreate him from dust.

Glass Vessels

Rabbi Yishmael gave a Mashal for Techiyas Hameisim from the process of forming glass vessels.

How are glass vessels made?

A craftsman blows air through a thin tube into a very hot, soft glass ball, shaping the vessel by creating a hollow space. If these vessels break, they can still be repaired by reheating them and restoring them to their original shape.

Similarly, humans were created by Hashem initially “blowing” a living soul into them. Therefore, it is obvious that even if they die, they can still be revived by Techiyas Hameisim.

שכר הגוף

דעת הרמב"ם (נשמה)

יש מחלוקת בין הרמב"ם לרמב"ן מתי יהיה תכלית השכר על עבודת בני ישראל:

הרמב"ם סובר ש'עולם הבא' הוא עולם הנשמות שנקרא גם 'גן עדן'. כשתגיע תקופת תחיית המתים תהיה זו תקופה זמנית בלבד, כי אחרי תקופת התחייה ימות הגוף שוב והנשמה תחזור לעולם הבא, היינו לעולם הנשמות.

כלומר, לאחר תחיית המתים, יחזרו הגופים לעפר, ואז תהיה תכלית השכר לנשמות בלבד בגן עדן¹.

לשיטתו, מאחר והגוף הוא גשמי (ומוגבל), לכן אינו כלי לקבל את גילוי האור האלוקי שיאיר אז. רק הנשמה שהיא רוחנית יכולה לקבל גילוי כזה.

דעת הרמב"ן (גוף)

אבל רוב חכמי ישראל² ובראשם הרמב"ן³ חולקים על דברי הרמב"ם וסוברים ש'עולם הבא' הוא 'עולם התחייה', היינו תקופת תחיית המתים. לשיטה זו, תכלית השכר הסופי יהיה דווקא לנשמות בגופים.

(1) פירוש המשניות להרמב"ם, סנהדרין פ"י.

(2) אמונות ודעות לר' סעדיה גאון, מאמר ו, ד (סוף פמ"ז ופמ"ט). ראב"ד להלכות תשובה

להרמב"ם ח, ח. כסף משנה פ"ח ה"ב. ועוד.

(3) שער הגמול בסופו.

The Reward of the Body

The Rambam - Neshama

There is a machlokes between the Rambam and the Ramban regarding when the ultimate reward for the Yidden's Avodah will be:

The Rambam holds that 'Olam Haba' is only for Neshamos, also referred to as 'Gan Eden'. When Techiyas Hameisim occurs, it will only be a temporary period because afterward, the body will die again, and the Neshama will return to Olam Haba.

This means that **after** Techiyas Hameisim, our bodies will return to dust, and the ultimate reward will be reserved exclusively for the **Neshama** in Gan Eden.

According to the Rambam, since the body is physical (and limited), it is not a suitable vessel for containing the Gilui Elokus that will shine then. Only the Neshama, which is spiritual, can absorb such a revelation.

The Ramban - Body

Contrary to the Rambam, most Rishonim, led by the Ramban, maintain that 'Olam Haba' refers to 'Olam HaTechiya' - Techiyas Hameisim. According to this opinion, the ultimate reward will

כלומר, כאשר הנשמה תהיה "מלובשת" בגוף, בתחיית המתים, אז היא תזכה לשכר הגדול ביותר. כי בתקופה זו יגיע גם הגוף לזיכוך ושלמות, כך שגם בהיות הנשמה "מלובשת" בגוף יהיה היהודי כלי לאור האלוקי הנעלה ביותר.

תורת הקבלה והחסידות⁴ פוסקת כמו הרמב"ן, שהשכר הסופי והנעלה יהיה לנ־שמה בגוף דווקא.

אין בו לא אכילה ולא שתיה

הרמב"ם והרמב"ן חולקים גם בפירוש דברי חז"ל⁵: "לא כעולם הזה העולם הבא. העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות, אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השׁכינה, שנאמר⁶: 'וַיַּחֲזוּ אֶת הָאֱלֹקִים וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ'".

הרמב"ם מפרש שהכוונה היא לעולם הנשמות, שבו הנשמות כבר אינן צריכות לאכילה ושתיה גשמית. אבל הרמב"ן מפרש שגם בשעה שתהיה הנשמה בגוף (בתחיית המתים) לא יזדקק האדם לאכילה ושתיה גשמית, כי אם למזון רוחני. הגוף הגשמי אז יקבל חיות מאלוקות.

מהפירוש הפשוט של מאמר חז"ל זה משמע כשיטת הרמב"ן (ולא כדברי הרמב"ם), כי אם הכוונה היא לעולם הנשמות (כשיטת הרמב"ם), אין שום חידוש שלא יהיה שם אכילה ושתיה.

לסיכום: ישנה מחלוקת יסודית האם השכר הסופי יהיה בגן עדן ועולם הנשמות (רמב"ם) או בתקופת התחייה בגוף הגשמי (רמב"ן), כאשר נראה שהפירוש הפשוט בדברי חז"ל הוא כשיטת הרמב"ן.

הטעם שהשכר הוא נשמה בגוף

הטעם למה יש תקופה של תחיית המתים הוא בכדי לתת שכר גם לגוף הגשמי. השכר שהאדם מקבל לאחר מותו בגן-עדן הוא שכר רוחני, שממנו נהנית הנשמה

4 ספר המאמרים תק"ע עמ' כו. דרך מצוותיך מצות ציצית פ"א (יד, ב). ראוי לציין לדבר חידוש שמבואר בספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 35 שגם לדעת הרמב"ם עיקר ושלמות השכר הוא בעולם התחייה אלא שלא כתב זאת בפירוש.

5 ברכות יז, א.

6 שמות כד, יא.

specifically be for Neshamos the way they are enclothed **within bodies**.

This will be possible since the body will then reach a state of perfection, allowing the Yid to be a vessel for the highest Gilui Elokus even while the Neshama is enclothed within the body.

Kabbalah and Chassidus follow the opinion of the Ramban, that the ultimate reward and greatest Gilui Elokus will indeed be for Neshamos **within bodies**.

No Eating or Drinking

The Rambam and Ramban also disagree in the interpretation of the following Maamar Chazal: “Olam Haba is unlike this world. In Olam Haba, there will be no eating, no drinking, no reproduction, no business dealings, no envy, no hatred, and no competition. Instead, the Tzaddikim will sit with their crowns on their heads and delight in the light of the Shechinah, as it is stated: “They gazed at Hashem, and they ate and drank.”

The Rambam interprets this as referring to the Neshama when it no longer requires physical nourishment. However, the Ramban holds that even after Techiyas Hameisim, when the Neshama will be inside a body, it will have no need for physical nourishment; rather, the physical body will then derive its sustenance directly from Elokus.

The simple understanding of the Maamar Chazal seems to be like the Ramban, because if it were referring to the Neshama (as the Rambam suggests), there would be no need to teach that there will be no eating or drinking, since the Neshama obviously does not eat or drink.

בלבד. אבל בתחיית המתים, הגוף עצמו יקום לתחייה ויקבל שכר על ששימש ככלי לקיום תורה ומצוות.

הסבר באופן עמוק יותר: תחיית המתים היא, תכליתה ושלמותה של כל הבריאה, משום שכל כוונת ירידת הנשמה לעולם הזה היא לזכך את הגוף הגשמי ואת המציאות הגשמית.

אבל בעת שהנשמה עוזבת את העולם, הגוף שטרחנו כל כך לזכך - מת ונרקב!. אם כן מהו הטעם לכל עבודת הזיכוך?

לכן תהיה תחיית המתים, שאז יתברר שמיתת הגוף הייתה זמנית בלבד, וכל עבר דת הזיכוך של הגוף הגשמי היא נצחית⁷.

(7) ראה בכל זה אגרות קודש חלק א ע' שי-שיא. אגרות קודש חלק ב ע' סה ואילך.

Why the Reward is Specifically in the Body

The purpose of Teshuvah is to grant reward to the physical body as well. The reward a person receives after death in Gan Eden is a **spiritual** reward, enjoyed only by the **Neshama**. However, since the body was also involved in performing Mitzvos, it will then receive its deserved reward.

On a deeper level: Teshuvah will be the ultimate purpose and culmination of creation, since the main reason for the Neshama's descent into this world is to refine its physical body and surroundings.

Yet, when the Neshama departs this world, the body that was so carefully refined — dies and decomposes! What then was the purpose of all that refinement?

Therefore, there will be Teshuvah, revealing that the body's death was only temporary, and the effort put into refining the physical body is eternal.

שלב חדש בגאולה

תחיית המתים היא לא רק יעוד מיוחד בפני עצמו, אלא היא גם פותחת שלב חדש בגאולה.

מתחילת הגאולה ועד לזמן של תחיית המתים, העולם יתנהל עדיין באופן טבעי. יהיה מצב של גאולה אבל באופן שמוגבל בגדרי הטבע של העולם.

כלומר, תהיה הגאולה מעול הגלות ושעבוד האומות, ונוכל לעסוק בתורה במנר חה'. אז יהיה לנו את שלימות התורה והמצוות ובנין בית המקדש, וגם יהיה שפע גדול ביותר של פירות וטוב גשמי². אבל הכל בגדרי הטבע.

הנבואות על עניינים שהם היפך ה"טבע", עדיין לא יקרו בשלב זה. תקופה זו שהוא קודם תחיית המתים נקרא: ימות המשיח.

אך כאשר תהיה תחיית המתים, שהיא שינוי ונס עצום, אז יתחיל שלב חדש שבו טבע העולם עצמו ישתנה. ואז יתקיימו כל הנבואות על שינוי הטבע. עצים שלא נתנו פירות (הנקראים 'עצי סרק') יתנו פירות³, ויתקיימו דברי הפסוק⁴ "וְגַרְגָּרִים יָבִיטוּ עִם כָּכָשׁ" לפי משמעותם הפשוט⁵.

(1) רמב"ם הלכות מלכים פי"א הלכה א.

(2) כתובות קיא, ב.

(3) כתובות קיב, ב.

(4) ישעיה יא, ו.

(5) ראה ג"כ בארוכה לקוטי שיחות חכ"ז, ע' 191 ואילך.

A New Phase in the Geulah

Techiyas Hameisim is not just a unique event in its own right, but also begins a new phase in the Geulah.

From the beginning of the Geulah until Techiyas Hameisim, the world will continue to operate in a **natural** manner. The world will be in a state of Geulah, but within the **boundaries of nature**.

This means that there will be a Geulah (redemption) from the Golus and the oppression of the Goyim, allowing us to learn Torah peacefully. The Beis Hamikdash will be rebuilt, we will be able to fulfill all the Mitzvos in their entirety, and we will have an abundance of fruits and physical goods. However, all of this will occur naturally.

The Nevuos about supernatural events will not occur at this stage. This period is called Yemos HaMoshiach, which precedes Techiyas Hameisim.

However, by Techiyas Hameisim, which is a significant and miraculous change to the world's natural order, a new phase will begin in which the very nature of the world itself will start to change. Barren trees will begin giving fruit, and the Passuk "And the wolf will dwell with the lamb" will be fulfilled in its literal sense.

שלימות הבריאה

גם מענינו הפנימי של תחיית המתים, מובן שתחיית המתים הוא תקופה חדשה בגאולה.

ההסבר בחסידות לתכלית בריאת העולם הוא שהקב"ה ברא את העולם כדי שתהיה לו "דירה בתחתונים". כלומר מקום בעולם הגשמי לגור ולשכון בו.

לשם כך ברא הקב"ה את העולם באופן שנראה כמו מציאות נפרדת מאלוקות, כך שהאדם יוכל לברר ולזכך את הגשמיות עד שתהיה ראויה להיות "דירה בתחתונים"⁶.

עבודה ומטרה זו נפעלת בשלשה שלבים וזמנים כלליים: א) עולם הזה. ב) ימות המשיח. ג) תחיית המתים⁷.

בעולם הזה (תקופת הגלות) יש מלחמה בין הטוב והקדושה לבין הרע והטומאה.

בימות המשיח בני ישראל משלימים מלחמה הזו, והם עצמם יהיו מובדלים מן הרע, ויגיעו בני ישראל לדרגת שלימות האדם, כמו שהיה קודם חטא עץ הדעת, והיינו קודם שהיו בני ישראל תחת שליטת הקליפה.

אבל עדיין לא יתבטל הקליפה והרע מהעולם עצמו, וממילא יהיה שייך אפשריות שהרע יפעול גם על בני ישראל⁸. זהו הסיבה למה כל אלו החיים בתקופת ימות המשיח, ימותו קודם תחיית המתים ורק לאחר כך בתקופת תחיית המתים יקומו בחזרה.

רק בשלב הסופי של הגאולה **בתקופת תחיית המתים** תגיע הבריאה לשלמות האמיתית. אז יתבטל הרע לגמרי והקב"ה ישחוט את היצר הרע, ולכן לא תהיה חטא ומיתה בעולם.

ואז יהיו האדם והעולם הגשמי בתכלית הבירור והזיכוך, שיוכלו לקבל בתוכם גילוי אלוקות (של אור-אין-סוף). אז יתקיים מטרת בריאת העולם: דירה בתחתונים⁹.

זהו גם התקופה שבו יקבלו בני ישראל של כל הדורות את השכר על עבודתם עם הגוף, לפי שאז גופם והעולם כולו יהיו בתכלית הזיכוך¹⁰.

6) ראה קובץ 'דירה בתחתונים בתורת נשיא דורנו' (תשע"א).

7) בהבא להלן ראה ג"כ ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 575-576 ובהערה 108 שם.

8) ראה גם אג"ק ח"ז ע' שנו.

9) אגרות קודש ח"ב ע' סו ואילך.

10) אגרות קודש ח"א ע' שז ואילך.

Purpose of Creation

We can also see how **Techiyas Hameisim** marks a new stage within Geulah, in the scope of its deeper meaning discussed above.

The explanation in Chassidus for the ultimate purpose of creation is that Hashem created the world to be a **Dirah B'tachtonim** - a place in this physical world for Him to dwell and reside.

For this purpose, Hashem created the world in a way that appears to be distinct and separate from Elokus, so that mankind can refine the physicality until it is suitable to be a “**Dirah B'tachtonim**”.

This Avodah is accomplished in three general stages: 1) **Golus** 2) **Yemos HaMoshiach** 3) **Techiyas Hameisim**.

During Golus, there is a constant battle between Kedushah versus Kelipah, good versus evil.

By Yemos HaMoshiach, the Yidden will have completed this battle, and they themselves will be separated from evil, reaching the state of perfection as it was before the sin of the Eitz Hadaas (before mankind came under the authority of Kelipah).

However, Kelipah and evil will not yet be **entirely eradicated** from the world, and therefore, there remains the possibility that Kelipah could still affect the Yidden. This is why all those who live during Yemos HaMoshiach will die before **Techiyas Hameisim** and will only then be revived.

Only in the final stage of the Geulah, **during Techiyas Hameisim**, will the world reach true perfection. Then, evil will be **completely** eradicated, Hashem will “slay the Yetzer Hara”, and there will be no more sin or death in the world.

Continued on bottom of p. 44

כל ישראל יש להם חלק

מה יהיה גורל הרשעים

המשנה אומרת¹ שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, אך מיד לאחר מכן המ' שנה ממשיך ומפרט כמה סוגי אנשים שבגלל מצבם הרוחני לא יזכו לתחיית המתים. כמו: אפיקורס, או מי שאומר שהתורה היא לא מהקב"ה אלא מבשר ודם, ומי שאומר שתחיית המתים לא יקרה.

הרמב"ם מפרט את החטאים אשר העובר עליהם אין לו חלק לעולם הבא², ומ' סיים: "במה דברים אמורים שכל אחד מאלו אין לו חלק לעוה"ב, כשמת בלא תשובה. אבל אם שב מרשעו ומת והוא בעל תשובה הרי זה מבני העולם הבא, שאין לך דבר שעומד בפני התשובה. אפילו כפר בעיקר כל ימיו ובאחרונה שב, יש לו חלק לעולם הבא שנאמר³ "שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְךָ חוֹק וְלִקְרוֹב אָמַר ה' וְרָפְאֵתִיו". עכ"ל.

דהיינו שמי שחטא ואחר כך שב בתשובה (אפילו כפר כל ימיו ורק בסוף חזר בתשובה) יש לו חלק בעולם הבא ויקום לתחייה.

כולם יקומו

אבל מה עם מי שמת בלי לעשות תשובה, האם גם הוא יזכה לתחיית המתים?

התשובה היא שכן. ישנם כמה אופנים שגם הוא יכול לזכות בכך⁴:

-
- (1) סנהדרין פרק יא, א.
 - (2) רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכות ד-יד.
 - (3) ישעיה נז, יט.
 - (4) בכל האופנים המובאים לקמן ראה אגרות קודש חלק א ע' קמא ואילך.

All Yidden Have a Portion

What Will be the Fate of the Wicked

The Mishnah teaches that all Yidden have a portion in Olam Haba. However, it immediately clarifies that certain individuals, due to their actions, will not merit Techiyas Hameisim. These include an Apikores, one who claims that the Torah does not originate from Hashem, and one who denies Techiyas Hameisim.

The Rambam details the Aveiros that can cause someone to **forfeit their portion in Olam Haba**. However, he concludes that this only applies if one dies without having done Teshuvah. If someone turns away from their wickedness and performs Teshuvah before death, they **will receive Olam Haba**, since nothing stands in the way of Teshuvah. Even if someone denied belief in Hashem all their life and did Teshuvah in their final moments, they have a portion in the World to Come, as it is written, “Peace to the far and to the near, says Hashem, and I will heal him.”

This means that anyone who sinned but eventually did Teshuvah (even if he denied Hashem throughout his life and only did Teshuvah at the end) has a portion in Olam Haba and will rise for Techiyas Hameisim.

(א) **בן צדיק**: גם אלו שלא שבו בתשובה, עדיין יש להם תקנה ודרך שגם הם יזכו לתחיית המתים. והוא, אם בנו הוא צדיק, שזה יכול להועיל לאבא שיזכה לתחיית המתים ("ברא מזכי אבא"⁵). או שהבן יתפלל על אביו.

ואפילו אחרים שאינם הקרובים של אותו אדם, יכולים לפעול שיזכה לתחיית המתים על ידי שיתפללו בשבילו⁶. אלא שלבן של אותו אדם יש יותר כוח בתפילתו מאשר שאר אנשים שאינם קרובים.

(ב) **כפרה על-ידי עונש**: יש עוד אפשרות שגם מי שלא עשה תשובה ואין לו קרובים שיכולים להתפלל עליו, בכל זאת יקום בתחיית המתים. והוא, אם נענש על מעשיו. וכמו שהגמרא⁷ מספרת על המלך יהויקים, שאפילו שהכעיס מאד את ה', והיה ראוי להימנות בין אלו שאין להם חלק לעולם הבא, בכל זאת, כיוון שאחרי מותו השפילו וביזו את גופו, זה נחשב לו כעונש וכפרה ולכן הוא יקום בתחיית המתים.

בתלמוד ירושלמי⁸ מצינו חידוש עוד יותר גדול, שגם ירבעם בן נבט וחבריו, שה' משנה אומרת **במפורש** שאין להם חלק בעולם הבא, בכל זאת בסוף יקומו לתחיית המתים. הטעם לכך הוא, כי הרבה שנים לאחר מותם, גופותיהם נשרפו, וזה נחשב כעונש וכפרה על מעשיהם⁹.

לא ידח ממנו נדח

הטעם הפנימי לכך שכל יהודי יקום לתחיית המתים הוא מפני שלכל יהודי יש נשמה¹⁰, ומכיון שהנשמה של כל יהודי היא חלק אלוקה ממעל (והקב"ה בראו "מעשה ידי להתפאר"). לכן נשמות ישראל חיים וקיימים לנצח ולעולמי עולמים ואי אפשר שיבתטלו. דהיינו, שמכיון שכל נשמה היא "חלק אלוקה ממעל", בהכרח שהיא תחזור ותתאחד עם מקורה ושורשה: הקב"ה.

וכתוצאה מכך ברור שכל בני ישראל יעשו תשובה, וכמו שנאמר¹¹: "וְחָשַׁב מִחַיִּי שְׁבוֹת, לְבַלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נְדָח". כלומר שאין כזה מציאות שיהודי נדחה לגמרי מה'.

(5) סנהדרין קד, א.

(6) חגיגה טו, ב.

(7) סנהדרין קד, א.

(8) כלאים פ"ט, ה"ג.

(9) ובצירוף זכות הארץ.

(10) בהבא להלן ראה אגרות קודש חלק א ע' קמו ואילך.

(11) שמואל ב, יד, יד.

Everyone Will Rise

What about someone who dies without doing Teshuvah; will he also merit Techiyas Hameisim?

The answer is: Yes. There are several ways for him to merit this:

1. His Son's Merit: If a person's son is a Tzaddik, or if he davens for his father, he can help him merit Techiyas Hameisim.

Even others who are not related to the person, can help him merit Techiyas Hameisim by davening for him. However, the Tefillos of a son for his father are considered more powerful than those of non-relatives.

2. Atonement through Punishment: There is another possibility for someone who did not do Teshuvah to still rise by Techiyas Hameisim. This is if he was punished for his actions. As the Gemara recounts regarding King Yehoyakim, who angered Hashem greatly and was deemed unworthy of a portion in the World to Come, yet because after his death they humiliated and degraded his body, this was considered punishment and atonement, and therefore he will rise by Techiyas Hameisim.

In the Talmud Yerushalmi, we find an even greater Chiddush that Yeravam Ben Nevat and his associates, whom the Mishnah **explicitly** states have no portion in Olam Haba, will still rise by Techiyas Hameisim. The reason is that many years after their death, their bodies were burned, which is considered punishment and atonement for their actions.

כך גם כותב הרמב"ם¹²: "הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין". וגם אם יהודי מסוים עדיין לא עשה תשובה, מכל מקום, מסביר כ"ק אדמו"ר הזקן¹³: "בודאי סופו לעשות תשובה בגלגול זה או בגלגול אחר".

זאת אומרת שאנו מובטחים (על-ידי התורה) שבשלב מסוים כל יהודי ויהודי יעשה תשובה.

וכך מצינו גם בגמרא במסכת עירובין¹⁴, שאפילו הרשעים סופם לעשות תשובה. הגמרא אומרת שצדיקים משולים לתאנים טובות ורשעים משולים לתאנים רעות שאין בהם ריח טוב. אבל בסופו של דבר גם התאנים הרעות ייתנו ריח טוב, כמו שנאמר¹⁵: "הַדּוֹדָאִים נָתְנוּ רִיחַ", ולומדים מזה ש"אלו (צדיקים) ואלו (רשעים) עתידים שייתנו ריח".

ומכיון שמוכרח לומר אשר אפילו נשמת הרשע הכי גדול סוף כל סוף יחזור לה- תאחד להקב"ה, מובן שכל נשמה בלי יוצא מהכלל יזכה לחזור לגוף ולקום לתחייה המתים¹⁶.

(12) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(13) תניא ספלי"ט, ועד"ז הוא בשו"ע שלו הל' ת"ת פ"ד ס"ג.

(14) כא, סוף עמוד א.

(15) שיר השירים ז, יד.

(16) אלא שבמקרים בודדים, הנשמה יצטרך לקום בגוף אחר, כמבואר בכתבי האריז"ל (נסמן באג"ק שם) שהגוף של אנשים אלו שחז"ל אמרו עליהם ש"אין להם חלק לעולם הבא", (ו- ולא היה להם בן צדיק, או כפרה ע"י עונש וכיו"ב -) לא יקום בתחיית המתים, אך הנשמה שלהם תתגלגל ותקום לתחייה בגוף שני. זאת אומרת שכל נשמה תזכה לעולם הבא, רק לא כל הגופים יקומו לתחייה. במכתבו של הרבי (שם) יש שקו"ט בזה. ואכ"מ. וראה עוד ביאור באג"ק ח"ב ע' עג הערה *15.

The human being and the physical world will then reach the ultimate level of purification and will be able to contain the infinite revelation of Elokus. At that point, the purpose of the creation of the world will be fulfilled in its fullest form: to serve as the ultimate Dirah B'tachtonim.

This is also the period when the Yidden of all generations will receive the reward for their Avodah **within the body**, as then their bodies and the entire world will be completely refined. ■

No Jew will Be Left Behind

The deeper reason why **every Yid** will rise by Techiyas Hameisim is because every Yid has a Neshama, which is a part of Hashem, and therefore the Neshama is eternal and everlasting, and it is impossible for it to be destroyed. This means that since every Neshama is a part of Hashem, it will certainly return and reunite with Hashem which is where it comes from.

As a result, it is clear that all Yidden will do Teshuvah, as it is stated, “And He has considered thoughts, so that no one will be kept banished.” This means that it is not possible for a Yid to be completely rejected by Hashem.

The Rambam writes: “The Torah assures that all Yidden will do Teshuvah at the end of Golus, and will immediately be redeemed.” The Alter Rebbe explains that even if a specific Yid has not yet done Teshuvah, “Certainly, he will eventually do Teshuvah, whether in this Gilgul or another.”

This means that we are assured (by the Torah) that at some stage, every Yid will do Teshuvah.

We also find in Maseches Eiruvim that even Reshaim will ultimately do Teshuvah. The Gemara says that Tzaddikim are compared to figs with a pleasant smell, and Reshaim to bad figs that do not have a good smell. But eventually, even the bad figs will emit a good scent, as it is said, “The baskets give off a fragrance,” and from the plural form “baskets” we learn, “Both these (Tzaddikim) and those (Reshaim) are destined to give off a good smell.”

Since even the Neshama of the most wicked person will inevitably do Teshuvah and unite with Hashem, it is understood that every Neshama without exception will return to its body and rise by Techiyas Hameisim. ■

דור המדבר והמרגלים

בני ישראל מתו במדבר, ולא היה להם הזכות להיכנס לארץ ישראל, משום שלא עשו כרצון ה' ולא רצו להיכנס לארץ ישראל. אבל האם הם יקומו בתחיית המתים?

אותו שאלה נשאלת גם לגבי המרגלים שגרמו לבני ישראל לחטוא ולא לקבל את רצון ה'. האם גם הם יזכו לעולם הבא?

חשוב לציין שלפי המוסבר בקבלה ובחסידות¹, הרי גם אלו שנאמר עליהם ש"אין להם חלק לעולם הבא", אין הפירוש שלא יזכו כלל לחיי העולם הבא. ברור שנשמתם תזכה לכך, ורק גופם הקודם יאבד, ונשמתם תתלבש בגוף חדש².

אם כן, כל הדיון כאן על המרגלים ועל אנשי דור המדבר, הוא רק בנוגע לגופם, ולא לגבי נשמתם, שבוודאי תזכה לחיי העולם הבא.

דור המדבר

יש מחלוקת תנאים בנוגע לדור המדבר אם יש להם חלק לעולם הבא³:

רבי עקיבא סובר: "דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ואין עומדין בדין שנאמר⁴: 'בְּמִדְבַּר הַזֶּה יִתְּמוּ וְשָׁם יָמוּתוּ'."

(1) ראה מה שנסמך בסוף הפרק הקודם.

(2) אף כי ייתכן שצורת ההשתתפות שלהם בחיי העולם הבא תהיה שונה מזו של כלל ישראל.

(3) סנהדרין קח, א. שם ק', ב. ביאור מחלוקת זו באופן אחר ראה לקוטי שיחות חלק חי ע' 248-249.

(4) במדבר יד, לה.

The Dor HaMidbar and the Meraglim

Will the Yidden who passed away in the Midbar and did not enter Eretz Yisroel, due to their reluctance and failure to follow Hashem's command, rise by Techiyas Hameisim?

The same question applies to the Meraglim who caused the Yidden to sin and not to fulfill Hashem's desire. Will they too merit Olam Haba?

(It's important to note that according to Kabbalah and Chassidus, even those who we say do not have a portion in Olam Haba, will still merit Olam Haba in a certain way. Their previous bodies will indeed not rise by Techiyas Hameisim, but their Neshamos will still merit it, enclothed in a different body.)

Therefore, the entire discussion here regarding the Meraglim and the Dor HaMidbar pertains only to their specific bodies, and not to their Neshamos, which will certainly merit Olam Haba.)

The Dor HaMidbar

There is a Machlokes among the Tannaim regarding whether the Dor HaMidbar has a portion in Olam Haba:

רבי אליעזר חולק על רבי עקיבא, ואומר: "עליהם הוא אומר⁵: אֶסְפוּ לִי חֲסִידַי כְּרַחֲמֵי בְרִיתִי עָלַי זָבַח". כלומר, בני ישראל כרתו ברית עם הקב"ה לראשונה במתן תורה, ובוודאי יהיה להם שכר לעתיד.

שיטת רבי עקיבא

רבי עקיבא לומד שאין לדור המדבר חלק בעולם הבא מכפל הלשון בפסוק: "בְּמֵי דְבַר הַזֶּה יִתְמוּ, וְשָׁם יִמָּתוּ", שהכוונה שדור המדבר ימותו מיתה בעולם הזה, ומיתה בעולם הבא. יש גם פסוק נוסף שמדבר על ארבעים השנים שבהם היו בני ישראל במדבר, והקב"ה אומר כי נשבע שלא יבואו אל המנוחה האמיתית ולא יזכו לחיי העולם הבא ("אשר נשבעתי באפי אם יבואו אל מנוחתי")⁶.

בתורת החסידות מבואר שיטתו של רבי עקיבא בצורה עמוקה יותר⁷.

ידוע מה שמבואר בתורת החסידות על חטאם של בני ישראל במדבר. בתקופה שהם היו במדבר, בני ישראל זכו לחיים רוחניים מופלאים עם דביקות מוחלטת בה'. הם לא נדרשו לטרוח בענייני העולם ופרנסה, ויכלו להתמסר לתורה ועבודה. ומפני שלא רצו לעזוב מצב נעלה זה, הם סירבו להיכנס לארץ ולעסוק בענייני העולם.

אבל רצונו של הקב"ה היה שבני ישראל יעסקו דווקא בזיכוך החומר והגשמיות על-ידי קיום מצוות מעשיות בדברים גשמיים דווקא. לכן נענשו בני דור המדבר, משום שרצו להישאר באווירה הרוחנית הגבוהה שהיו שרויים בה, ולא עשו את רצון ה'.

לפי זה מובן מדוע לדור המדבר אין חלק לעולם הבא, משום שענינו של תקופת תחיית המתים ('עולם הבא') הוא, שכר על המצוות המעשיות שאותן מקיים האדם דווקא בהיותו נשמה בגוף, ולכן אז הנשמות ישובו לשכון בגופים, וכך יקבלו את השכר הנצחי.

(5) תהלים נ, ה.

(6) תהילים צה, יא.

(7) אוה"ת במדבר ע' טו ואילך.

Rabbi Akiva says: “The Dor HaMidbar has no portion in Olam Haba and will not stand in judgment, as it is said: ‘In this wilderness, they shall be finished, and there they shall die.’”

Rabbi Eliezer disagrees with Rabbi Akiva and says: “About them, it is said: ‘Gather to me my pious ones, who have made a covenant with me.’” Meaning, the Yidden made a covenant with Hashem by Matan Torah, so they will surely have a reward in the future.

Rabbi Akiva’s Opinion

Rabbi Akiva learns that the Dor HaMidbar has no portion in Olam Haba from the double wording in the Passuk: “In this wilderness, they shall be **finished**, and there they shall **die**,” implying that the Dor HaMidbar will die both in this world and in Olam Haba. Another Passuk discusses the forty years that the Yidden were in the Midbar, where Hashem says that He swore that they would not receive true rest and would not merit life in Olam Haba (“I swore in anger, they shall never come to My rest”).

Chassidus provides a deeper insight into Rabbi Akiva’s opinion, by explaining the motive behind the Yidden’s perspective in the Midbar: While in the Midbar, the Yidden experienced a profound spiritual life, with absolute devotion to Hashem. They were not required to toil for their worldly sustenance and could fully devote themselves to Torah and Avodas Hashem. Therefore, since they were reluctant to leave this elevated spiritual state, they refused to enter Eretz Yisroel and engage in worldly matters.

But Hashem’s desire was for the Yidden to engage specifically in refining the physicality through fulfilling Mitzvos involving physical matters. Therefore, the Dor HaMidbar was punished for choosing to remain in their elevated spiritual condition at the expense of fulfilling Hashem’s will.

הלכה כדעת רבי אליעזר

בסוגיית הגמרא שמביאה את המחלוקת (בין רבי עקיבא ורבי אליעזר), רבה בר חנה מגיב על דברי רבי עקיבא ואומר⁸: "שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה". דהיינו שרבי עקיבא "עזב" את חסידותו!

פירוש הדברים: רבי עקיבא היה רגיל לזכות את ישראל, ולכן דבר תמוה הוא שב־ענין זה הוא נהג בדרך שונה, ואמר שאין לדור המדבר חלק לעולם הבא. מדברי רבה בר חנה מובן, שדעתו של רבי עקיבא לא נתקבלה, וההלכה היא כדעת רבי אליעזר שגם דור המדבר יזכו לקום בתחיית המתים⁹.

במקום אחר¹⁰ מסופר שרבה בר חנה ראה את מִיְתֵי המדבר, ואף-על-פי שמתו זמן רב לפני כן¹¹ "היו שוכבין בפנים צהובות כשתויי יין"¹². מכך שראה אותם שהיו כולם בגופיהם, ומראה פניהם היה מאירים כאילו הם היו שתויי יין, מוכיחים בעלי התוספות¹³, שמשמע כמו הדעה שיש לדור המדבר חלק לעולם הבא.

בנוסף לכך, גם בכמה מקומות במדרשים ובזוהר אנו רואים שבני דור המדבר יחיו לעתיד לבוא.

וכך נאמר בזוהר¹⁴: "הקיצו ורננו שוכני עפר, אלו המתים שבמדבר. אמר רבי יוחנן, למה משה מת בחוץ לארץ? להראות לכל באי עולם כשם שעתיד הקב"ה להחיות למשה, כך עתיד להחיות לדורו, שהם קיבלו התורה, ועליהם נאמר¹⁵: זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ פְּלוּלְתַיִךְ לְכַתֵּב אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה".

בדומה לכך מבואר במדרש¹⁶: "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה באיזה פנים אתה מבקש לכנס לארץ. משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבת הצאן, בקש הרר עה לכנס לפלטרין של מלך, אמר לו המלך אם את[ה] נכנס עכשו מה יאמרו הבריות

(8) שם קי, ב.

(9) אף שההלכה כר"ע מחבירו (ערובין מו, ב. וש"נ), הרי ר"א הוא רבו דר"ע (ראה כתובות פד, ב. אנציקלופדיה תלמודית ע' הלכה ע' רפה וש"נ).

(10) מסכת בבא בתרא עג, ב.

(11) למעלה מאלף וחמש מאות שנים.

(12) לשון הרשב"ם שם (ד"ה וגנו בראש דף עד, א).

(13) בבא בתרא עג, ב ד"ה ודמו.

(14) ח"א קיג, ב.

(15) ירמיה ב, ב.

(16) במדבר רבה פי"ט, יג. ראה ג"כ תנחומא חוקת יוד. דברים רבה ספ"ט.

According to this, it is understood why the Dor HaMidbar has no portion in Olam Haba: Since Techiyas Hameisim (Olam Haba) is the reward for the **physical Mitzvos** that a person fulfills specifically while the Neshama is **within the body**, the Dor HaMidbar, who denied and refused to engage in the refinement of physicality, will not merit this reward.

The Halacha is According to Rabbi Eliezer

After the Gemara's quotes the Machlokes between Rabbi Akiva and Rabbi Eliezer, Rabbah bar bar Chanah responds to Rabbi Akiva's statement by saying: "Rabbi Akiva abandoned his usual kindness [by interpreting the Passuk harshly]!"

This is because Rabbi Akiva was accustomed to defending the Yidden, and it is strange that in this case, he acted differently and said that the Dor HaMidbar has no portion in Olam Haba. From Rabbah bar bar Chanah's reaction, it is understood that Rabbi Akiva's view was not accepted, and the Halacha is according to Rabbi Eliezer's opinion that even the Dor HaMidbar will merit Techiyas Hameisim.

In a different story, Rabbah bar bar Chanah saw the dead of the Midbar, and even though they had died long ago "they were lying with their faces as yellow as if they were drunk with wine". From the fact that he saw them all in their bodies, and the appearance of their faces was shining as if they were drunk with wine, Tosafos proves that this supports the opinion that the Dor HaMidbar indeed has a portion in Olam Haba.

We also see several references in Zohar and Midrashim that the Dor HaMidbar will in fact rise by Techiyas Hameisim.

The Zohar states: "Awake and sing, you who dwell in the dust,' this refers to those who died in the Midbar. Rabbi Yochanan asks, why did Moshe die outside Eretz Yisroel? To show all the generations

שאתה השבית הצאן. אף כאן אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר, ואת[ה] מכניס דור אחר, עכשיו יאמרו אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא תהא בצדן ותבוא עמהן".

וידוע הכלל שבדבר שיש בו מחלוקת בש"ס, ההלכה הוא כמו שמבואר במדרש וזוהר¹⁷. ובפרט שכאמור במקרה זה מהגמרא עצמו (ובעלי התוספות) משמע שדעתו של רבי עקיבא לא נתקבלה להלכה, וההלכה היא כשיטת רבי אליעזר¹⁸.

מרגלים

במשנה¹⁹ נאמר במפורש: "מרגלים אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר²⁰ וַיָּמָתוּ הָאֲנָשִׁים מוֹצְאֵי דְבַת הָאָרֶץ רָעָה בְּמַגְפָּה לְפָנַי ה'. 'וימותו' - בעולם הזה. 'במגפה' - לעולם הבא".

אך הרבי מביא את דברי הזוהר²¹, שמהם משמע, כי גם המרגלים עצמם יזכו לחיי העולם הבא.

הרבי מוסיף ואומר, כי ייתכן שהדבר נכון גם לפי הגמרא:

אף שדברי רבי אליעזר שלדור המדבר יש חלק לעולם הבא, נאמרו על כל דור המדבר (ולא על המרגלים), באמת הכוונה גם למרגלים. שהרי רבי אליעזר מביא ראיה שיהיה להם חלק לעולם הבא מהפסוק²²: אֶסְפוּ לִי חֲסִידֵי כְרִיתִי בְרִיתִי עָלַי זָבַח", שמתייחס לאלה שכרתו ברית עם ה' במתן תורה, וגם המרגלים היו בכריתת הברית במעמד הר סיני.

והביאור בזה הוא: מטרת כריתת ברית היא להפוך את אהבה לדבר נצחי שלא תיפגע אף במצבים קשים.

17 ראה שד"ח כללי הפוסקים סי' ב אות יג. אנציקלופדיה תלמודית ע' הלכה סוס"ה כרך ט (ס"ע רנד). וש"נ. וראה ספר המאמרים תש"ט ע' 184 בהערה.
18 על-פי לקוטי שיחות חלק כג ע' 101-102.
19 סנהדרין קח, א.
20 במדבר יד, לז.
21 ח"ג רעו, א (אבל ראה זהר שם קנח, א).
22 תהלים נ, ה.

that just as Hashem will revive Moshe, He will also revive Moshe's generation, who received the Torah. About them is said: 'I remember the kindness of your youth, the love of your betrothals, following me in the wilderness, in a land not sown.'

Similarly, the Midrash relates: "Hashem questioned Moshe, 'Why do you seek to enter Eretz Yisroel?' This can be likened to a shepherd who lost the king's flock while grazing, and upon attempting to enter the king's palace, the king questioned him, 'If you enter now, what will people say? That you caused the flock to be captured?' Likewise, Hashem told Moshe, 'Would it reflect well on you if you led six hundred thousand out of Egypt, only for them to die in the Midbar, and then brought a different generation into Eretz Yisroel? People might say that the Dor HaMidbar has no portion in Olam Haba. Instead, you shall remain with them and rise with them (by Tchiyas Hameisim).'"

It is a rule that when there is a Machlokes in Shas, the Halacha is as established in the Midrash or Zohar. Furthermore, as mentioned, in this case even the Gemara itself (according to Tosafos) implies that the Halacha is not like Rabbi Akiva, rather according to Rabbi Eliezer.

The Meraglim

The Mishnah explicitly states: "The Meraglim have no portion in Olam Haba, as it is said, 'And the men who brought an evil report of the land died by the plague before Hashem.' 'They died' - in this world. 'By plague' - in Olam Haba."

However, the Rebbe quotes a Zohar which implies that even the Meraglim themselves will merit Olam Haba. The Rebbe adds that this may even be true according to the Gemara:

כך גם בענייננו: כריתת הברית בין הקב"ה לעם ישראל שהייתה בעת מתן תורה, גרמה לכך שגם החטאים החמורים ביותר לא יפגעו באהבה הנצחית. לכן גם המרגלים יזכו לעולם הבא (לשיטת רבי אליעזר)²³.

לא צריכים עולם הבא

אחד מגדולי המקובלים הרב מנחם עזריה מפאנו מבאר²⁴ את דברי המשנה שה' מרגלים "אין להם חלק לעולם הבא", באופן מיוחד. כוונת המשנה לומר שאין להם צורך בעולם הבא, משום שהם נעלים מזה. הם, שזכו לראות בסיני את הנשמע, ועל הים אמרו "זֶה אֶ-לֵי וְאֶנְוְהוּ"²⁵, העולם הבא חסר חשיבות עבורם.

הרבי מסביר²⁶ ש"עולם הבא" עניינו להתענג מאלוקות וכמו שחז"ל אומרים²⁷ ש"צדיקים יושבים . . . ונהנין מזיו השכינה" במנוחה. אבל, המרגלים אינם יכולים לשבת וליהנות מגילוי אלוקות, כי בוערת בהם התשוקה לעלות לדרגה רוחנית גבוהה אף יותר. כפי שהגמרא אומרת²⁸: "תלמידי חכמים אין להם מנוחה . . . בעולם הבא שנאמר²⁹ יֵלְכוּ מִחֵיל אֶל חֵיל" והכוונה שהם הולכים מחיל אל חיל ותמיד חפצים ומש' תוקקים לדרגה גבוה יותר בקדושה.

(23) על-פי לקוטי שיחות חלק כג ע' 102.

(24) עשרה מאמרות מאמר חיקור דין ח"ב פ"ח.

(25) שמות טו, ב.

(26) תורת מנחם תשמ"ז ח"ג ע' 540.

(27) ברכות יז, א. רמב"ם הלכות תשובה פ"ח ה"ב.

(28) ברכות בסופה וש"נ.

(29) תהלים פד, ח.

Even though Rabbi Eliezer's opinion extends only to the rest of the generation, and not to the Meraglim, in truth, he includes them as well. As mentioned above, Rabbi Eliezer learns that they will have a portion in Olam Haba from the Passuk, "Gather to me my pious ones, who made a covenant with me," and the Meraglim were also part of the covenant made at Har Sinai.

The purpose of making a covenant is to create an eternal bond that will not be harmed even in difficult situations. So too here: The covenant made between Hashem and the Yidden at Matan Torah ensured that even the most severe sins would not harm Hashem's eternal love. Therefore, even the Meraglim will merit Olam Haba (according to Rabbi Eliezer).

No Need for Olam Haba

One of the great Mekubalim, the Rameh MiPano, explains the above Mishnah in a different way. The intention of the Mishnah is to say that they **do not need** Olam Haba, because they are on a higher level than it. They witnessed an unprecedented Gilui Elokus at Kriyas Yam Suf and Har Sinai, and therefore find Olam Haba unnecessary.

The Rebbe explains that the idea of Olam Haba is deriving pleasure from Elokus, as Chazal say, "Tzadikim sit .. and enjoy the radiance of the Shechinah" in tranquility. However, the Meraglim cannot simply sit and enjoy this revelation because they are driven by an intense desire to continuously ascend to higher spiritual levels. As the Gemara states, "Torah scholars have no rest .. in Olam Haba, as it is said, "They go from strength to strength,"" meaning they are always striving and yearning for greater levels of holiness.

סדר תחיית המתים

באופן כללי יהיו שני שלבים בתחיית המתים:

- (א) הצדיקים הגדולים שיקומו לתחייה מיד בבוא הגאולה, עוד בתקופה הראשונה¹.
(ב) תחיית המתים של כל עם ישראל בתקופה השנייה של ימות המשיח.

צדיקים ויחידי סגולה

הרבי התבטא פעם²: ". יחידי סגולה יקומו לתחייה קודם ביאת המשיח. ולכל לראש - כ"ק מו"ח אדמו"ר, שיחזור ויתלבש בגוף, ויבוא ("קיינ נפקא מינה ניט אין וועלכן אופן, דורכן טיר, דורכן פענצטער אָדער דורכן דאָך"...) ויאסוף את כל בני ישראל ויכריז: הגיע הזמן לצאת מן הגלות, בואו ונלך לארצנו הקדושה!".

כמו כן, מבואר בגמרא שמשה, אהרן ובניו, יהיו בבית המקדש מיד כשיבנה, ויכריעו בכל שאלה, מה לעשות וכיצד לנהוג³.

מי יקום ראשון

תחיית המתים של כלל ישראל (אלו שיקומו בזמן הרגיל של תחיית המתים) תהיה בשלבים, ולא כולם יקומו בבת אחת.

(1) כמ"ש בשו"ת הרדב"ז ח"ב ס' תתלט וח"ג ס' תרמד. ראה לקוטי שיחות חלק ב ע' 518, ובמה שנסמך בימות המשיח בהלכה ע' שיא הערה 16.
(2) תורת מנחם התוועדויות ה'תש"י ע' 100.
(3) יומא ה, ב. וראה תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז חלק ג' ע' 488. ראה ג"כ 'ערוך לנר' נדה סא, ב. תוספות פסחים קיד, ב. יומא ה, ב. עיקרים ד, לה. שו"ת לב ח"א ע' 32 ועוד.

The Procedure of Techiyas Hameisim

In general, there will be two stages in Techiyas Hameisim:

1) Tzaddikim will arise immediately with the coming of Moshiach, still in the first Tekufah.

2) The rest of the Yidden will rise in the second Tekufah - 'Techiyas Hameisim'.

Tzadikim and Special People

The Rebbe once said: "Certain individuals will rise for Techiyas Hameisim before Moshiach comes. Starting with the Frierdiker Rebbe, who will return and be clothed in a body, and will come (in whatever way, through the door, through the window, or through the roof...) and gather all the Yidden and proclaim: 'The time has come to leave the Golus, let us go to Eretz Yisroel!'"

Similarly, the Gemara says that Moshe, Aharon and his sons will be in the Beis Hamikdash immediately upon its rebuilding, and they will resolve every question of how things should be done.

Who Will Rise First

Even within the Tekufah of Techiyas Hameisim, there will be

יש הבדלים בסדר הקדימה מי יקום ראשון בתחיית המתים, הן לפי מקום הקבורה והדור שבו האדם חי, והן לפי מעלת האדם:

א) לפי מקום הקבורה והדור שבו האדם חי: מדברי חז"ל⁴ למדנו כי אלה שנקברו בארץ ישראל יקומו לתחיית המתים לפני אלה שנקברו בחוץ לארץ⁵. אחריהם יקומו אנשי דור המדבר⁶. ויש אומרים שאחרי קימת המתים שנקברו בחו"ל, יקומו האבות הקדושים⁷: כשיקומו, תגדל שמחתם בראותם צאצאיהם שקמו מקבריהם, ואיך שהארץ מלאה מצדיקים וחסידים שקמו לתחייה⁸.

לא ברור כמה זמן יעבור בין כל שלב ושלב⁹.

ב) לפי דרגת האדם: צדיקים יקומו לפני שאר העם¹⁰, בעלי תורה יקומו לפני בעלי מעשים טובים¹¹. לפי דעה אחת, יקומו המתים לפי שמותם, בסדר האל"ף ב"ת, אלא שהענווים שביניהם יקומו ראשונים¹².

מי שחי בעת התחייה

בתקופה השנייה של הגאולה של תחיית המתים, יגיע העולם לתכלית שלימותו, כי אז לא יהיה שום קיום לקליפות.

(4) ראה ירושלמי כלאים ט, ג. וכתובות יב, ג. זח"א קיג, א. בראשית רבה צו, ז.

(5) בראשית רבה צו, ה.

(6) ראה אגרות קודש ח"ב ע' עה שזהו דעת ר' יוחנן, אבל לפי דעה אחת בזוהר (ח"ב קסה, ב) דור המדבר יקום תחלה.

(7) באבקת רוכל ספר שני ח"ד מובאת דעתו של רבי שמעון בן מנסיא שהאבות יקומו תחילה.

(8) אבקת רוכל שם.

(9) ראה זח"א קלט, ב. אבן עזרא דניאל יב, ב. שו"ת הרדב"ז ח"ג ע' תרמד, בשם הריטב"א, מובא בעיקרי הד"ט סוף יורה דעה. ב'חסד לאברהם' (ג, כג) מדבר על תקופה של ארבעים שנה בין תחיית המתים בארץ ישראל לבין תחיית המתים בחוץ לארץ.

(10) זח"א קמ, א.

(11) שם קפב, א. ראה גם בביאורי הזוהר לה'צמח צדק' ע' קלד.

(12) מדרש שהובא באוהב ישראל (ליקוטים על פרשת ברכה) המבי"ט בית אלקים (שער היסודות סוף פנה) אומר, שלפי דיעה זו אדם ואברהם יקומו תחילה, מכיון ששמותיהם מתחילים באות אל"ף. הוא גם מציע אפשרות אחרת: הסדר האלפביתי יחול רק לגבי כל דור ודור, אך תחיית כל דור תהיה לפי סדר הדורות.

stages, and not everyone will rise at once.

The order of precedence of who will rise first by Techiyas Hameisim will be determined according to the person's place of burial, the generation in which he lived, and his own spiritual level:

1) Place of burial / generation: We learn from Chazal that those buried in Eretz Yisrael will rise for Techiyas Hameisim before those buried in Chutz La'aretz. After them, the Dor HaMidbar will rise. Some say that after the resurrection of those buried abroad, the Avos will rise. When they rise, their joy will increase upon seeing the land filled with their righteous descendants who have already risen from their graves.

It is not clear how much time will pass between each stage.

B) Spiritual level: Tzaddikim will rise before everyone else, and Torah scholars will rise before those who performed good deeds. According to one opinion, people will rise according to their names, in alphabetical order, except that the humble ones will rise first.

Those Alive by Techiyas Hameisim

In the second Tekufah of the Geulah by Techiyas Hameisim, the world will reach its ultimate perfection, as Kelipah will cease to exist.

Therefore, those who are alive in the first stage of the Geulah still have an association to some extent with Kelipah, so they will die momentarily before Techiyas Hameisim, and then immediately rise anew.

Even Tzaddikim whose bodies have remained intact until this time will return to dust momentarily, and only afterward will they rise for Techiyas Hameisim.

לכן, אלו שחיים בשלב הראשון של הגאולה עדיין שייכים במידה מסוימת לקלי-
פות, ולפיכך הם ימותו לרגע¹³ לפני תחיית המתים, ואז יקומו לתחייה מיד מחדש על
ידי הקב"ה.

גם הצדיקים שגופם נשמר שלם עד לזמן הזה, ימותו לרגע ויחזרו לעפר, ורק אחר
כך יקומו בתחיית המתים¹⁴.

הטעם לזה הוא, כי סיבת המיתה (שהתחילה אחרי חטא עץ הדעת) הוא שלא יהיה
קיום להרע המעורב בטוב. לכן צריך הגוף להתבטל ולחזור להיות עפר, ורק אחר כך
הגוף החדש שלא מעורב בו רע, יוכל להיות קיים בתחיית המתים לעולם.

אך לפועל אין צורך במוות ממש. הרבי מסביר שאפשר לצאת ידי חובה ולפעול
את אותו הענין על ידי "ביטול"¹⁵. האדם שהוריד מעצמו כל רגש של גאווה ויתבטל
בפני כל אדם לא יצטרך גופו להתבטל ולחזור להיות עפר.

וכמו שיהודי אומר בתפילתו: "ונפשי כעפר לכל תהיה", שעל-ידי "ביטול" האדם
יכול לפטור את עצמו מהענין של "ואל עפר תשוב", והוא יישאר לחיות.

(13) זוהר ח"ב קח, ב.

(14) שבת קנב, ב.

(15) ראה ספר המאמרים מלוקט חלק ב, ע' רפ. ספר השיחות תשמ"ח חלק א ע' 227-228. ספר

השיחות תנש"א חלק ב ע' 496 ובהערה 58 שם.

This is since the cause of death (after the sin of the Eitz HaDaas) is so that the evil mixed with the good in this world should not remain forever. Therefore, our present bodies must be nullified and return to being dust, and only afterward the new body, which is not mixed with evil, can exist forever after Techiyas Hameisim.

However, practically, there is no need for actual death to take place. The Rebbe explains that this requirement can be fulfilled through Bittul. A person who removes any Gaavah and is humble before everyone will not need his body to return to dust.

And as we say in davening: “And my Neshama should be like dust” - through Bittul a person can exempt himself from “and you shall return to dust,” and he will live continuously through Techiyas Hameisim.

איך יקומו המתים

עצם "לוז"

בחז"ל מבואר איך באמת יחזור הגוף להתקיים, אף שבמשך הזמן נעשה הגוף לעפר¹.

יש עצם אחת בגוף ושמה "לוז", שנשארת שלימה גם אחרי ששאר הגוף נהפך לעפר. וכשיגיע זמן תחיית המתים, הקדוש ברוך הוא ירכך את העצם הזו ב"טל של תחייה"², וממנו ייבנה כל הגוף³.

יש אומרים שעצם זו היא בעמוד השדרה⁴. יש אומרים שהיא במקום אשר עליה שמים את הקשר של תפילין (של ראש)⁵, ויש אומרים שהיא העצם התחתונה שבעמוד השדרה⁶.

-
- 1) ראה שו"ת חתם סופר יורה דיעה סימן שלו. ראה גם אור התורה דברים כרך ב ע' תתנח. אודות הטעמים שביסוד רקבון הגוף ראה לקוטי שיחות חלק חי ע' 409 הערה 71.
 - 2) ירושלמי ברכות ה, ב ותענית א, א. ראה גם: לקוטי תורה האזינו עג, ג. לקוטי שיחות חלק יא ע' 193. שם חלק חי ע' 252.
 - 3) חלק ב, כח, ב. וכן בחלק ג, קסט, א. אמנם ראה פרקי דרבי אליעזר פרק לד (וראה זח"א קיג, א) וראה 'אבקת רוכל' ספר שני חלק ד, וב'עבודת הקודש' חלק ב פרק מ.
 - 4) ראה בראשית רבה כח, ג. תוספות בבא קמא טז, ב. ד"ה והוא. ובראשית רבה נו, ב.
 - 5) לקוטי נ"ך להאריז"ל שופטים. ראה גם לקוטי ש"ס על ראש השנה, וספר המאמרים תשי"א ע' 209.
 - 6) ראה רש"י לבראשית רבה כח, ג. 'ערוך', ערך לוז. ועוד.

How Will the Dead Arise

The Luz Bone

Chazal explain how the body will be restored, even though it has turned to dust over time.

There is one bone in the body called the 'Luz', which remains complete even after the rest of the body has decomposed. When the time of Techiyas Hameisim arrives, Hashem will moisten this bone with the dew of Techiyas Hameisim, and from it, the entire body will be rebuilt.

Some say that this bone is in the spine. Some say that it is located where the knot of the Tefillin Shel Rosh is placed, and others say it is the bottom bone of the spine.

One of the reasons the body will be built from the Luz bone is that the Luz bone does not need physical nourishment to sustain itself. Consequently, the Luz bone is the only part of the body that did not benefit when Adam Harishon ate from the Eitz HaDaas, and therefore the result of that aveirah - death - does not apply to it.

Clothing

The Gemara in Sanhedrin recounts that Queen Cleopatra asked Rabbi Meir whether the dead would arise clothed or unclothed.

אחת הסיבות שהגוף יבנה מעצם הלוז היא, כיון שעצם הלוז לא צריכה מזון בשׁ-ביל להתקיים. וממילא לא הייתה לעצם הלוז הנאה כשאדם הראשון אכל מ"פרי עץ הדעת", שהוא החטא שהביא מיתה לעולם.⁷

האם יקומו המתים לבושים בבגדים

הגמרא בסנהדרין⁸ מספרת, ש'המלכה קלאופטרה' שאלה את רבי מאיר, אם המתים יקומו לבושים בבגדים או בלי בגדים? ורבי מאיר ענה לה שזה קל וחומר מחיטה: ומה חיטה שכשזורעין גרעין של חיטה בתוך האדמה שנקברה כמו שהיא (בלי שום כיסוי) יוצאת וצומחת מן האדמה בכמה לבושין, אז על אחת כמה וכמה צדיקים שנ־קברים עם לבושיהם, בוודאי שיקומו לעתיד לבוא בבגדים.

הגמרא אומרת⁹: "עתידיים צדיקים שיעמדו בלבושיהן" שהמתים יקומו לבושים בתכריכים (בגד של מתים) שנקברו בהם. אבל בעלי התוספות¹⁰ מסבירים שיש בזה מחלוקת, ולשיטת רבינו הקדוש המתים יקומו בלבושים שהם היו רגילים ללבוש בחייהם.

יקומו בריאים

חז"ל אומרים¹¹: "כשם שאדם הולך (מת) כך הוא בא (קם לתחייה). הולך עיוור ובא עיוור. חרש ובא חרש. אלם ובא אלם. כשם שהוא הולך לבוש בא לבוש. . אמר הקב"ה יעמדו כמו שהלכו ואחר כך אני מרפא אותן". זאת אומרת, שכולם יקומו לתחייה באותו אופן ועם אותם חסרונות ומחלות כמו בזמן שנפטרו. ורק אחר כך הקב"ה ירפא את כולם ויהיו בריאים.

טהורים

הגופים לאחר תחיית המתים יהיו זכים וטהורים אפילו יותר מגופו של אדם הראשון לפני החטא.

7 אליה רבה, אורח חיים, סימן ש סעיף קטן ג (הובא בלקוטי שיחות חלק לו ע' 75, וראה שם בהערה 52).

8 ז, ב.

9 כתובות קיא, ב.

10 כתובות שם.

11 בראשית רבה צה, א. זח"ג צא, א. וראה שם ח"ב קצט, ב. ראה ג"כ סנהדרין צא, ב. נדרים ח,

ב. ובזוהר (ח"א רג, ב) וב'מרגליות הים' על סנהדרין שם מביא מקורות נוספים.

Rabbi Meir responded with a Kal VaChomer from wheat: if a kernel of wheat, sown in the earth 'naked', emerges and grows with several layers, people who are buried with their garments, will surely arise in the future clothed.

The Gemara states, "The righteous are destined to stand in their garments," implying that the dead will arise wearing the Tachrichim (shrouds) in which they were buried. However, Tosafos notes a disagreement, and according to Rabbeinu HaKadosh, the dead will arise wearing the clothing they typically wore in their lives.

Healthy

Chazal say: "As a person goes (dies), so too he comes (rises by Techiyas Hameisim). He goes blind and comes blind. He goes deaf and comes deaf. He goes mute and comes mute. Just as he goes clothed, he comes clothed . . . Hashem says, they will stand as they went, and afterward, I will heal them." This means that everyone will rise during Techiyas Hameisim in the same manner and with the same defects and illnesses as when they passed away. Afterwards, Hashem will heal them all from any defects.

Pure

After Techiyas Hameisim, the bodies will be even more pure and refined than the body of Adam Harishon before his sin.

Chassidus explains that Adam Harishon's body was easily able to sin by the Eitz HaDaas, but our bodies after Techiyas Hameisim will no longer be given to sin. Even during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, the bodies will be much purer than they are now.

בחסידות מבואר¹² בנוגע לגופו של אדם הראשון, שהיה אפשרי בקלות לחטוא בחטא עץ הדעת, אך לאחר תחיית המתים לא יהיה עוד חטא ועון.

גם כבר בתקופה הראשונה של ימות המשיח יהיו הגופים זכים הרבה יותר מכפי שהם עכשיו¹³.

גלגולים

נשמה שהתגלגלה בכמה גופים, באיזה גוף יקום בתחיית המתים?

שאלה זו נשאלת בזהה¹⁴, ויש בזה כמה דעות¹⁵. לפי דעה אחת¹⁶, רק הגוף האחרון תקום עם הנשמה. ויש דעה אחרת שהגוף שבו עשתה הנשמה יותר מצוות, יקום בתחיית המתים¹⁷.

אבל הרבי מכריע¹⁸ לפי דעה אחרת בזהה, שבאמת כל הגופים שבהם נתלבשה הנשמה במשך כל הדורות יקומו לתחייה.

ואיך יתחלק הנשמה בין כל הגופים?

הרבי מסביר, שעל פי הידוע, שעל-ידי המצוות שיהודי מקיים בגופו, הוא מתקן חלק מהנשמה המלובשת בו. אז לפי זה יתחלק הנשמה לתוך הגופים השונים. דהיינו, שבכל גוף וגוף יתלבש חלק הנשמה שנהיה מתוקן באותו גלגול¹⁹.

(12) ספר המאמרים תרע"ט ע' טטו ובספר המאמרים תשי"א ע' 209.

(13) ראה ספר המאמרים תרל"ז (המשך "וככה") פפ"ח ואילך.

(14) חלק א, ע' קלא, א.

(15) ראה ימות המשיח בהלכה חלק ב ע' תקצו.

(16) שם.

(17) ראה הנסמן בימות המשיח בהלכה שם, ובע' תרב שם.

(18) אגרות קודש חלק ב ע' עג ושם ע' צג. עיין ג"כ בשיחות קודש תשל"ד ע' 444 ואילך ואילך

(19) (רשימת דברים" מיום ב' י' אדר תשל"ד).

(19) ראה לקוטי שיחות חלק טז ע' 517.

Gilgulim

If a Neshama has descended several times in different bodies, which body will it rise with by Techiyas Hameisim?

The Zohar brings several views regarding this. According to one opinion, each Neshama will rise with its most recent body. Another opinion holds that the body in which the Neshama did the most Mitzvos will rise for Techiyas Hameisim.

However, the Rebbe concludes, according to another opinion in the Zohar, that all the bodies in which the Neshama was en clothed throughout all generations will rise during Techiyas Hameisim. How will the Neshama be divided among all the bodies?

The Rebbe explains, as is known, that through the Mitzvos that a Yid performs with his body, he rectifies a certain part of the Neshama inside of him. Thus, the part of the Neshama that was rectified each time it came to this world, will rise by Techiyas Hameisim with that specific body.

מקום התחייה

ארץ ישראל

המקום שבו יקרה תחיית המתים תהיה דווקא בארץ ישראל (בין לאלו שנקברו בארץ ישראל ובין לאלו שנקברו בחוץ לארץ).

הזוהר מספר¹ שרבי יהודה ברבי אלעזר שאל את רבי חזקיה: "מתים שעתיד הקב"ה להחיותם, מדוע לא יחזיר להם את נשמותיהם במקום שנקברו ויביאם חיים לארץ ישראל?".

השיב רבי חזקיה: "נשבע הקב"ה לבנות את עולמו ולבנות את ירושלים ולהורידה מן השמים, ולא תהרס לעולמים, ולא עוד, אלא נשבע הקב"ה שלא יגלה שוב את יש"ר אל, ונשבע שלא להרוס עוד את ירושלים... לפיכך אין מקבלין נשמתן אלא במקום קיים לעולמים, כדי שתהיה הנשמה קיימת בגוף לעולמים".

ההבדל בין ארץ ישראל וחוץ לארץ

הגמרא מביא את שיטת רבי אלעזר שאומר ש"מתים שבחוץ לארץ אינם חיים"². והוא לומד זאת מהפסוק³: "ונתתי צבי בארץ חיים", ש"ארץ (ישראל) שצביוני (שר צוני) בה - מתיה חיים, שאין צביוני (רצוני) בה (בחוץ לארץ) - אין מתיה חיים".

הגמרא מסביר את דברי רבי אלעזר שאין הכוונה שמתי חוץ לארץ לא יקומו לתחייה כלל, אלא כל אלו שנקברו בחוץ לארץ יבואו "על-ידי גלגול". כלומר הם

(1) תרגום דברי הזוהר (ח"א קיד, א).

(2) כתובות ק"א, א.

(3) יחזקאל כו, כ. ראה במפרשים שם.

The Location of Techiyas Hameisim

Eretz Yisrael

The place where Techiyas Hameisim will occur is specifically in Eretz Yisrael, both for those buried in Eretz Yisrael and for those buried in Chutz La'aretz.

The Zohar recounts that Rabbi Yehuda ben Rabbi Elazar asked Rabbi Chizkiyah: “The dead whom Hashem revives, why doesn’t He restore their Neshama to them in the place where they were buried and bring them to Eretz Yisrael already alive?”

Rabbi Chizkiyah responded: “Hashem swore to rebuild Yerushalayim and bring it down from the heavens in such a way that it will never again be destroyed. Additionally, Hashem vowed never to exile the Yidden again or to allow Yerushalayim to be destroyed. Therefore, Techiyas Hameisim and the reunion of the Neshamos with their bodies will only occur in a place that is everlasting. This ensures that their Neshamos will remain eternally united with their bodies.”

יתגלגלו בתוך האדמה עד שיבואו לארץ ישראל, ואחרי שהם כבר יגיעו לארץ ישראל הם יקומו לתחייה.

אך גלגול במחילות הוא צער גדול. ולכן הגמרא שואלת, איך יתכן לומר שהצדיקים שנקברו בחוץ לארץ יקומו באופן כזה, והרי "גלגול לצדיקים צער הוא"?

אביי מסביר, ש"מחילות נעשות להם הקרקע". כלומר שיהיה להם מחילות מיוחדות בקרקע, והצדיקים עומדים על רגליהם והולכים במחילות עד ארץ ישראל ושם הגופים יוצאים. כך שהגוף לא מתגלגל אלא הולך במחילות באופן שאין שום צער.

אבל אנשים רגילים כן יקומו על-ידי גלגול מחילות⁴.

לפי זה יוצא שיש שלש סוגי אנשים שקמים לתחיית המתים: (א) אלו שנקברו בארץ ישראל, שהם יקומו במקום שבו נקברו. (ב) צדיקים שמתו בחוץ לארץ, שהם ילכו על רגליהם במחילות עד ארץ ישראל ושם יקומו. (ג) מתי חוץ לארץ, שהם יתגלגלו במחילות עד ארץ ישראל ושם יקומו.

(4) ראה אגרות קודש חלק ב ע' עב. שקו"ט (לפי מפרשים ומדרשים שנראה) שכל בני ישראל נחשבים בגדר של צדיקים לענין זה, ראה: הערות וביאורים "כמים לים מכסים" גליון ח ע' 49 ואילך. שם גליון ט ע' 28 ואילך.

The Difference Between Eretz Yisrael and Chutz La'aretz

The Gemara brings Rabbi Elazar's opinion, who says that those buried in Chutz La'aretz will not be revived. He learns this from the Passuk: "וַיִּתְּנִי צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים", meaning that in the land (Eretz Yisrael) that I desire ("צְבִיוֹנִי"), the dead will live, but in the land that I do not desire (Chutz La'aretz), the dead will not live.

However, the Gemara clarifies Rabbi Elazar's opinion, that it does not mean that those who died outside of Eretz Yisrael will not rise for Techiyas Hameisim at all. Instead, those buried outside Eretz Yisrael will arrive "by rolling" — meaning they will roll through underground tunnels until they reach Eretz Yisrael, where they will then rise.

However, the Gemara asks, how is it possible to say that the Tzaddikim buried in Chutz La'aretz will be put through such a painful experience - having to roll through tunnels?

Abaye explains that special tunnels will be created in the earth, and Tzaddikim will be able to stand upright and walk through them to Eretz Yisrael, without any pain. However, ordinary people will indeed go to Eretz Yisrael by rolling through tunnels.

So there are three categories of people by Techiyas Hameisim:

1) Those buried in Eretz Yisrael will be revived in the place where they were buried.

2) Tzaddikim buried in Chutz La'aretz will walk through tunnels to Eretz Yisrael and be revived there.

3) Everyone else buried in Chutz La'aretz will roll through tunnels to Eretz Yisrael and be revived there.

שער

**תורה ומצוות
לעתיד לבוא**

*Torah & Mitzvos
Le'osid Lavo*

תורתו של משיח

תורה חדשה מאתי תצא

אחד מעניינים העיקריים שיתגלה לעתיד לבוא על-ידי משיח, היא ה'תורה חדשה' שילמד אותנו אז. כמו שמבארים חז"ל¹ על הפסוק²: "כי תִּוְרָה מֵאֲתֵי תֵצֵא", ש"תורה חדשה מאתי תצא". מבואר גם במדרש³ אשר "תורה שאדם למד בעולם הזה, הבל היא לפני תורתו של משיח".

ה'תורה חדשה' שתגלה על-ידי המשיח מתחלקת לשני חלקים⁴:

א) גילוי חלק נוסף בתורה: התגלות טעמי וסודות התורה שלא נתגלו בזמן הזה. משיח ילמד אז לכל העם את פנימיות התורה⁵.

1) ויקרא רבה (יג, ג). וראה ילקוט שמעוני ישעיה רמז תכס.

2) ישעיה נא, ד.

3) קהלת רבה יא, ח.

4) בכל הבא לקמן ראה ספר השיחות ה'תנש"א ח"ב ע' 566 ואילך.

יש להעיר שבפירוש העניין של ה'תורה חדשה' נחלקו הרבה מגדולי ישראל אם הכוונה כפשוטו, או שרק אז תתוסף הבנה חדשה בתורה. ויש שכתבו שהתורה יראה לנו כמו תורה חדשה בגלל ביטול גזירות דרבנן. בחסידות מבואר שאז יהיה גילוי פנימיות התורה שעכשיו הם לגמרי בהעלם. סיכום השקו"ט בזה ראה הערות וביאורים גליון תשצ"ה ע' 7 ואילך.

5) ראה לקו"ט צו (יז, א) ואילך. שער האמונה פנ"ו ואילך, ועוד.

Toraso Shel Moshiach

- A New Torah will Emerge from Hashem -

One of the main Chiddushim of Moshiach is the “Torah Chadasha” that he will teach us. As Chazal explain the Passuk, “For Torah will go forth from Me,” meaning “a **new** Torah will go forth from Me.” The Midrash also says that “the Torah that a person learns in this world is trivial compared to the Torah of Moshiach.”

The Torah Chadasha revealed through Moshiach is divided into two parts:

1. **A new part of Torah:** Moshiach will reveal **deeper reasons and meanings** to Mitzvos that were not revealed beforehand. This will be a new facet in Pnimius Hatorah that Moshiach will introduce.

Currently, we mainly study the revealed part of the Torah. Li'osid Lavo, a deeper aspect of the Torah will be revealed extensively, much more than what we know now, so it will be considered a Torah Chadasha.

2. **Additions to the revealed part of Torah (Niglah):** Moshiach will also introduce innovations within the **halachos of Torah** that we are already familiar with now. For example, Moshiach will prove to

בזמן הזה אנחנו לומדים בעיקר את החלק הגלוי של התורה. בימות המשיח יתגלה החלק של פנימיות התורה בהרחבה, ושלא בערך למה שאנו יודעים עכשיו, לכן היא תיחשב כמו 'תורה חדשה'.⁶

ב) הוספה בחלק הנגלה של התורה: חידוש (גם) בהלכות התורה. היינו, שבחלק הנגלה של תורה שכבר נתגלה לנו, יהיו חידושים ושינויים ואפילו בהלכות התורה. ולדוגמא: המדרש מתאר⁷ את מלחמת הלוי'תן ושור הבר זה בזה, המדרש מסביר שהקב"ה יחדש אז חידוש בהלכות התורה ששחיטה כזו תהיה כשרה.

איך יתכן שינויים בתורה

אלא שכאן נשאלת שאלה גדולה: אחד מעיקרי הדת הוא⁸, שהתורה "אין לה לא שינוי ולא גירעון ולא תוספת", ואפילו נביא אינו רשאי לחדש דברים בתורה, שכן "התורה לא בשמים היא".

אם-כן איך ייתכן שיתגלו מלמעלה חידושים כה גדולים בתורה?!

ובמיוחד קשה להבין איך ישתנו אז הלכות שחיטה, עד ששחיטה על-ידי לוי'תן תהיה כשרה?!

התשובה היא, שאכן שאסור לשנות דבר מן התורה, אבל התורה החדשה לא תהיה שינוי אלא גילוי של חלקים חדשים שהיו גנוזים בתורה עצמה מאז הר סיני (כפי שיתבאר להלן).

6) בענין זה ידוע ומפורסם המשל הבא מפי כ"ק אדמו"ר הצמח צדק (נדפס בספר שמועות וסיפורים חלק ב ע' 143 (מרשימות ר' טוביה בעלקין) אות קלט): אדם ששומע שיחה מאחורי כותל, אבל בגלל הקיר והמרחק אין הוא מבין בדיוק את השיחה ורק מבין באופן כללי על מה מדובר, אבל בשום אופן אינו יכול לחזור על הפרטים.

אח"כ כאשר מספרים לו את השיחה על כל פרטים, נזכר הוא על התוכן ובכל רגע חושב לעצמו 'א' הָא', כלומר כעת אני כבר מבין את המשך והפרטים ששמעתי אז. והנמשל אנו לומדים חסידות ומבינים רק מעט, אבל כאשר ילמד זאת משיח לעתיד לבוא נוכל לומר 'א' הָא'. מכיון שמי ששומע זאת בפעם השנייה מבין יותר טוב שלא לפי ערך ממי ששומע בפעם הראשונה.

7) ויקרא רבה יג, ג. נתבאר גם בקובץ ב' (סוף פרק א).

8) ראה רמב"ם הלכות יסודי-התורה תחילת פרק ט.

us how the Shor Habor and Livyasan shechting each other will be considered a Kosher Shechita.

— How can the Torah be Changed? —

However, here arises a significant question: One of the fundamental principles of our faith is that the Torah “cannot be changed, diminished, or added to,” and even a Navi is not permitted to introduce new elements into the Torah. So how will it be possible to introduce such significant innovations in the Torah?!

The answer is that it is indeed forbidden to change anything in the Torah, but the Torah Chadasha will not be a **change**; rather, it will be a revelation of new elements of Torah that have been hidden **within the Torah itself** since Har Sinai (as will be explained below).

The Role of Moshiach

It is of great significance that the Torah Chadasha will be revealed specifically by Moshiach. By Matan Torah, Hashem Himself gave the Torah to the Yidden. However, the Torah Chadasha, though it comes from Hashem, will be transmitted through Moshiach, who is a human being.

The reason for this is that any innovations in Torah must now come through a human being, for since Matan Torah happened, it is “not in Shamayim”. Moshiach is the person chosen for this task.

Although the Gemara states, “Everything a diligent student will innovate in the future was already given to Moshe at Sinai,” in each generation, the ‘diligent student’ innovates within the Torah using his own intellect. Through his toiling in Torah, he reveals new aspects within the Torah.

תפקידו של משיח

הסבר הדברים:

חשיבות גדולה יש בכך שה'תורה חדשה' תגלה על ידי משיח דווקא. בעת מתן תורה בהר סיני הקב"ה נתן את התורה בעצמו לעם ישראל. מה-שאינ-כן ה'תורה הח' דשה', אף שהיא באה מלמעלה מאת הקב"ה, היא תבוא על ידי מלך המשיח, שהוא בשר ודם.

הטעם לזה הוא משום שכל חידוש בתורה צריך לבוא על ידי אדם, שהרי מאז מתן תורה, התורה "לא בשמים היא". ומשיח הוא אותו האדם המיוחד.

אף שהגמרא אומרת⁹: "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הכל ניתן למשה מסיני". בכל-זאת, בכל דור ודור בא ה'תלמיד ותיק' ומחדש בתורה חידושים בשכלו שלו. על-ידי יגיעתו בתורה, הוא מגלה ומוציא מתוך התורה דברים חדשים.

גדולתו של מלך המשיח תהיה, שהוא יצליח ללמד גם אותם חלקים בתורה שהיו נסתרים ונעלמים לגמרי, עד שהתגלותם תהיה נחשבת כ'תורה חדשה'. אף שהקב"ה יגלה למלך המשיח את ה'תורה חדשה' בדרך של נבואה, משיח בכוח חכמתו הגדול יוכל להסביר את מה שהקב"ה גילה לו בדרך שגם אנו נוכל להבין בשכלנו, (כמו כל תלמיד ותיק' שלומד תורה ומחדש בה).

גם השינוי בהלכות התורה, כמו בעניין שחיטת שור הבר על-ידי הלווייתן, יהיה על-פי כללי התורה. אלא שבמציאות שתהיה אז, יגלה המשיח שדיני שחיטה לא נאמרו מלכתחילה על שחיטה מיוחדת זו דלעתיד לבוא, ולכן היא מותרת. וכך תהיה זו 'תורה חדשה', ועם זה, היא תבוא מתוך התורה שניתנה בהר סיני.

מי ילמד תורה לעתיד לבוא

אף שכאמור עיקר לימוד ה'תורה חדשה' יהיה על-ידי משיח צדקנו עצמו, בדברי חז"ל מבואר שכמה אנשים נוספים ילמדו את בני ישראל תורה:

The uniqueness of Moshiach will be that he will succeed in teaching even those parts of the Torah that were completely hidden and concealed, to the extent that their revelation will be considered ‘Torah Chadasha’. Although Hashem will reveal the Torah Chadasha to Moshiach through Nevuah, with his great wisdom, he will be able to explain what Hashem has revealed to him in a way that we can understand with our own intellect (like any diligent student who studies and innovates in Torah).

Even the changes in the Halachos of the Torah, such as the matter of the Shechita of the Shor Habor and the Livyasan, will be according to the principles of the Torah. Moshiach will prove how the laws of Shechita initially never applied to this special future Shechita, and therefore it is permissible. Thus, it will be a Torah Chadasha, yet it will emerge from the Torah given at Har Sinai.

— Who Will Teach Torah in the Future? —

Although, as mentioned, the main teaching of the Torah Chadasha will be by Moshiach himself, Chazal explain that several other people will teach the Yidden Torah:

Tzaddikim: On the Passuk “And you shall draw water with joy from the wells of salvation,” Targum Yonasan interprets: “And you shall receive a new teaching with joy from the choicest Tzaddikim,” meaning that the Yidden will learn new matters with joy from the greatest Tzaddikim.

Additionally, the Rambam in his commentary on the Mishnayos explains that “the Nevi’im and the Tzaddikim longed for the days of Moshiach... because it will be a gathering of Tzaddikim.”

הצדיקים: על הפסוק¹⁰ "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", מפרש בתרגום וונתן: "ותקבלון אולפן חדת בחדא מבחירי צדיקא", היינו שבני ישראל ילמדו עניינים חדשים בששון מבחירי הצדיקים¹¹.

גם הרמב"ם בפירושו המשניות שלו מבאר¹² ש"התאוו הנביאים והחסידים [ל]ימות המשיח ... שיהיה בו מקיבוץ הצדיקים".

שבעה רועים: הרד"ק¹³ כותב שהשבעה רועים שיהיו עם מלך המשיח, שהם אדם, שת ומתושלח, אברהם, יעקב, משה ודוד "ירעו אותם דעה והשכל"¹⁴.

נשיאי ישראל: נשיאי ישראל שבמשך הדורות, יישארו בגדר נשיאים גם לעתיד לבוא¹⁵, וילמדו את העם תורה חדשה¹⁶. אף שעיקר לימוד התורה חדשה יהיה על-ידי משיח, אבל גם שאר נשיאי ישראל לעתיד לבוא ילמדו את העם נגלה דתורה וגם פנימיות התורה, כי חידושו של משיח¹⁷ הוא שדווקא הוא יגלה את הסודות הכי נעלים והכי פנימיים של התורה¹⁸.

(10) ישע'י יב, ג.

(11) וראה גם רש"י ורד"ק עה"פ. מו"נ ח"א פ"ל. עמק המלך שער ט"ז (רישא דזעיר אנפין) פ"ט.

(12) הקדמה לפרק חלק.

(13) ירמ' (ג, טו).

(14) ראה סוכה נב, ב.

(15) ראה תורת מנחם התוועדיות ה'שי"ת ע' 201. שם תשמ"ה ח"ה ע' 2619 ואילך.

(16) ראה סוד"ה ויהיו חיי שרה תנש"א (ספר המאמרים מלוקט ח"ה עמוד ע). וראה תורת מנחם

התוועדיות תשמ"ב ח"א ע' 273. ועוד.

(17) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ו ח"ג ע' 138 ואילך בארוכה.

(18) ועד"ז מצינו כמה צדיקים שיעשו פעולות לע"ל אע"פ שמשיח יהי' שם, כמו השבעה רועים

ושמונה נסיכי אדם, (סוכה נב, ב), אליהו הנביא, משיח בן יוסף, קיסר ופלגי קיסר, אע"פ שלכאורה מובן בפשטות שמעלתו של משיח יהיה גדול מהם, ובפשטות הביאור בזה הוא כי ענינו של משיח יתבטא בפעולות וגילויים המיוחדים השייכים לו שלמעלה לגמרי מהמדריגות והפעולות שיעשו שאר הצדיקים. ולהעיר מדברי הזוהר ח"ב נד, א, אודות ה"יועצים" (מארי דעיטא) של מלך המשיח, והפירושים השונים שיש בזה, בפירוש אור יקר להרמ"ק, ואור החמה על הזוהר שם.

The Seven Shepherds: The Radak writes that the seven shepherds who will be with Moshiach - Adam, Sheis, Mesushelach, Avraham, Yaakov, Moshe, and Dovid “will shepherd them in knowledge and intelligence.”

Nesi'ei Yisroel: The Nesi'im throughout the generations will remain Nesi'im even in the future, and will teach the Yidden the Torah Chadasha. The other Nesi'im will teach the Yidden both the revealed Torah and also the inner dimensions of the Torah, and Moshiach will reveal the most hidden and innermost secrets of the Torah.

Moshe Rabbeinu and Aharon: The Midrash clarifies that Moshe will teach us Torah Chadasha: “Moshe, who taught Torah in this world, is destined to teach in Olam Haba.” Also, the Gemara explains that Moshe and Aharon will instruct us in how to conduct ourselves in various matters.

Moshiach or Hashem?

It is known that the revelation of the inner dimensions of the Torah will be through Moshiach. But we also find in Chazal that the revelation of the “Torah Chadasha” will be by Hashem Himself (“A new Torah will come forth from **Me**”).

There are several ways to explain the difference between Moshiach, who will teach Torah, and what Hashem will teach:

The Torah of Moshiach and the Torah Chadasha: There will be two different levels of Torah study Li'osid Lavo. Firstly there is the Torah of Moshiach, which Moshiach himself will teach and reveal secrets in the Torah. A second, higher level is the Torah **Chadasha** that Hashem Himself (“**from Me** it will come forth”) will teach.

Some explain that there will also be different levels of Torah learning among the **Yidden** then. Those who are on a higher level will be privileged to learn directly from Hashem, and those who are on a

משה רבינו ואהרן: במדרש¹⁹ מבואר שמשה ילמד לנו תורה לעתיד לבוא²⁰: "משה הוא שלמד תורה בעולם הזה והוא עתיד ללמד בעולם הבא". גם בגמרא מבואר²¹ שמשה ואהרן יורו אותנו איך להתנהג בכמה עניינים.

משיח צדקנו או הקב"ה

ידוע שגילוי פנימיות התורה יהיה על-ידי משיח²². אבל מצינו גם בחז"ל שגילוי ה"תורה חדשה" יהיה על-ידי הקב"ה בעצמו²³ ("תורה חדשה מאתי תצא"²⁴).

יש כמה דרכים לבאר מהו ההבדל בין משיח שילמד תורה לבין מה הקב"ה ילמד²⁵:

תורתו של משיח ותורה חדשה: יש שתי מדריגות שונות בלימוד התורה לעתיד. יש את תורתו של משיח, שמשיח עצמו ילמד ויגלה סודות בתורה.

19 ראה שמות רבה ב, ו. וראה גם תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 225.
20 בס' אש דת ח"ג ע' תעז ואילך מבאר זה ע"פ הידוע שמשה הוא גואל ראשון וגואל אחרון, ע"ש. ועד"ז מבואר בדא"ח, שיש דרגא שלמעלה מטעמי תורה שיתגלה על-ידי משיח והוא תענוג העצמי הבלתי מורגש שיתגלה אח"כ שהוא מדרי' משה. ראה תורת חיים שמות (מהדורה החדשה) ע' קנה, ג ואילך ובהנסמך שם. המשך תרס"ו ע' צט. תורת מנחם התוועדויות תשי"ט ע' ח"ב ע' 254. וראה גם תורת שמואל תרמ"א ע' שצ ואילך.

21 יומא ה, ב. תוד"ה אחד פסחים קיד, ב.

22 ראה הנסמן בלקוטי שיחות חלק כב ע' 77 בהערות. אותיות דרע"ק אות ז' (ועד"ז בילקוט שמעוני ישע"י רמז תכ"ט): "והקב"ה דורש להם (לצדיקים בג"ע) טעמי תורה חדשה שעתיד הקב"ה ליתן להם ע"י משיח....." (מובן מתוכן הענין שהכוונה בג"ע הוא לעולם התחיה, ראה שער הגמול לרמב"ן פ"ח. לקוטי שיחות חלק כד ע' 56 הערה 85. וראה גם שיעור קומה להרמ"ק סי' פ"ג. מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא ח"א ע' רכ ואילך. ובכ"מ). ילקוט מדרשים ח"ד ע' צב. קהלת רבה פי"א, ח. וראה תרגום לשה"ש ח, א.

23 ראה במדבר רבה פרשה כ פייסקא כ (ועד"ז רש"י בלק כג, כג). וראה גם מדרש סעודת גן עדן (אוצר המדרשים ע' פ"ט; וע"ע רבינו בחיי שמות כג, יט). תנחומא כי תבא סי' ד. ילקוט מדרשים ח"ד ע' נ, קצ. תדב"א זוטא פ"כ. שו"ת הרדב"ז סי' תרס"ו. שיחות קודש תשנ"ב ח"א ע' 344 ואילך.

24 ראה ישע"י נא, ד "כי תורה מאתי תצא וגו'". (ובמצו"ד ורד"ק שם פירשו הענין על מלך המשיח). ויקרא רבה פי"ג, ג. (וראה אודות הוספת התיבה "חדשה", בבני יששכר מאמרי חודש סיון מאמר ה' אות ט'). רש"י שיר השירים א, ב.

25 ראה גם תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 289. יש להעיר שאפשר לפרש גם שיהיה

החילוק בין תקופות שונות בנאוה.

lower level will learn from Moshiach. But from the words of the Rebbe, it seems that the learning from Hashem will be equal for everyone.

Learning from Moshiach is like learning from Hashem: Learning Torah from Moshiach is considered as learning from Hashem, since Moshiach is united with Hashem in his very essence and Neshama. The Rebbe says that in addition to learning from Hashem Himself, there will also be learning from Moshiach Tzidkeinu, as a Shlichus from Hashem.

מדריגה שנייה יותר גבוה הוא ה"תורה חדשה" שהקב"ה בעצמו ("מאתי תצא") ילמד²⁶.

יש מבארים שיהיה אז גם דרגות שונות בלימוד התורה של בני ישראל²⁷. מי שנמצא בדרגה גבוהה יותר יזכה ללימוד ישר מהקב"ה, ומי שהוא במדריגה נמוכה יותר ילמד מפי מלך המשיח. אבל מדברי הרבי משמע שהלימוד מפי הקב"ה לעתיד לבוא יהיה לכל אחד ואחד באופן שווה²⁸.

לימוד ממשיח הוא כמו לימוד עם הקב"ה: לימוד תורה מפי משיח נחשב כלימוד מפי הקב"ה, מכיוון שמשכיח מאוחד עם הקב"ה בעצם מהותו ונשמתו²⁹. הרבי אומר שבנוסף להלימוד על-ידי הקב"ה בעצמו, יהיה גם הלימוד על-ידי משיח צדקינו בש-ליחותו של הקב"ה³⁰.

26 ראה תורת מנחם התוועדיות תשמ"ז ח"ד ע' 164. ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 368. הערה בהקדמה לס' מעייני הישועה, וצילום הכתי"ק שנדפס בריש הוצאה החדשה של הספר.

27 ספר אש דת שם ע' תפא ואילך. ולהעיר מס' חסד לאברהם אבן שתי' מעין ג' נהר כא.

28 תורת מנחם התוועדיות תשמ"ט ח"ד ע' 230.

29 הרבי מבאר בכמה מקומות (תורת מנחם התוועדיות תשד"מ ח"ב ע' 930 ואילך. וכע"ז מבואר שם תשמ"ו ח"ד ע' 230 שזהו התיווך בין הדיעות שביהמ"ק ייבנה ע"י משיח או ע"י הקב"ה), שמשכיח הוא דרגת היחידה שענינה הוא יחידה ליחדך שמתאחדת עם עצמות ומהות, נמצא שלימוד תורה מפיו של משיח הוא מפי הניצוץ בורא שבו ועד לעצמות ומהות. ולהעיר מהמבואר בד"ה משה קבל תשד"מ (ספר המאמרים תשד"מ ע' קלד ואילך) אודות הכוח שיש למשיח לגלות התורה חדשה ע"ש.

30 תורת מנחם התוועדיות תנש"א ח"ג ע' 150.

אופן הלימוד

ראייה

אופן לימוד התורה שבו משיח ילמד את עם ישראל תורה בתקופת הגאולה, יהיה אחר לגמרי מהלימוד בזמן הזה³¹.

בימינו הלימוד הוא בעיקר על ידי שמיעת דברי הרב, כמו שתלמיד שומע דברי תורה מרבו.

אך משיח ילמד תורה באופן של ראייה! והמעלה בזה הוא, כשאדם רואה דברים בעצמו מול עיניו, הוא רואה ומבין מיד את כל העומק והפרטים³².

וכמו שאפשר לראות בסיפור על האריז"ל, שפעם ישן בצהרי יום השבת, וכאשר קם סיפר לתלמידיו, שמשמים גילו לו כל-כך הרבה דברי תורה נפלאים - עד שכדי ללמד ולהסבירם לאדם אחר הוא יצטרך שמונים שנה!.

כל עם ישראל

בימי משה רבינו היו בני ישראל רק שישים ריבוא (600,000), והוא לא היה יכול ללמד את כולם תורה ולשפוט אותם לבדו. לכן מינו "שְׁרֵי אֲלָפִים שְׁרֵי מֵאוֹת שְׁרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׁרֵי עֶשְׂרֵת"³³, לעזור למשה לשאת את משא העם.

אבל בתחיית המתים יעמדו מיליוני יהודים שיקומו לתחייה! לכן נשאלת השאלה: כיצד יוכל משיח ללמד את כולם תורה בבת אחת?

ובלשונו של כ"ק אדמו"ר הריי"ץ³⁴: "בתחיית המתים יעמדו אלפי אלפים וריבוא רבבות, והיאך אחד [משיח] יוכל לשאת את כולם? ומה גם ללמוד עמהם!".

31) על השינויים באופן לימוד התורה, ראה גם באריכות בקובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' ע' 35 ואילך.

ראה ג"כ שיחות קודש תש"ל ח"ב ע' 396, שהרבי דן בגדר של תושב"כ, תושבע"פ והדפסת וכתבת חלקים שונים מן התורה ואם יהיה שכחה - לעת"ל. עיין ג"כ בימות המשיח בהלכה ח"ב ע' שמח-ססב. 32) פרע"ח שער קרי"ש שעל המטה פ"א. ולהעיר שבכמה מקומות מובא המספר שישים שנה (ראה ספר המאמרים תש"א ע' 133 בהערה).

33) שמות יח, כא.

34) ספר המאמרים תרצ"ט ע' 203.

The Method of Learning

Seeing

Moshiach will teach Torah to the Yidden during the Geulah in a completely different way than what we are used to today. Normally, we learn by **listening** to what a teacher says, like a student learning from their teacher. However, Moshiach will teach through **visualization**. This method is powerful because when you see something yourself, you immediately understand all its details and depth.

This idea is shown in a story about the Arizal, who once slept on a Shabbos afternoon. When he woke up, he told his students that he had seen so many deep Torah teachings in his dream that it would take him eighty years to explain them all to someone else.

All Yidden

In the era of Moshe Rabbeinu, there were only 600,000 Yidden, and he alone couldn't teach them all Torah or judge them. That's why leaders were appointed—chiefs of thousands, hundreds, fifties, and tens—to help carry the burden.

Yet, during Techiyas Hameisim, millions of Jews will rise, presenting a unique challenge: how will Moshiach teach all of them Torah simultaneously?

In the Frierdiker Rebbe's words: "At Techiyas Hameisim, thousands upon thousands, millions will stand. How can one [Moshiach] manage them all, let alone study with them?"

The answer lies in the method of learning - **visualization**. This way, Moshiach will be able to simultaneously impart Torah to the entire nation, as it is written, "And all flesh together will **see** that the mouth of Hashem has spoken."

הביאור בזה הוא שמכיון שאופן הלימוד אז יהיה באופן של ראייה, לכן משיח יוכל ללמד את כל העם כולו תורה בבת אחת. וכמו שנאמר³⁵: "וְרָאוּ כָּל בְּשׂוֹר יַחְדָּו פִּי פִּי ה' דְּבַר"³⁶.

יורה דרכי ה'

המצודות דוד כותב בנוגע לתורה חדשה שיהיה לעתיד לבוא³⁷: "כי מלך המשיח יורה את בני אדם ללכת בדרכי ה'".

על כך שואל כ"ק אדמו"ר הריי"ץ שתי שאלות³⁸:

(א) ב"דורו של משיח יהיו כולם צדיקים ובני תורה, ובתחיית המתים יקומו האבות משה רבינו וכל הצדיקים שבכל הדורות, אשר כולם יודעים את . . דרכי ה', ומה ילמד עמהם מלך המשיח?".

(ב) ימות המשיח הם תשלום שכר על העבודה והמצוות ("דרכי ה'") שאנו מקיימים כבר היום, היינו שכבר ידוע מה הן "דרכי ה'" לעבוד את ה'. אם כן, מהו אותם "דרכים חדשים" בעבודת ה' שמשיח ילמד ושעדיין אינם ידועים לנו כלל עתה?!

אדמו"ר הריי"ץ מסביר שענינו המיוחד של משיח הוא, שהוא יזכה לדרגה נעלה במיוחד, והקשר הכי פנימי עם אלקות, (שנקרא דרגת ה"יחידה")³⁹.

לכן דווקא משיח ילמד "דרכי ה'" לפי פנימיות התורה, שהם דרכים חדשים לגמרי שהיו חסרים ונעלמים גם ממשה רבינו. כמו שאמרו חז"ל⁴⁰ שלמשה רבינו ניתנו 49 מתוך 50 שערי בינה. אך "שער הנו"ן" היה חסר לו.

התורה החדשה שילמד משיח היא על פי אותו "שער נו"ן" נעלם, ולכן זה יהיה פירוש חדש לגמרי בתורה⁴¹.

(35) ישעיהו מ, ה.

(36) ספר המאמרים תרצ"ט סוף עמוד 207.

(37) ישעיהו נא, ד.

(38) ספר המאמרים תרצ"ט ע' 203.

(39) ראה קובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ ג', ע' 44.

(40) ראש השנה כא, ב.

(41) ראה סה"מ תרל"ה ח"א ע' רנה, וסה"מ תרפ"א ע' ריז.

Teaching the Ways of Hashem

The Metzudas Dovid discusses the future revelation of the Torah Chadasha, noting, “For Moshiach will instruct people in the ways of Hashem.”

The Frierdiker Rebbe raises two critical questions regarding this:

1) In Yemos HaMoshiach, everyone will be righteous and learned in Torah. At the time of Techiyas Hameisim, the Avos, Moshe Rabbeinu, and all the Tzaddikim of all generations will rise, and they all know the ways of Hashem. What will Moshiach teach them?

2) Yemos HaMoshiach is the reward for our current service and Mitzvos (“the ways of Hashem”) that we already perform. This means that the ways to serve Hashem are already known. So, what are these “new ways” in serving Hashem that Moshiach will teach and that we do not know now?

The Frierdiker Rebbe explains that Moshiach will attain an exceptionally lofty level, the most intimate connection with Elokus, known as the level of “Yechidah.”

Therefore, Moshiach will teach the “ways of Hashem” according to the inner dimensions of Torah, which are completely new ways that were hidden and even unknown to Moshe Rabbeinu. Chazal say that Moshe was given 49 out of the 50 gates of Binah, but the “50th gate” was withheld from him.

The Torah Chadasha that Moshiach will teach will be based on this hidden “50th gate,” thus providing entirely new interpretations of Torah.

Consequently, through these new interpretations of Torah, new ways of serving Hashem will be revealed, which Moshiach will teach.

וממילא על-פי הפירושים החדשים בתורה שלא היו ידועים עד כה, יתגלו דרכים חדשים בעבודת ה' שמשיח ילמד⁴².

לסיכום

בימות המשיח יהיה שינוי באופן לימוד התורה שמשיח ילמד את בני ישראל בדרך של ראייה במקום שמיעה. ולכן משיח יוכל ללמד את כל עם ישראל בבת אחת.

כמו כן יתגלה אז "שער הנו"ן" הנעלם שהיה חסר גם למשה רבנו, ומזה יבואו פי' רושים חדשים לגמרי בתורה. ועל פי פירושים אלו יתחדשו גם דרכים חדשים בעבודת ה', שמשיח ילמד.

Summary

During Yemos HaMoshiach, the manner of Torah learning will change, with Moshiach teaching the Yidden through sight instead of hearing. Therefore, Moshiach will be able to teach all the Yidden at once.

Additionally, the hidden “50th gate” that was not even revealed to Moshe Rabbeinu will be revealed, leading to entirely new interpretations of Torah. Based on these interpretations, new ways of serving Hashem will be introduced, which Moshiach will teach.

מצוות בטלות לעתיד

חז"ל אמרו¹ ש"מצוות בטלות לעתיד לבוא". כלומר שלא יקימו מצוות בזמן הגאולה². הרבה מפרשים ופוסקים סוברים שמאמר חז"ל זה מדבר על התקופה השנייה בגאולה של תחיית המתים בלבד, אך בתקופה הראשונה של ימות המשיח עדיין יקימו את מצוות התורה³.

כך גם מכריע רבינו הזקן⁴: "מה שאמרו רז"ל דמצוות בטלות לעתיד לבוא, היינו בתחיית המתים, אבל לימות המשיח קודם תחיית המתים אין בטלים". וראיה לזה הוא ממה שמבואר במאמרי חז"ל במפורש על קיום מצוות ועל הלכות שונות שיהיו בימות המשיח, ואי אפשר לומר שאז "מצוות בטלות"⁵.

שינוי ברצון הקב"ה

אלא שכאן נשאלת שאלה גדולה: הרי לא יתכן שיהיה שינוי בקיום המצוות שהיא רצונו של הקב"ה?

(1) נדה סא, ב.

(2) ראה באריכות שדי חמד מערכת המ"ם כלל ריח. וש"נ.

(3) ראה תוספות נדה, שם, ד"ה אמר רב יוסף, הרא"ה בפקודת הליים ברכות דף י"ח ע"א, הריטב"א נדה שם בדעת שמואל, היעב"ץ בחידושו למסכת ראש השנה דף ל' ע"א, והחיד"א (ספר פתח עיניים על אתר) כתב, כי כן עיקר, וכן נקט הגאון הקדוש ר' אלחנן וסרמן הי"ד בספרו קובץ שיעורים (ח"ב סימן כ"ט) כי יהיה זה לאחר תחיית המתים "דאילו לימות המשיח ודאי ינהגו כל המצוות".

(4) אגה"ק סכ"ו.

(5) ראה יעב"ץ בחידושו לראש השנה שם.

Mitzvos Will Be Nullified Li'osid Lavo

The Gemara writes that “Mitzvos will be nullified Li'osid Lavo.” This means that Mitzvos will not be observed during the time of the Geulah. Many Mefarshim and Poskim believe this statement of Chazal refers only to the second Tekufah of the Geulah, the time of Techiyas Hameisim. However, during the first Tekufah - Yemos HaMoshiach, the Mitzvos of the Torah will still be observed.

This is also the ruling of the Alter Rebbe: “What Chazal said, that Mitzvos will be nullified Li'osid Lavo, refers to Techiyas Hameisim. However, in Yemos HaMoshiach, before Techiyas Hameisim, they will not be nullified.” The proof of this is from what is explicitly explained in the statements of Chazal about the observance of Mitzvos and various Halachos that will exist in Yemos HaMoshiach. It is impossible to say then that “Mitzvos will be nullified.”

Change in Hashem's Will

Here arises a significant question: How can there be a change in the observance of Mitzvos, which are the will of Hashem?

The explanation is: A Mitzvah is a **commandment** - an instruction given from a “commander,” who is one entity, to a “commanded,” a separate entity. During Golus, Bnei Yisrael are like a separate entity

והביאור הוא⁶, שהגדר של מצוות הוא ציוויים לאדם. גדר זה קיים רק כאשר האדם הוא מציאות לעצמו, ואז אפשר לדבר על ציווי שהקב"ה מצווה את האדם, שיתנהג על-פי רצונו של הקב"ה.

כלומר, ציווי הוא הוראה שניתנת מ"מְצַוֶּה" - שהוא מציאות אחת, ל"מְצֻוֶּה" - מציאות נפרדת. בזמן הגלות בני ישראל הם כמו מציאות נפרדת מהקב"ה, ולכן צריכים ציוויים, כדי שנדע מהו רצונו של הקב"ה, איך יתנהגו בני ישראל.

אבל בתקופת תחיית המתים לא תישאר המציאות הנפרדת של האדם, והוא יהיה מאוחד לגמרי עם הקב"ה, עד שהם נעשים מציאות אחת, בבחינת "ישראל (על-ידי אורייתא) כולא חד"⁷.

לפי זה הפירוש בדברי חז"ל ש"מצוות בטלות לעתיד לבוא" הוא שלא יהיה עוד גדר של ציווי על האדם, מכיוון שהאדם לא יישאר מציאות לעצמו, אלא כל מציאותו היא שהוא מאוחד עם הקב"ה, וממילא הוא מקיים את רצון הבורא. דוגמה לכך הוא מאמר חז"ל⁸, שלעתיד לבוא אם יעלה על הדעת לקטוף תאנה בשבת, התאנה יצק ויגיד שהיום הוא שבת קודש. אז לא יצטרכו לצוות שאסור לקטוף תאנה בשבת, אלא התאנה עצמה תצק את רצונו של הקב"ה.

במילים אחרות: בוודאי גם בתקופת תחיית המתים יקיימו את המצוות בפועל, אבל לא מחמת ציווי שצריך לצוות עליו את האדם, אלא כדבר הטבעי ביותר שבא מעצמו. כשם שכיום אין צורך לצוות את האדם לאכול ולשתות או להיזהר מפני אש, שכן זה הטבע של מציאות העולם, כך בזמן התחייה לא יהיה צורך ב'מצוות' (ציווי לאדם) שכן מציאות העולם עצמו יהיה עולם שקיום המצוות, הוא הדבר הכי טבעי.

מצות בטלות בתקופה הראשונה

כפי שלמדנו, בתקופה הראשונה של ימות המשיח עדיין לא יתבטלו מצוות התורה. יחד עם זאת, יש כמה נקודות שעדיין לא ברור איך יתקיימו בפועל. למשל, האיסור על אכילת גיד הנשה:

התורה אוסרת את אכילת גיד הנשה, משום שיעקב אבינו התאבק עם מלאך בלי לה לפני שפגש את אחיו עשו. בעת המאבק, המלאך נגע בכף ירך של יעקב והוא יצא

6 ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 31.

7 לשון הזוהר חלק ג, דף עג, א.

8 מדרש תהלים מזמור עג, בסופו.

from Hashem, and therefore need Mitzvos to know Hashem's will and how Yidden should behave.

However, during the time of Techiyas Hameisim, the separate entity of a person will no longer remain, and he will be entirely united with Hashem, to the point that they become one entity, as it is stated, "Yisrael (through the Torah) with Hashem are entirely one."

Accordingly, the meaning of Chazal's statement that "Mitzvos will be nullified Li'osid Lavo" is that the concept of a **commandment** to a person will no longer exist, since the person will no longer be an independent entity. Instead, his entire existence will be unified with Hashem, and he will naturally fulfill the will of the Creator. An example of this is the statement of Chazal that Li'osid Lavo, if someone considers picking a fig on Shabbos, the fig will itself proclaim that it is Shabbos Kodesh, preventing the action. Thus, there won't be a need for commandments to forbid picking figs on Shabbos; the figs themselves will express Hashem's will.

Mitzvos Nullified in the First Tekufah

As we have learned, during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, the Torah's Mitzvos will not yet be nullified. However, there are some points that are still unclear about how they will be practically observed. For example, the prohibition on eating the Gid Hanasheh:

The Torah prohibits eating the Gid Hanasheh because Yaakov Avinu wrestled with a Malach the night before meeting his brother Eisav. During the fight, the Malach touched Yaakov's thigh, causing him to limp. From that moment, Bnei Yisrael were forbidden to eat this nerve to remember what happened to Yaakov.

The Rebbe explains that it is unclear how this will be managed in Yemos HaMoshiach:

מזה צולע. מאותו רגע, נאסר על בני ישראל לאורך כל הדורות לאכול את גיד (עצב) הירך הזה כדי להזכיר מה שקרה אז ליעקב⁹.

הרבי אומר שלא ברור איך תהיה ההנהגה בזה בימות המשיח¹⁰:

מצד אחד בתקופה הראשונה של ימות המשיח כל המצוות נשארות, כולל האיסור הזה לאכול את גיד הנשה.

אבל מצד שני, קשה להבין איך בזמן הגאולה כשהכל יהיה רק טוב, יכול להישאר איסור כזה שנועד כדי להזכיר מקרה "בלתי נעים" שקרה ליעקב אבינו.

אם כן יש כאן ספק איך בדיוק יתקיימו מצוות כמו גיד הנשה באותה תקופה¹¹.

למסקנה הרבי מסביר שבסופו של דבר, כשנזכה להתגלות התורה בימות המשיח, אז יהיה ברור שאין שום אפשרות לקיום עניין שלילי כלשהו במצוות התורה. כלומר, אז יתגלה באופן ברור התכלית הפנימית והחיובית של כל מצווה, כולל זו של איסור גיד הנשה. גם באיסור זה יש נקודה פנימית חיובית, שרק לעתיד לבוא נזכה להבין בשלמות ונראה שאין בו שום זכר לדבר שלילי חס ושלום.

(9) בראשית, לב, כה-לג.

(10) שיחות קודש תשנ"ב ח"ב ע' 656.

(11) גדולי האחרונים דנו בנושא זה באריכות, ראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' שלב ואילך. ועוד. ראוי לציין ג"כ לדברי בעל ההפלאה בספר פנים יפות (דברים ב, עה"פ אתם עוברים) שגיד הנשה נאסר "עד לעתיד".

On the one hand, during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, all the Mitzvos remain, including this prohibition of eating the Gid Hanasheh.

On the other hand, it is difficult to understand how, in the time of the Geulah, when everything will be only good, such a prohibition that serves to remind of an “unpleasant incident” that happened to Yaakov Avinu can remain.

Thus, there is uncertainty about how exactly Mitzvos like the prohibition of Gid Hanasheh will be observed during that Tekufah.

In conclusion, the Rebbe explains that eventually, when we merit the revelation of the Torah in Yemos HaMoshiach, it will become clear that there is no possibility of any negative aspect existing within the Mitzvos of the Torah. At that time, the internal and positive purpose of every Mitzvah, including the prohibition of Gid Hanasheh, will be revealed. Even in this prohibition, there is a positive aspect that we will only fully understand and see Li'osid Lavo, revealing that there is no trace of anything negative in it, Chas V'Shalom.

שינויים כלליים בהלכות התורה

יתבטלו כל גזירות חכמים

אדמו"ר הזקן כותב¹, שרוב הגזירות והחומרות שחכמים תיקנו, התחילו בזמן בית המקדש השני. כי בזמן בית המקדש הראשון, עם ישראל היה נזהר באופן טבעי שלא לעבור על דברי התורה חס וחלילה, והיצר היה חלש יותר.

רק בבית המקדש השני ראו חכמים שעלולים חס וחלילה להיכשל בדברי תורה. לכן הם תיקנו כמה סייגים שירחיקו את האדם מלעבור על התורה.

לפי זה, יתכן שכשיבנה בית המקדש השלישי ותבוא הגאולה, שוב יהיה לנו את אותה זהירות טבעית בקיום התורה. אז כל התקנות של חז"ל יתבטלו.

הרבי כותב שבתקופת הגאולה "יתבטלו כל הענינים דגזירות"². אך במקומות אחרים משמע מדברי הרבי שגם בעתיד יהיו גזירות חכמים³ (לפחות בתקופה הראשונה של ימות המשיח)⁴.

(1) לקו"ת דרושים לר"ה נז, ג. וראה ג"כ שם (מטות) פה, א.

(2) מאמר ד"ה יו"ט של ר"ה - ליל ער"ה תשמ"ג (ספר המאמרים מלוקט ח"א ע' תכח).

(3) ראה מה שכתב הרה"ח אברהם מענדל שי' פרידלאנד בקובץ הערות התמימים ואנ"ש (770)

(ש"ק פרשת לך לך תשע"ב) ע' 10 ואילך. באריכות. הוא מציין שם גם למה שמבואר בספר הליקוטים ערך "מצוות דרבנן" (ע' א'שמה) שמצוות דרבנן לא יתבטלו לעת"ל, ואדרבה יהיו "יותר נעלים ממ"ע דאורייתא", ומתווך שיש חילוק בין מצות עשה דרבנן לגזירות דרבנן.

(4) ראה ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' תכא ואילך. קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון

General Changes in Torah Laws

— All Decrees of Chazal Will Be Nullified —

The Alter Rebbe writes that most Gezeiros (decrees) and Chumros (stringencies) enacted by Chazal began during the time of the Second Beis HaMikdash. During the First Beis HaMikdash, Yidden naturally observed the Torah with great care and the Yetzer Hara was weaker. However, during the time of the Second Beis HaMikdash, Chazal saw that there was a greater risk of people transgressing the Torah, so they established various safeguards to prevent people from violating it.

Given this, it is possible that when the Third Beis HaMikdash is rebuilt and the Geulah arrives, we will once again have that natural vigilance in observing the Torah. As a result, all the decrees of Chazal will be nullified.

The Rebbe writes that in the time of the Geulah, “all Gezeiros will be nullified.” However, in other places, it seems from the Rebbe’s words that even by the Geulah there will be Gezeiros from Chazal (at least during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach).

גיל החיובים לעתיד לבוא

דור המבול ודור הגאולה

יש פסוק בנבואת ישעיהו שמתאר את ימות המשיח כך: "כִּי הַנְּעַר בֶּן מֵאָה שָׁנָה יָמוּת"⁵. בקשר לכך מצינו כמה מקורות בחז"ל ובמפרשים שמדברים על כך שבימות המשיח, גיל החיוב במצוות ובעונשין⁶ יהיה בגיל מאה שנה⁷, לא כמו היום שהזמן שהאדם מתחייב במצוות הוא בגיל שלוש עשרה⁸.

כך גם היה בתקופה לפני מתן תורה. בפירוש רש"י מבואר הסיבה שנח הוליד בנים רק כשהיה חמש מאות שנה היא כדי שבניו לא יהיו בני מאה שנה בתקופת התחלת המבול, שהרי רק מגיל מאה שנה נחשב אדם כמי שיכול לקבל עונש, ולכן הולידם נח רק כשהיה בגיל חמש מאות שנה כדי שלא ייענשו יחד עם דור המבול⁹. בימות המשיח יחזור ענין זה, שרק בגיל מאה יהיה חיוב במצוות¹⁰.

טעמים והסברים

נאמרו בזה כמה הסברים:

א) שלמות הדעת: הטעם לכך שרק בגיל מאה נחשבו כמי שיכול לקבל עונש, כי בדור המבול רק בגיל מאה שנה הגיע האדם לשלמות הדעת¹¹. ביחס לאריכות החיים

תתשטז ע"ז 7 ואילך. ולהעיר ג"כ מדברי הרמב"ם (והראב"ד והכסף משנה) בהלכות ממרים פ"ב הלכה ט, שיתכן לומר (בדרך החריפות) שהרמב"ם סובר אשר מצוות דאורייתא הוי לדורות וכפי שכותב בהלכות יסודי התורה (פ"ט הלכה א) "לעולם ולעולמי עולמים", משא"כ תקנות מדרבנן אינם לעולם מפני שהותקן רק עד ימות המשיח.

(5) ישעיה סה, כ.

(6) אף שאז לא היה שייך הענין דחטא, אבל יתכן לומר שמדובר בתקופה שלפני תחיית המתים שאז עדיין ישנו למציאות הרע בעולם כמבואר בכ"מ (ראה אג"ק ח"ב ע"ז סח. ח"ז ע"ז שנו. סה"ש תנש"א ח"ב ע"ז 576). ובזמן זה גופא ענין החטא שייך רק באומות העולם (ראה באגה"ק כו).

(7) רש"י עה"פ.

(8) ראה מה שביאר הרב שלום שי' צירקינד במאגר 'ערכים בעניני משיח' באתר 'תורת הגאולה' תחת הכותרת: "גיל מאה שנה לחיובים לע"ל", איך זה מתאים עם ההלכה עכשיו שיש חיוב עונשים בבני י"ג שנה, ואיך אפשר להיות שינוי בזה.

(9) פרש"י עה"פ בראשית ה, לב ד"ה בן חמש מאות שנה.

(10) ראה בראשית רבה פכ"ו, ב. מדרש שוחר טוב על תהלים מזמור א' (אות יב). וראה בפירוש

המיוחס לרש"י לבראשית רבה שם.

(11) ראה בפירוש הרד"ק בראשית ה, ג. ולהעיר מפירושי התורה לר' חיים פלטיאל ריש פ' חיי

שרה דזמן חיוב העונשין היה הכל תלוי בחכמתו של האדם (ועד"ז בביאורי ר' נתן שפירא בס' אמרי

Age of Mitzvah Obligation

The Dor HaMabul and Yemos HaMoshiach

There is a Passuk in the Nevuah of Yeshayahu describing Yemos HaMoshiach: “For the child shall die **a hundred years old.**” Regarding this, we find several sources in Chazal and the commentators that state that by Yemos HaMoshiach, the age of obligation for Mitzvos and punishments will be at one hundred years old, unlike today, where a person becomes obligated in Mitzvos at the age of thirteen.

Similarly, this was the case before Matan Torah. Rashi explains that the reason Noach fathered children only when he was five hundred years old was to ensure that his sons would not be one hundred years old at the onset of the Mabul, as only from the age of one hundred could a person be considered punishable. During Yemos HaMoshiach, this concept will return, and only at the age of one hundred will there be an obligation in Mitzvos.

Reasons and Explanations

Several explanations have been given for this:

1) Complete Understanding: The reason that people were considered punishable only at the age of 100 is because at that time, a person only reached complete understanding at the age of 100. Considering the long life back then (living up to 1,000 years) and the level of wisdom that developed in later years, no one reached complete understanding before the age of 100.

2) Relative to Age: In Chassidus it is taught that the higher the source of Hashem’s Chayus in the world is, the longer will be people’s lifespans. Before the Mabul, people experienced extraordinary longevity due to the profound level of Gilui Elokus present at that time, enabling them to live for up to nearly 1,000 years.

שהיה אז (שחיו אלף שנה), וגודל הדעת שהיה להם בשנים מאוחרות יותר, לא היה בדור המבול שלימות הדעת לפני גיל מאה¹².

כלומר, מכיוון שהם חיו אלף שנה, החכמה שלהם המשיכה לגדול ולהתפתח עוד הרבה זמן. לכן, אפילו לפני גיל מאה שהם כבר היו מאוד חכמים, החכמה שלהם בגיל הזה עדיין לא נחשבה ל"שלימה" ביחס לחכמתם העצומה שהגיעו אליה אחרי שעברו את גיל המאה.

ב) ביחס לגיל: בתורת החסידות מבואר¹³ שכל שמקור ההשפעה והחיות לעולם הוא מאור נעלה יותר שלמעלה מן הטבע, כך יש לאדם חיים ארוכים יותר. לפני המבול הייתה אריכות הימים משום שאז היה גילוי אלקות נעלה ביותר, לכן חיו אלף שנה.

לכן בדור המבול שהיו להם חיים ארוכים, הגיל שהם נהיו "בר עונשין" היה רק בגיל מאה, כי ביחס לחיים ארוכים של אלף שנה כפי שהיה לפני המבול, הגיל מאה נחשב כגיל הבגרות של בר מצווה.

כמו כן לעתיד לבוא הגילוי אלקות יהיה גילוי נעלה ביותר, לכן יהיו חיים ארוכים (ונצחיים¹⁴) ורק בגיל מאה שנה האדם יהיה חייב במצוות.

שפר ריש פ' חיי שרה).

אף-על-פי שידוע שבדורות הקודמים (כמו דור המבול עצמו) הגיעו למצב של דעת הרבה יותר מוקדם מבידורות אלו (ראה סנהדרין סט, א תוד"ה בידוע. וראה לקו"ש חט"ו ע' 291) וכן יהיה גם בימות המשיח (ראה בכ"ז בלקו"ש ח"כ ע' 20, לקו"ש חכ"ט ע' 14, לקו"ש חל"ה ע' 68, ספר השיחות תשמ"ח ח"א ע' 74, ספר השיחות תנש"א ח"א ע' 131 הערה 38 בשוה"ג, ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 744 הערה 93 בשוה"ג, תורת מנחם התוועדויות תשמ"ב ח"ג ע' 1287, שם התוועדויות תשמ"ה ח"ג ע' 1807), מכל מקום לגבי אריכות החיים בדור המבול (שחיו אלף שנה), וגודל הדעת שהיה להם בשנים אחר-כך, לא היה בדור המבול שלימות הדעת לפני גיל מאה.

12) ראה ג"כ בספר המאמרים תרכ"ו שבהערה הבא.

13) אור התורה לכ"ק אדמו"ר הצ"צ, על ספר ויקרא ח"א ע' שייב (הובא ג"כ בשיחת יום ב' דחג השבועות תשי"ב ס"ט (תורת מנחם התוועדויות ח"ה ע' 245). וע"ע ברבינו בחיי עה"ת דברים יא, כא. בראשית ו, י"ג. בס' פרדס יוסף ח"ב בתחילתו ע' כט. וראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון א'סו ע' 14 ואילך, בהחילוק בין פ' רבינו בחיי והצ"צ, ובלקוטי תורה - תורת שמואל תרכ"ו, ע' ככג.

14) ראה מה שביאר הרב שלום שי' צירקינד במאגר 'ערכים בעניני משיח' שם. עיי"ש שמציע לבאר שאף שיהיו אז חיים נצחיים, מכל מקום החיים יתחלקו לתקופות של אלף שנה, וביחס לתקופה זו של אלף שנה נחשב גיל מאה שנה כ'בר עונשין'.

Therefore, in the Dor HaMabul, where they had long lives, the age at which they became “liable to punishment” was only at the age of 100, because relative to a lifespan of 1,000 years, the age of 100 was considered the maturity age of Bar Mitzvah.

Similarly, in Yemos HaMoshiach, the Gilui Elokus will be of a very high level, so there will be long (and eternal) lives, and only at the age of 100 will a person become obligated in Mitzvos.

— Changes According to Torah Rules —

In the following section, we will learn about various things that are forbidden nowadays, but will become permissible Li'osid Lavo. It is important to preface:

The Navi Yirmiyahu said: “Set yourself markers.” The Midrash Sifrei explains this Passuk: “Even though I exile you from Eretz Yisrael to Chutz La'aretz, be marked by Mitzvos, so that when you return, they will not be new to you .. So said Hashem to the Yidden: My children, be marked by Mitzvos, so that when you return, they will not be new to you.”

This means that the general Avodah of Bnei Yisrael during the days of Golus is as a preparation for the complete level of Avodas Hashem that we will have during the Geulah. The Torah and Mitzvos that we observe during Golus are only like a “sign” and symbol for the “true” Torah and Mitzvos that we will have by the Geulah, when we will fulfill the Mitzvos in their entirety.

However, it is important to remember that we have a principle that the Torah will never change, even during the Geulah: “This Torah will not be replaced.”

Indeed, the Rebbe explains that any change in Halacha in the

שינויים על-פי כללי התורה

בפרקים הבאים נלמד על כמה וכמה דברים האסורים באכילה או איסורים שיהיו מותרים לעתיד לבוא, וחשוב להקדים:

הנביא ירמיהו אמר¹⁵: "הַצִּיבִי לְךָ צִיָּנִים". במדרש ספרי¹⁶ מבאר את הפסוק: "אע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ, היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו לכם חדשים [...] כך אמר להם הקב"ה לישראל: בני, היו מצויינים במצוות, שכשאתם חוזרים לא יהיו עליכם חדשים".

דהיינו, שכללות עבודת בני ישראל במשך ימי הגלות היא בבחינת חינוך והכנה לקראת השלימות של עבודת ה' בזמן הגאולה¹⁷. התורה ומצוות שמקיימים בזמן הגלות הוא "רק" כמו ציון וסימן לתורה ומצוות "האמיתיים" שקיימו בזמן הבית ויקיימו לעתיד לבוא, שאז נקיים את המצוות באופן נעלה ושלם יותר¹⁸.

אך חשוב לזכור שיש לנו כלל שהתורה לא תשתנה לעולם גם בזמן הגאולה¹⁹: "זאת התורה לא תהיה מוחלפת".

ואכן הרבי מסביר²⁰, שכל שינוי בהלכה בגאולה יקרה רק אם בית הדין הגדול בירושלים יתכנסו, ויבינו על פי כללי התורה את הטעם לשינוי, ויחליטו על כך.

למשל, בנוגע לזה שההלכה תהיה כבית שמאי, ההלכה ישתנה רק אחרי שכך יהיה דעת רוב החכמים בבית דין הגדול.

היינו, שכל דבר בתורה ומצוות שישתנה לעתיד לבוא, הוא אך ורק כאשר בית דין הגדול שבירושלים ישבו וידונו בעניין זה, ויבינו בדעתם את טעם השינוי על-פי כללי התורה, ויפסקו כן.

(15) ירמיהו לא, כ.

(16) דברים, מג.

(17) לקו"ש ח"ט שם. שם ח"ח ע' 103 הערה 91. תורת מנחם התוועדויות תשמ"ז ח"ג ע' 118.

שם תשמ"ט ח"ב ע' 275. ספר השיחות תשי"ג ח"ב ע' 459.

(18) נתבאר בקובץ חידון גאולה ומשיח (תשפ"ג) קובץ א' ע' 23 ואילך.

(19) ה'עיקר' התשיעי משלושה-עשר עיקרי-האמונה של הרמב"ם.

(20) ראה ספר השיחות ה'תנש"א ח"ב ע' 571 ואילך.

Geulah will only occur if the Sanhedrin in Yerushalayim convenes, understands the reason for the change according to the rules of the Torah, and decides accordingly.

For example, regarding the Halacha changing to go according to Beis Shammai, the Halacha will only change after the majority of the sages in Sanhedrin agree on it.

Therefore, when reading Gemara and Midrashim about Halachos that will change Li'osid Lavo, such as the famous statement that "The Chazir will become kosher," it is important to approach these changes with enthusiasm and amazement while also striving to understand the reasoning and logic of how this is possible according to the rules of the Torah. ■

ולכן, כשלומדים דברי חז"ל והמדרשים על הלכות שישתנו לעתיד לבוא, וכמו מה שידוע ש'עתיד חזיר להיטהר'²¹, אז ביחד עם ההתלהבות וההתפעלות משינויים אלו, צריך להשתדל גם להבין את הטעם והסברה איך בדיוק זה אפשרי לפי כללי התורה. ■

בעלי חיים שיטהרו

החזיר

בפרשת שמיני התורה מדבר על הבהמות, החיות, העופות והדגים האסורים באכילה. בפרשה זו יש גם פסוק מיוחד שבו מופיע איסור אכילת החזיר, ובנושא זה יש דבר מעניין: לעתיד לבוא, החזיר יהיה מותר באכילה.

במקומות רבים (בשם חז"ל), מצוי המאמר הבא¹: "למה נקרא שמו חזיר? שעתיד הקב"ה להחזירו לישראל", וכן: "עתיד חזיר ליטהר".

האור החיים הקדוש, מסביר את הסיבה לכך על פי דיוק בלשון הפסוק²: "וְאֵת הַחֲזִיר כִּי מִפְּרִי פְרֹסָה הוּא וְשֵׁסַע שֵׁסַע פְּרֹסָה וְהוּא גֵרָה לֹא יִגַּר טָמֵא הוּא לָכֶם". האור החיים הקדוש מסתמך על המילה "והוא" בפסוק, שמשמעותה "אם", ומפרש שאם החזיר אינו מעלה גרה (כרגע) הוא אסור, אבל אם בעתיד הוא כן יעלה גרה, החזיר יהיה מותר.

וזה אכן מה שיקרה לעתיד לבוא, החזיר יעלה גרה, ולכן יהיה מותר באכילה.

אבל הרדב"ז חולק על הסבר זה, ומסביר את המאמר שלא כפשוטו³. לשיטתו אין הכוונה שיהיה מותר לאכול בשר חזיר, שהרי מצוות התורה הן נצחיות. אין זאת אלא ש"יהיו ישראל אוכלים משמנים כאילו הותר להם בשר חזיר", אבל החזיר עצמו יישאר טמא.

(1) נסמנו בלקוטי שיחות חלק כט ע' 128 הערה 58.

(2) ויקרא יא, ז.

(3) שו"ת ח"ב סימן תתכח.

Animals that will Become Kosher

The Chazir

In Parashas Shemini, the Torah discusses the animals, birds, and fish that are forbidden to eat. There is also a special Passuk that mentions the Isur of eating Chazir. Interestingly, Li'osid Lavo, we will be allowed to eat Chazir.

In many places (attributed to Chazal), we find the following statement: “Why is it called a Chazir (Pig)? Because Hashem will return it (Lehachzir) to Yisrael,” and “In the future, the pig will become Kosher.”

The Ohr HaChaim explains this based on a precise reading of the Passuk: “And the pig, because it has split hooves but does not chew its cud, it is unclean for you.” The Ohr HaChaim learns from the word “**hu**” (it) in the Passuk, which can imply “**if**,” that if the pig does not currently chew its cud, it is forbidden. However, if in the future it will chew its cud, the pig will be **permissible**.

Indeed, this is what will happen Li'osid Lavo: the pig will start chewing its cud, and thus will be permissible to eat.

יש ראשונים⁴ שפירשו מאמר זה רק כמשל על מלכות אדום, ולא על החזיר כפ' שוטו, שיישאר אסור לעולם.

לויתן

בעל-חיים נוסף שאסור כיום באכילה (לפי שיטה אחת), ולעתיד לבוא יהיה מותר, הוא הלויתן. לדעת הירושלמי⁵, הלויתן הוא דג טמא כיום, ובכל-זאת לעתיד לבוא הקב"ה יכין ממנו את הסעודה המיוחדת לצדיקים, כי אז יתיר אותו הקב"ה באכילה. כדאי לציין שלפי מה שמובא בתלמוד בבלי⁶, גם כיום הלויתן כבר מותר באכילה.

כל הבעלי חיים הטמאים

כבר נתבאר שבתקופה הראשונה של ימות המשיח, יהיה גילוי אור אלוקי בעולם, אבל עדיין תהיה קיימת מציאות מסוימת של רע בעולם. מה-שאינ-כן בתקופה השנייה, כבר יתבטל הרע לגמרי מן העולם.

ולכן, בתקופה הראשונה עדיין יהיו בעלי-חיים טמאים בעולם, ואז רק החזיר יהיה מותר באכילה⁷. אך בתקופה השנייה, כאשר יתקיים דברי הפסוק⁸ "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ", לא תהיה עוד מציאות של בעלי חיים טמאים, משום שכל קיומם וחיותם באים מה"קליפות". ואז כל הבהמות הטמאות יהיו מותרים באכילה⁹.

4 רבינו בחיי ויקרא שם. ריטב"א קידושין מט, א.

5 מסכת שבת סוף פרק ט.

6 חולין סז, ב.

7 לקוטי שיחות חלק יד ע' 260. הרבי אינו מביא שם את שיטת הירושלמי (שהובא לעיל) שאז

הלויתן יהיה מותר.

8 זכריה יג, ב.

9 להעיר שבמדרש (תהלים, מזמור קמו) יש מחלוקת בדבר: לפי הדעה הראשונה יתיר הקב"ה

את כל הבהמות האסורות, ולפי הדעה השנייה הן ייעלמו מן העולם לגמרי.

However, the Radbaz disagrees with this explanation and interprets the statement figuratively. In his view, it does not mean that the pig will become Kosher, as the Mitzvos of the Torah are eternal. Rather, “Yisrael will eat rich foods as if pig meat was permissible to them,” but the pig itself will remain treif.

Other Rishonim interpret this statement only as a Mashal for the kingdom of Edom, but not literally about the pig, which will remain treif forever.

The Livyasan

Another creature currently forbidden to eat (according to one opinion), but will become permissible Li'osid Lavo, is the Livyasan. According to the Yerushalmi, the Livyasan is currently considered a non-Kosher fish. But Li'osid Lavo, Hashem will prepare a special feast for the Tzaddikim from the Livyasan, as it will then be permissible to eat.

(It should be noted that according to what is brought in the Talmud Bavli, the Livyasan is already permissible to eat today.)

All Treife Animals

It has already been explained that during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, there will be a great Gilui Elokus in the world, but there will still be a certain presence of evil in the world. However, during the second Tekufah, evil will be completely eradicated from the world.

Therefore, in the first Tekufah, there will still be treife animals in the world, and only the pig will be permissible to eat. But in the second Tekufah, when the words of the Passuk “I will remove the spirit of impurity from the earth” will be fulfilled, there will no longer be any treife animals, as their Chayus comes entirely from Kelipah. At that time, all previously impure animals will become permissible to eat.

גמילות חסדים

בפרשת בהר התורה מצווה אותנו על מצות גמילות חסדים¹: "וְכִי יִמּוֹךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהִחֲזַקְתָּ בּוֹ גֵר וְתוֹשֵׁב וְחִי עִמָּךְ". כלומר, אם יש יהודי שאין לו כסף ואינו יכול לפרנס עצמו, עלינו לסייע ולחזק אותו.

ונשאלת השאלה, בימות המשיח יהיו כולם עשירים מופלגים, ואיך נקיים אז את המצוה לעשות צדקה וחסד, והרי כל מצוות התורה הם נצחיים לעד?

ובכן, לכל לראש, בתקופה הראשונה של ימות המשיח כן יהיו עניים, לדעות מסוימות². כך מוכיח האמורא שמואל³ מהפסוק⁴: "כִּי לֹא יִחַדֵּל אַבְיּוֹן מִקְרֵב הָאָרֶץ".

הרמב"ם כותב כך במפורש בפירוש המשניות שלו⁵: "ויהיו בימיו (של משיח) עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים, כנגד זולתם". אך השאלה היא דווקא על התקופה השנייה של הגאולה, שבה יהיה, שפע רב, ואז לא יהיו עניים.

בעצם, הרמב"ם מסביר (בכללים למניין המצוות), שאף אם לא אפשרי לקיים מצוה בפועל, זה לא מכריח שהמצוה יתבטל. וכמו מצות מחיית עמלק, שקיימת תמיד. גם אחר מחיית עמלק לגמרי עדיין יהיה לנו חיוב על כך. ועל דרך זה גם החובה על היהודי לדאוג לצרכי העני והאביון קיים אפילו כשעכשיו אין 'צורך' בעשיית חסד.

(1) ויקרא כה, לה.

(2) ראה ספר ימות המשיח בהלכה ח"א ע' קסה ואילך.

(3) שבת סג, א.

(4) דברים טו, יא.

(5) ראה דברי הרמב"ם בפירוש המשניות שלו (הקדמה לפרק חלק): "ויהיו בימיו (של משיח)

עשירים ואביונים, גיבורים וחלשים, כנגד זולתם". אולם בתרגום קאפה, ענין זה ליתא, ושם כתוב רק "וישאר בימיו החזק והחלש ביחס לזולתו". וראה מה שהאריך בזה בספר בית אלקים להמב"ט שער היסודות פרק ס.

Tzedakah

In Parshas Behar, the Torah commands us to perform acts of kindness: “If your brother becomes poor and his means falter, you shall support him - whether a convert or a resident, so he can live with you.” This means that if there is a Yid who lacks money and cannot support himself, we must help support him.

This raises the question: Since all the Mitzvos of the Torah are eternal, how will we fulfill the Mitzvah of giving Tzedakah and performing acts of kindness in Yemos HaMoshiach when everyone will be exceedingly wealthy?

During the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, some opinions hold that there will be poor people. This is supported by Shmuel, who cites the Passuk: “The poor will never cease from the land.” The Rambam explicitly states this in his commentary on Mishnayos: “In his (Moshiach’s) days, there will be both rich and poor, strong and weak, relative to others.”

But even according to those opinions, the question remains: During the second Tekufah of the Geulah, when there will be abundant prosperity and no poor people, how will we fulfill the Mitzvah of Tzedakah?

In essence, the Rambam explains (in his principles for counting the Mitzvos) that even if it is practically impossible to fulfill a Mitzvah,

בכל זאת קשה לומר שמצות גמילות חסדים לא יתקיים בפועל, שהרי חז"ל אמרו:⁶ "על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים". אם אחד העמודים שעליהם עומד העולם הוא גמילות החסדים, איך אפשר לומר שיהיה זמן שבו לא יהיה גמילות חסדים? כיצד יעמוד העולם ללא ה'עמוד' של גמילות חסדים?

קיום המצוה ברוחניות

החתם סופר⁷ שואל שאלה דומה גם לגבי זמן הגלות, בו חסר עבודת הקרבנות, שהוא עמוד ה'עבודה' (שעליו העולם עומד).

החתם סופר מסביר על-פי דברי חז"ל שעל-ידי לימוד הלכות הקרבנות, הרי זה נחשב כאילו מקריב קרבן בפועל⁸. לימוד זה מחזיק את העולם במקום עבודת הקרבנות, עד שיחזרו ויקריבו קרבנות בפועל ממש בתקופת ימות המשיח.

ועל-פי-זה מסביר החתם סופר, שלעתיד לבוא לימוד הלכות צדקה וגמילות חסדים, הוא זה שיקיים את העולם במקום נתינת הצדקה בפועל ממש.

הרבי דן בנושא זה מספר פעמים בשיחות. באחת מהן מוסבר, שגם לעתיד לבוא ימשיכו להתקיים הבדלים בין אנשים מבחינה רוחנית. ולפיכך, בתחום זה יהיה מקום לגמילות חסדים, שמי שעוסק בנושא מסוים בלימוד התורה יכול ללמד ולעזור לחבירו⁹.

קיום המצוה בגשמיות

על פי ההסברים שהובאו עד כה, בימות המשיח אופן קיום מצות "גמילות חסדים" תהיה אך ורק בתחום הרוחני כמו לימוד התורה.

(6) משניות אבות א, ב.

(7) בספרו תורת משה ר"פ בחוקותי.

(8) ראה מנחות קי, א. וראה ג"כ לקוטי שיחות חלק חי ע' 413-414 ועוד.

(9) תורת מנחם תשמ"ט ח"ד ע' 322-321.

the Mitzvah is not necessarily nullified. For example, the Mitzvah to wipe out Amalek always remains, even after Amalek is entirely destroyed. Similarly, the obligation for a Yid to care for the needs of the poor and needy exists even when there is no practical ‘need’ for acts of kindness.

Nevertheless, it is difficult to say that the Mitzvah of Tzedakah will not be practically fulfilled, as Chazal said: “The world stands on three things: Torah, Avodah, and Gemilus Chassadim.” If one of the pillars on which the world stands is Tzedakah, how can we say that there will be a time when Tzedakah will not be practically possible?

Fulfilling the Mitzvah Spiritually

The Chasam Sofer raises a similar question regarding the time of Golus, when one of the other pillars - “Avodah” (Korbanos) - is lacking.

The Chasam Sofer explains, based on the words of Chazal, that by studying the halachos of Korbanos, it is considered as if one is actually offering those Korbanos. This study sustains the world in place of the actual Korbanos until they will actually be offered again when Moshiach comes.

The Chasam Sofer then applies that answer to our situation - Li’osid Lavo, our study of the halachos of Tzedakah and Gemilus Chassadim will sustain the world in place of the actual performance of those Mitzvos.

The Rebbe explains that even Li’osid Lavo, there will still be differences between people’s spiritual levels. Therefore, in a spiritual sense, there will be room for acts of kindness, where one who engages in a particular area of Torah study can teach and help his fellow.

אך יש הסבר נוסף, שגם בגשמיות ימשיכו לקיים גמילות חסדים על-ידי הלוואת כספים. יהודים ילוו זה לזה, אף על פי שאין בכך כל צורך¹⁰, רק כדי לקיים בכך את מצוות החסד שעליו העולם עומד¹¹.

צדקה בשבת

הרבי אומר¹² שיש לומר שלעתיד לבוא יהיה אפשר לקיים מצוות הצדקה בשבת גם על ידי נתינת כסף. הטעם לכך הוא משום שיתבטלו הגזירות שקבעו חז"ל בנוגע לאיסורים שונים בשבת מחמת טלטול מוקצה וכדומה.

יותר מזה: לעתיד לבוא אף יתבטל ההבדל בין רשות הרבים לרשות היחיד שמ' בואר בתחילת מסכת שבת, בקשר לדין של "פשט העני את ידו". ולפיכך, יהיה אפשר לקיים את מצוות הצדקה גם על ידי מתן צדקה לאדם הנמצא ברשות אחרת, דבר שהיה אסור עד כה מחמת איסור טלטול בין רשויות¹³.

מצד שני ברור שעדיין יהיה איסורי מלאכות השבת מן התורה, וכמו שמבואר במ' דרש¹⁴: "לעתיד אדם הולך ללקוט [=לקטוף] תאנה בשבת, והיא צווחת ואומרת שבת היא". הסיבה שהתאנה עצמה תזעק היא משום שבזמן הגאולה יהיה גילוי אלוקות בכל העולם, ולכן גם הדומם והצומח ירגיש את מציאותו של הקב"ה ושאין בעולם אלא ה' אחד¹⁵.

10) בענין זה (הלוואה כספית רק כדי לקיים את עמוד החסד) ראוי לציין לסיפור מפורסם שסיפר כ"ק אדמו"ר הרי"ץ על החסיד ר' ישראל מפאלאצק (ספר השיחות תש"א ע' 44-45, נזכר גם בקצרה בספר השיחות תש"ו - ה'ש"ת ע' 95 בשולי הגליון. הרבי גם הביא את סיפור זה באגרות קודש ח"ז ע' קסד-קסה).

11) לקוטי שיחות חלק כד ע' 317. וראה תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ב ע' 916 שיתכן שלעת"ל שבני" יהיו עשירים, יתקיים כללות הענין דגמילות חסדים, משום שלפעמים גם עשיר זקוק גם הוא לגמילות חסד, כדי שיוכל להרויח ממון רב ביותר, בכדי לתת צדקה באופן מרובה יותר.

12) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ח ח"ד ע' 377. הרבי מוסיף שם שכאשר יבוא אליהו הנביא יתברר הדבר לאשורו.

עוד ענינים שהרבי מביא בקשר לביטול הגזירות וסייגים בשבת: אז יתבטל הגזירה שאין דנין בשבת (תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"ד ע' 86 הערה 14) וכן יש מקום לומר שיהיו נישואין גם בשבת (תורת מנחם התוועדיות תשמ"ט ח"ד ע' 320).

13) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ח שם. יש להעיר שעדיין צריך ביאור מהו הכוונה בזה, שהרי גם הענין של "פשט העני את ידו" והחילוק בין רשות היחיד לרשות הרבים הוא מהתורה. ואם-כן צריך להבין איך זה מתיישב עם מה שנאמר להלן שעדיין יהיו איסורי שבת מן התורה לעתיד לבוא.

14) מדרש תהילים מזמור עג, בסופו.

15) לקוטי שיחות חלק יא ע' 69. תורת מנחם התוועדיות תשמ"ט ח"ב ע' 561. וראה ג"כ 'היום

יום' ט"ו אדר א'.

Fulfilling the Mitzvah Physically

Based on the explanations provided so far, in Yemos HaMoshiach, the Mitzvah of Tzedakah will be fulfilled solely in the spiritual realm, such as through Torah study.

However, there is an additional explanation, that Gemilus Chassadim will continue even in a physical sense - through the lending of money. Yidden will lend money to one another, even though there is no actual need, solely to keep up the pillar of Gemilus Chassadim upon which the world stands.

Tzedakah on Shabbos

The Rebbe states that Li'osid Lavo it will be possible to fulfill the Mitzvah of Tzedakah on Shabbos even by giving money. The reason is that the decrees enacted by Chazal regarding various prohibitions on Shabbos due to handling Muktzeh and the like will be nullified.

Moreover, the distinction between the Reshus Harabim and Reshus Hayachid will also be nullified. Therefore, it will be possible to fulfill the Mitzvah of Tzedakah even by giving to someone in another Reshus, which has been prohibited due to the prohibition of carrying between Reshuyos.

On the other hand, it is clear that the other Melachos will still exist, as it says in the Midrash: "In the future, a person will go to pick a fig on Shabbos, and it will cry out and say, 'It is Shabbos Kodesh.'" The reason the fig itself will cry out is that in the time of the Geulah, there will be a revelation of Elokus throughout the world. Therefore, even a Domem and Tzomeach will feel Hashem's presence, recognizing that there is nothing in the world but Hashem Himself.

תפילות

תפלות כנגד קרבנות

יש מחלוקת מפורסמת בגמרא אודות הגדר של תפילה¹. יש סוברים שחכמים תיקנו את התפילות כנגד התפילות של אבותינו הקדושים, ויש אומרים שחכמים תיקנו את התפילות כנגד הקרבנות התמידיים שהוקרבו בבית המקדש.

גם לפי השיטה הראשונה, שהתפילות הם כנגד תפילות האבות, בכל זאת חכמים קבעו את זמני התפילות לפי זמני הקרבנות². לפיכך, בין התפילות לבין הקרבנות יש קשר פנימי ועמוק.

הרמב"ם כותב³ שעזרא ובית דינו תיקנו שמספר התפילות בכל יום יהיה כמספר הקרבנות: "שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין, כל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישית כנגד קרבן מוסף . . . וכן התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה". מחבר השולחן ערוך, רבי יוסף קארו כותב⁴, שהרמב"ם פוסק כמו השיטה שהתפילות הם כנגד קרבנות התמידים.

(1) ברכות כו, ב.

(2) עיין בפירוש דברי הגמרא שם "אסמכינהו רבנן אקרבנות" שיש שני פירושים: הראשון מבואר בשטמ"ק שם, ובספר 'בית יוסף' ובמהר"ץ חיות שם. הפירוש השני נתבאר בספר 'האשכול' סי' י', וכ"כ בצל"ח שם.

(3) הלכות תפלה פ"א ה"ה.

(4) בפירושו על הרמב"ם 'כסף משנה' שם. ועיין לה"מ שם. ועיין גם בשו"ע אדה"ז ר"ס פט, ובסי' צח סעי' ד' דכתב: "התפלה היא במקום קרבן". ובשל"ה (מס' פסחים קמב, א) כתב וז"ל: "ונשלמה פרים שפתינו, ע"כ תקנו אנשי כנה"ג התפלה כנגד התמידין, ותפילת המנחה היא נגד תמיד של בין הערביים וכו", עכ"ל. ובסידור אדה"ז (לפני "סדר קרבן פסח") כתב וז"ל: "ונשלמה פרים שפתינו, ותפלת מנחה היא במקום תמיד של בין הערביים וכו", עכ"ל (וראה לקוטי שיחות חלק לב ע' 36 ואילך).

Davening

Davening Corresponding to Korbanos

There is a famous machlokes in Gemara regarding the nature of davening. Some hold that Chazal instituted davening corresponding to the Tefillos of the Avos, while others say that Chazal instituted davening corresponding to the Korbanos that were offered in the Beis Hamikdash.

Even according to the opinion that davening corresponds to the Tefillos of the Avos, Chazal still established the times of davening based on the times of the Korbanos. Therefore, there is a deep and intrinsic connection between davening and the Korbanos.

The Rambam writes that Ezra and his Beis Din established that the number of daily Tefillos should correspond to the number of Korbanos: “Two Tefillos each day corresponding to the two daily Korbanos (Korban Tamid), and on any day when an Korban Musaf is brought, they instituted a third Tefillah corresponding to the Korban Musaf... They also instituted that a person should daven one Tefillah at night.” Rabbi Yosef Karo writes in Shulchan Aruch that the Rambam rules according to the opinion that davening was instituted corresponding to the daily Korbanos.

ולפי זה, כשיבנה בית המקדש במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו, ויחזרו כל עבדי דת הקרבנות בבית המקדש כבימים עברו, מתעוררת השאלה האם יהיה עדיין חובה להתפלל שלוש פעמים בכל יום?

ענינו של התפילה

החיד"א מבאר⁵ שעיקר תקנת התפילות הייתה כדי לקיים את מצוות התפילה⁶.

ולכן גם בזמן בית שני, כאשר הקריבו את קרבנות התמיד והמוספים, בכל זאת תיקנו חז"ל להתפלל 18 ברכות של שמונה עשרה בתפילת שחרית, כפי שתיקנו עזרא ובית דינו.

יש לכך ראייה ברורה מהגמרא במסכת סוכה⁷, שם מפורש שגם כאשר הקריבו את התמידים, בכל זאת התפללו שחרית מוסף⁸ ומנחה.

על-פי-זה יוצא שאפילו לפי השיטה שהתפילות נתקנו כנגד התמידים, הרי יסוד החיוב של תפילה הוא כדי לקיים את מצות התפילה, ולא רק כתחליף לקרבנות, אלא שזמני התפילות נתקנו כנגד ובהתאם לזמני קרבנות התמידים⁹, ולפיכך גם בימות המשיח כשיקריבו קרבנות, ימשיכו להתפלל שלוש תפילות בכל יום¹⁰.

שינוי הנוסח

במדרש מובא¹¹ ש"כל התפילות בטלות לעתיד לבוא וההודאה אינה בטלה". ביימות המשיח, כששפע הטוב יהיה מושפע בהרחבה, הרי שתפילת שמונה עשרה לא תהיה עוד באופן של בקשת צרכים, אלא בדרך של הודאה ושבח לה'.

(5) ס' מחזיק ברכה' להחיד"א ס' מוח. והביא החיד"א שכ"כ גם בשו"ת התשב"ץ (ח"ב סי' קסא) שהיו מתפללין י"ח בזמן הבית. ועל גם בס' 'פתח עינים' סוכה שם שכתב כן. ועל ב"פה תואר' בראשית פ' ה' ס' ו' שכתב עד"ו, וכ"כ ב'פה מראה' ברכות פ"ד (הובא בס' 'אסיפת זקנים' ברכות ומגילה שם).

(6) שהיא מצוה מן התורה לדעת הרמב"ם, או מצוה מדרבנן לדעת הרמב"ן.

(7) סוכה נג, א.

(8) בגדר תפלת מוסף ואם יהיה חיוב לעת"ל ראה באריכות בימות המשיח בהלכה חלק א ע'

קמד-קנו.

(9) אבל כמובן שגם בזמן הגלות יש לתפילה משמעות נוספת של תחליף לקרבן.

(10) ימות המשיח בהלכה ח"א שם.

(11) ויק"ר פ' צו ט, ז, ילקוט שמעוני תהלים תתנד. ועוד.

Accordingly, when the Beis Hamikdash will be rebuilt by Moshiach, and all the Korbanos are resumed, the question arises as to whether there will still be an obligation to daven three times a day.

The Purpose of Davening

The Chida explains that the primary reason for davening is to fulfill the Mitzvah of davening itself.

Therefore, even during the Second Beis HaMikdash, when the Korbanos Tamid and Musaf were offered, Chazal still instituted the 18 brachos of Shemoneh Esrei in the morning davening, as Ezra and his Beis Din had instituted.

There is clear proof of this from the Gemara in Maseches Sukkah, where it explicitly states that even when the daily Korbanos were brought, they still davened Shacharis, Musaf and Mincha.

From this it follows that even according to the opinion that davening was instituted corresponding to the daily Korbanos, the fundamental obligation of davening is to fulfill the Mitzvah of davening itself, not just as a substitute for the Korbanos. Only the times of davening were instituted to correspond to and align with the times of the daily Korbanos. Therefore, even in Yemos HaMoshiach, when the Korbanos will be offered, the three daily Tefillos will continue.

Changes in the Text

The Midrash states that “all Tefillos will be nullified Li’osid Lavo, besides for Modim.” In Yemos HaMoshiach, when there will be an abundance of goodness, Shemoneh Esrei will no longer consist of requests for needs, but will instead focus on thanksgiving and praise to Hashem.

As the Radak explains: “By saying that Tefillos will be nullified, it means that there will be no need to ask for mundane needs, since there will always be great abundance, and they will have nothing but

וכפי שמסביר הרד"ק¹²: "רצה לומר באמרו כי התפלות בטלות, שלא יצטרכו לשאול צרכי עולם, כי בטובה גדולה יהיו כל הימים ואין להם אלא שבח והודאה לשם יתברך".

כך גם מפרש רבי משה בר יוסף מְטָרְאֵי (המבי"ט)¹³ את הפסוק¹⁴: "וקבצנו והצילנו מן הגוים להודות לשם קדשך": "להורות לך כי בזמן שאנו בגלות הוא שאנו מסדרים שבחו של מקום ואנו מתפללין לַאֲ-ל שיושיענו מכל צרותינו, אבל כישקבץ אותנו ויצילנו מן הגוים, אז לא תהיה תפלתנו אלא שבחים והודאות לַאֲ-ל יתברך, ולא תפלה ותחנה, כי לא יארע לנו שום נזק וצער, לשנתפלל עליו, אלא נשבח ונעריץ אותו ונודה לשמו כמו שהמלאכים עושים שמקדישים ומעריצים את הַאֲ-ל ואינם מתפללים, כי אין להם צורך לשום דבר, כך נהיה אנחנו בזמן העתיד במהרה בימינו".

כלומר, ברור שגם בימות המשיח תהיה חובת תפילה¹⁵, אך בנוסח שונה, כי הב' קשות האישיות והגשמיות לא יהיו חלק מנוסח התפילה¹⁶.

המבי"ט מפרט את השינויים שיהיו בחלק מהברכות בימות המשיח¹⁷:

בברכת "תקע בשופר גדול" נאמר "נודה לך על שהשבת שופטינו כבראשונה והסיר אות ממנו אנהה ויגון". וכן בברכות "בנה ירושלים" ו"את צמח דוד" תהיה הוספת לשון של הודאה על קיום הבקשות והדברים שהתפללנו עליהם עד כה.

עם זאת, ברור שעיקרה של תפילת שמונה עשרה תישאר גם בימות המשיח, ורק פרטים מסוימים בתוכה ישתנו לצורת הודאה על הגאולה שארעה¹⁸.

על פי חסידות, מבאר כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק¹⁹, כי עניין התפילה הוא בירור נפש הבהמית, אך לעתיד לבוא, כשיתברר הנפש הבהמית לא יצטרכו לתפילה. אך ענין ההודאה מגיע עד הקב"ה עצמו (כביכול), ולכן לא תתבטל לעתיד לבוא.

12) אבודרהם (סדר תפלות של חול סוף שער הב') בשם הרד"ק.

13) ספר בית אלוקים (שער התפלה פ"ג).

14) דברי הימים (א) טז, לה.

15) כמבואר לעיל ע"פ החיד"א וכן להלן אודות שמונה עשרה לעת"ל. וראה ג"כ ימות המשיח

בהלכה חלק ב' ע' קנז.

16) עוד בנושא זה ראה בקובץ 'תורת נחלת הר חב"ד' גליון סח ע' פח.

17) ס' בית אלוקים להמבי"ט (שער היסודות פרק סא).

18) אם יהיו שמונה עשרה ברכות דווקא, ראה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תשמא

ע' 12. שם גליון תשמב ע' 5.

19) ספר הליקוטים, (כ-ל) ע' תרעד.

praise and thanks to Hashem.”

Similarly, Rabbi Moshe ben Yosef of Trani (the Mabit) explains the Passuk: “And gather us and save us from the nations, to give thanks to Your holy name.” He teaches that in the time of Golus, we arrange praise and daven to Hashem to save us from all our troubles. But when He gathers us and saves us from the nations, then our Tefillos will only be of praise and thanks to Hashem, not requests, for no harm or sorrow will happen to us that would require us to daven. Instead, we will praise and thank Him, as the Malachim do, who sanctify and exalt Hashem and do not daven for their needs, as they have no need for anything.

In other words, it is clear that even in Yemos HaMoshiach there will be an obligation to daven, but with a different text, as we will no longer ask for mundane requests.

The Mabit details the changes that will be in some of the brachos by Yemos HaMoshiach:

In the bracha “Teka B’Shofar Gadol,” we will replace the current Nusach with the following: נודה לך על שהשבת שופטינו כבראשונה והסירות” (“We give thanks to you for having returned our judges as originally, and for removing from upon us sigh and sorrow.”) Similarly, in the brachos “בונה ירושלים” and “את צמח דוד,” there will be additional text expressing thanksgiving for the fulfillment of the requests and matters for which we have davened until now.

Nevertheless, it is clear that Shemoneh Esrei will remain even in Yemos HaMoshiach, with only certain parts changing from a request to thanksgiving.

The Tzemach Tzedek explains, according to Chassidus, that the purpose of davening is to refine the Nefesh HaBahamis. However, Li’osid Lavo, the Nefesh HaBahamis will have already been refined, so there will no longer be a need to daven. Nonetheless, the aspect of thanksgiving reaches Atzmus, and therefore it will still apply.

תפילות בקול רם

שמונה עשרה בקול רם

התפילה נמשלה לסולם, "סולם התפילה". כשם שבסולם יש מדריגות שעל ידן יכול האדם לעלות ולהגיע למקום גבוה, כך גם על ידי התפילה. באופן כללי נחלקת התפילה לארבעה שלבים ומעלות. השלב הרביעי והגבוה ביותר נקרא "תפילת העמידה". בתפילה זו עומד האדם, תוך התבטלות מוחלטת לבורא העולם, כעבד העומד בפני אדונו.

מסיבה זו בזמן הגלות צריכה תפילה זו להיאמר בלחש, כסימן להתבטלות ולהתאחדות בין היהודי להקב"ה²⁰. תפילה בלחש מבטא את הביטול שאנו נמצאים בו בתפילת העמידה, עד שהאדם עצמו אינו שומע את קול תפילתו.

כ"ק אדמו"ר הזקן מוסיף ומסביר²¹: אכן, כך נוהגים אנו בזמן הזה, אך לעתיד לבוא תהיה אמירת שמונה עשרה בקול רם. זאת משום שעם ישראל יתעלה למדריגה גבוהה יותר, כך שגם כאשר יתפלל בקול רם לא יפריע הדבר להתבטלות להקב"ה. אדרבה, דווקא באופן זה תרומם התפילה את האדם לדרגה גבוהה יותר.

בתקופת הגאולה יתגלה האמת שכל המציאות כולה, גם האדם, נבראה על ידי הקב"ה, ואין שום דבר נפרד או מנותק מאלוקות. לכן, "מציאות האדם" ו"מציאות הבורא" הם דבר אחד ממש במהותם הפנימית. האדם יכיר וירגיש שהוא והקב"ה הם מציאות אחת.

זו הסיבה שלעתיד תהיה התפילה בקול רם. כי אז יתגלה שלב יותר עמוק בעבודת הביטול, שגם מציאות האדם עצמו הוא מציאות אחת עם הבורא. לא זו בלבד שהתפילה בקול רם לא יהיה סתירה לביטול, אלא שההיפך הוא הנכון: אמירת התפילה בקול יהיה ביטוי וגילוי של הביטול המוחלט שיתגלה אז²².

(20) זוהר שם. לקוטי שיחות חלק לה ע' 196.

(21) לקו"ת שה"ש ד"ה כי על כל כבוד בסופו, (מה, ב) ובתו"א סו"פ ויגש (מה, ב). לגבי נושא זה יש לציין גם אל המבואר בחסידות אודות "קול חתן וקול כלה" לעת"ל (ראה מאמרי אדה"ז תקס"ג ח"א ע' רנט-רס. סה"מ תרל"ד ע' יז-יח (ושם ע' כג-כד) וש"נ).

(22) ע"פ לקוטי שיחות שם ע' 197. ראה ג"כ ימות המשיח בהלכה חלק א' ע' קנו ואילך. על השאלה באיזה תקופה זה יקרה, ראה קובץ הערות וביאורים (טורונטו) גליון מח ע' 36. הסברים שונים למה אז יהיה שמו"ע בקול רם, ראה קובץ חידושי תורה (באר שבע) גליון ג ע' 61. קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון שיח ע' ח.

עוד בנושא ראה קובץ פלפולים מגדל דוד (י"ב-י"ג תמוז תשנ"ח) ע' 231.

Davening Aloud

Shemoneh Esrei Out Loud

Davening is compared to a ladder. Just as a ladder has rungs that allow a person to ascend and reach a higher place, so too, davening has stages and levels. Generally, davening is divided into four stages, with the fourth and highest stage being called the “Amidah” (Shemoneh Esrei). In this part of davening, a person stands in absolute submission to the Creator of the world, like a servant standing before their master.

For this reason, during Golus, this part of davening is said quietly, as a sign of submission and unifying the Yid and Hashem. Davening quietly expresses the Bittul we experience during Shemoneh Esrei, to the point that a person does not even hear their own voice.

The Alter Rebbe points out that Li'osid Lavo, Shemoneh Esrei will be recited out loud. This is because the Yidden will reach a higher spiritual level, where even when davening out loud will not interfere with their Bittul to Hashem. On the contrary, davening out loud will elevate the person to an even higher level.

By the Geulah, the truth will be revealed that everything that exists was created by Hashem, and nothing is separate or detached from Elokus. Therefore, people will recognize and feel that they are merely a part of Hashem.

This is we will daven Shemoneh Esrei out loud. At that time, a deeper level of Bittul will be revealed, where even the person's Metzius is one with Hashem. Not only will davening out loud not contradict this Bittul, but it will actually express and reveal the absolute Bittul that will be evident then.

A source for this concept can be found in the Zohar on the Passuk, “A voice is heard **on high**” - “This is the World to Come”.

מקור לכך שבימות המשיח נתפלל בקול רם, ניתן למצוא בדברי הזוהר²³ על הפסוק²⁴ "קול בְּרָמָה נִשְׁמָע": "דָּא הוּא עֲלָמָא דְאֵתִי" [לעתיד לבוא].

ברוך שם בקול רם

כיום אנו אומרים "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" בלחש²⁵.

מבואר בזוהר כי 'ברוך שם כבוד מלכותו', הוא תפילה שמבטא את הסוד של "ה' אחד ושמו אחד", אך כיום הוא נאמר בלחש ובסוד, ורק לעתיד יתגלה הדבר בגלוי²⁶.

יש כמה הסברים מדוע בזמן הגלות לא יכולים לומר 'ברוך שם' בקול רם:

א) קשר תמידי: תפילה זו מבטא הקשר התמידי שלנו עם הקב"ה (ש"לעולם ועד" הוא מברך ה'). לכן בזמן הזה שאנחנו שקועים מדי בגשמיות ובתענוגי העולם הזה ואי אפשר לנו להיות דבוקים תמיד (בגלוי) בה', אנו אומרים אותו בלחש. אבל לעתיד נוכל לאומרה בקול רם משום שאז יתבטל היצר הרע ולא יהיה בלבול מדברים גשמיים ותמיד נהיה דבוקים בה' בגלוי²⁷.

ב) מדריגת מלאכים: משה רבינו גנב תפילה זו מהמלאכים למעלה, לכן בזמן הזה אנו יראים מהם ואומרים אותו בלחש. אבל לעתיד נהיה דומים למלאכים ונאמר אותו בקול רם²⁸.

ג) ביטול: הרבי מסביר שהסיבה שנוכל לומר "ברוך שם" בקול רם בגאולה קשור רה למושג ה"ביטול". כלומר, אז נקבל את מלכותו ורצונו של הקב"ה ונמלא את כל המצוות בשלימות גמורה. דבר זה יקרה בגאולה, כשיתקיים היעוד "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ". במצב המושלם הזה, נוכל סוף סוף לגלות את הסוד ולומר "ברוך שם" בקול רם²⁹.

23) ח"א רי, א. ראה בתורת מנחם התוועדויות תשמ"ו ח"ב ע' 269 ואילך.

24) ירמ' לא, יד.

25) פסחים נו, א.

26) תרומה, דף קלד, א.

27) עוללות אפרים, ח"ב מאמר רנז.

28) חידושי אבר"ח לרבי אברהם אביש ריינהלד, תלמיד תלמידו של החת"ס, דרושים, דרוש מב.

29) תורת מנחם התוועדויות חלק יג ע' 154. ראה ג"כ 'סוד ישרים' (לראש השנה ויוה"כ, נדפס

בשנת תרס"ב) ע' 105.

Baruch Sheim Aloud

Presently, we say ‘Baruch Sheim’ **quietly**.

The Zohar explains that ‘Baruch Sheim’ is a part of davening that expresses the secret of “Hashem is One and His Name is One.” However, today it is said quietly, and only in the future will it be revealed openly.

There are several explanations for why we cannot say Baruch Sheim out loud during Golus:

1. Constant Connection: This Tefillah expresses our constant connection to Hashem (“He bentches us forever”). In our current state, we are too engrossed in materialism and the pleasures of this world to be openly and constantly attached to Hashem. Therefore, we say it quietly. But Li’osid Lavo, we will be able to say it out loud, since the Yetzer Hara and worldly distractions will be eradicated, and there will be nothing disturbing us from a constant connection to Hashem.

2. Level of Malachim: Moshe Rabbeinu ‘stole’ this Tefillah from the Malachim above. In our current state, we fear the Malachim and therefore say it quietly. But Li’osid Lavo we will be like the Malachim and will say it out loud.

3. Bittul (Nullification): The Rebbe explains that the reason that we will be able to say Baruch Sheim out loud by the Geulah is because of our Bittul then. We will accept Hashem’s will and sovereignty and fulfill all his Mitzvos completely. This will occur Li’osid Lavo when Hashem will remove all evil from the world. In this perfect state, the secret will be revealed and we will say Baruch Sheim out loud.

ברכות

ביטול הברכות

הגמרא אומרת¹ שכל הנהגה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גוזל להקדוש-ברוך-הוא וכנסת ישראל. יש אומרים² על-פי דברי הגמרא שדווקא בזמן הזה ('עולם הזה'), צריך להכיר ולברך לה' על כל טובה, לפי שקיימים אומות העולם שאומרים על הכל שבא מכוחם ('כוחי ועוצם ידי'), אבל לעתיד כשכולם יהיו בטלים להקב"ה ויכירו שהכל ניתן מהקב"ה, אז לא יצטרכו לברך על כל טובה.

שיטה זו שלעתיד לא נברך ברכות הנהנין כלל הוא חידוש גדול ביותר. גדולי הדור רות שעסקו בנושא במשך הדורות לא קיבלו שיטה זו להלכה.

ברכת המן

הרמ"ע מפאנו³ כותב⁴ שיברכו על המן השמור בצנצנת "המוציא לחם מן השמים".

(1) ברכות לה, א-ב.

(2) ספר 'מי השילוח' לר' מרדכי יוסף ליינר לקוטי הש"ס מסכת ברכות (לה, א ד"ה אסור לאדם שיהנה מעולם הזה בלא ברכה). עיין ג"כ בספר 'ברכת אהרן' (ברכות מאמר פ"ה). ועי' גם בס' 'נפש חי' להגר"ר מרגליות או"ח סימן רד סעיף יג.

(3) רבינו מנחם עזריה מפאנו, מגדולי המקובלים באיטליה.

(4) ראה מאמרי הרמ"ע מפאנו, ירושלים תשס"ג (ח"ב) ע' שעא ("מאמר שבתות ה'" חלק ו). עיין בספר המאמרים מלוקט ח"א ע' רלט הערה 49, וראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"ב ע' צג, ובספר 'דרש חיה' ע' 167 ואילך.

Brachos

Nullification of Brachos

The Gemara states that anyone who benefits from this world without a Bracha is as if they are stealing from Hashem. Some interpret the Gemara to mean that nowadays we need to recognize and bentsh Hashem for everything because there are non-Jews who claim that everything comes from their own power. However, Li'osid Lavo, everyone will be subjugated to Hashem and will acknowledge that everything comes from Him, so there will be no need to recite a bracha on everything.

However, this opinion, that we will not recite any Brachos at all, is a big Chiddush. Most Poskim throughout the generations have not accepted this view as Halacha.

Bracha on the Mann

The Rameh MiPano writes that we will recite the Bracha “Hamotzi Lechem Min Hashamayim” (“Who brings forth bread from the heavens”) on the Mann that was preserved in the jar since the Dor HaMidbar.

Although there are differing opinions about whether one is required to recite a bracha on the Mann, this pertains only to the Mann that

אף שיש דעות שונות אם חייבים בברכת הנהנין על המן, זהו רק לגבי המן שירד בדור המדבר, אך לגבי ימות המשיח ברור שנצטרך לברך עליו לעתיד⁵.

אוכל מהאדמה

הגמרא אומרת שבימות המשיח האדמה תתחיל להצמיח בגדים מהודרים ואוכל מוכן כמו פת אפויה (שנקרא 'גלוסקאות')⁶.

יש כמה שיטות איזו ברכה בדיוק נברך על הלחם היוצא מן הארץ בימות המשיח, אבל רוב הפוסקים סוברים שנברך עליהם "המוציא לחם מן הארץ", כמו על לחם רגיל⁷.

זהו הסיבה שנוסח הברכה הוא "המוציא" לחם מן הארץ ולא "מוציא" לחם מן הארץ, משום שהוספת ה"א משמע גם להבא, וזה מרמז על לעתיד לבוא שאז הקב"ה יוציא לחם ממש מן הארץ⁸.

ברכה אחרונה

הרבי התבטא פעם שאם יבוא משיח באמצע התוועדות וכולם ילכו עם הבית הכנסת והבית מדרש (770) לארץ ישראל, זה לא יהיה נחשב כהפסק (על כל פנים לכתחילה) לענין ברכה אחרונה על המזון שאכלו קודם⁹.

ראוי לציין שדווקא בתקופת הגאולה בסעודת לויתן ושור הבר, יתקיים המצוה ד"ואכלת ושבעת וברכת" בתכלית השלימות¹⁰.

בהזמנות נוספת הרבי אמר את הדברים הבאים¹¹: "ובקרוב ממש נזכה לברך "ברכה אחרונה" על הגלות. היינו שיוצאים מהגלות אל הגאולה האמיתית והשלימה,

(5) ס' בני יששכר' (מאמרי השבת מאמר ג).

(6) שבת ל, ב.

(7) ראה הנסמן בספר ימות המשיח בהלכה ח"ג ע' קפג ואילך. ועיין עוד בענין זה בהערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתרע"א ע' 20. שם גליון א'קלט ע' 11 הערה 16. ועוד.

(8) ב"ח על או"ח סי' קסז. עטרת זקנים (או"ח סימן קסז ס"ק ד). ספר מרגניתא דר' מאיר (להגר"מ שפירא) ברכות (לה, א). עיין ביגדיל תורה (כולל צמח צדק) חוברת כו ע' 13 שהובא ג"כ בשם כ"ק אדמו"ר הצי"צ. ועיין ערוך השלחן או"ח סי' קסז סעיף ח. ועוד.

(9) ספר השיחות תשמ"ט ח"א ע' 99 הערה 104.

(10) תורת מנחם התוועדיות תש"נ ח"א ע' 220. ספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 96.

(11) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ב ע' 874.

fell in the Midbar. But Li'osid Lavo, it is clear that we will need to recite a Bracha on it.

Food from the Ground

The Gemara says that Li'osid Lavo, the earth will begin to produce luxurious garments and ready-to-eat food like baked bread.

There are various opinions as to the exact Bracha which we will recite on the bread that comes from the earth in Yemos HaMoshiach, but most Poskim agree that we will say “Hamotzi Lechem Min Haaretz” (“Who brings forth bread from the earth”), just as we do on regular bread.

This is why the wording of the Bracha is “**Who** brings forth (**H**amotzi) bread from the earth”, and not simply “brings forth” (Motzi) bread from the earth, because the additional ‘Hey’ implies future tense, alluding to the future when Hashem will bring forth actual bread from the earth.

Bracha Acharona

The Rebbe once remarked that if Moshiach were to come in the middle of the farbrengen and everyone were to go with 770 to Eretz Yisrael, it would not be considered an Hefsek for bentching.

On another note, the Rebbe pointed out that only by the Geulah, when we will finally partake of the Livyasan and Shor Habor, will we be able to fulfill the Mitzvah of “and you shall eat and **be satisfied** and bless Hashem” in its entirety, for only then will we be truly satisfied.

On another occasion, the Rebbe said the following: “Very soon we will merit to recite a Bracha Acharona on the Golus. This means that we will go from Golus to the true and complete Geulah, very soon in our days. And on the Golus, we will recite a ‘Bracha Acharona’: a

במהרה בימינו ממש. ועל הגלות מברכים "ברכה אחרונה": ברכה, כמו שכתוב¹² "אודך ה' כי אנפת בי גו", ו"ברכה אחרונה", כי זהו הגלות האחרון ולאחרי זה באה הגאולה האמיתית והשלימה שאין אחריה גלות".

ברכת המזון

הרבי מעלה שאלה האם יברכו ברכת המזון לעתיד לבוא, בתקופת תחיית המתים.

ידוע שבתורת החסידות¹³ מכריעים כדעת הרמב"ן¹⁴ שהכוונה בדברי חז"ל¹⁵ "עולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה" היא על זמן תחיית המתים, שאז יהיה האדם בגוף גשמי, אך בכל זאת לא יצטרך לאכול ולשתות. כלומר למרות שהגוף יהיה שלם, מכיוון שהנשמה תקייה מהגוף, ולכן הגוף יהיה שלם (כולל כל איברי העיכול), בכל זאת לא יצטרכו למזון גשמי של אכילה ושתייה.

לכן בתקופה הראשונה של ימות המשיח יהיה עדיין עניין של אכילה ושתייה גשמית, יחד עם ברכת המזון. אך השאלה היא לגבי התקופה השנייה לעתיד לבוא, כאשר כבר לא יהיה עניין של אכילה ושתייה גשמית, לא ברור כיצד יתקיים מצות ברכת המזון¹⁶.

ברכת התורה

הרבי אומר חידוש מעניין לגבי ברכת התורה על התורה החדשה שתתגלה לעתיד לבוא. הרבי מסביר שלמרות שכבר בירכו ברכת התורה בהתחלת היום, מסתבר שלפני לימוד התורה החדשה שתצא ישירות מהקב"ה או על ידי משיח צדקנו, יצטרכו לברך שוב ברכת התורה.

אפשר ללמוד זאת בקל וחומר מברכת התורה שמברכים שוב כשעולים עליה לתורה במנחה, למרות שכבר בירכו בעליה לתורה בשחרית וברכת התורה בהתחלת היום. ובוודאי שכך יהיה כאשר מדובר בחידוש של תורה חדשה.

(12) ישע"י, יב, א.

(13) ספר המאמרים תק"ע עמ' כו. דרך מצוותיך מצות ציצית פ"א (יד, ב). נתבאר לעיל בפרק

על שכן הגוף בתחיית המתים.

(14) שער הגמול בסופו.

(15) ברכות יז, א.

(16) תורת מנחם התועודיות תשמ"ב ח"ג ע' 1561.

Bracha, as it is written, ‘I will thank You, Hashem, for You were angry with me,’ and a ‘Bracha **Acharona**,’ because this is the final Golus, and after this comes the true and complete Geulah, after which there will be no more Golus.”

Birchas Hamazon

The Rebbe raises a question about whether we will recite Birchas Hamazon after Techiyas Hameisim.

As we mentioned above, Chassidus takes the opinion that at that time people will have physical bodies, but they will not need to eat or drink, since they will receive their sustenance from Elokus.

Therefore, during the first Tekufah of Yemos HaMoshiach, there will still be physical eating and drinking, along with Birchas Hamazon. However, the question pertains to the second Tekufah, when there will no longer be physical eating and drinking, making it unclear how the Mitzvah of Birchas Hamazon will be fulfilled.

Birchos Hatorah

The Rebbe presents an interesting Chiddush regarding the Torah Chadasha: Although we already recited Birchos Hatorah at the beginning of the day, it seems that before learning the Torah Chadasha, we will need to recite it again.

This can be derived from a Kal Vachomer from the Birchos Hatorah that is recited when one is called up to the Torah during Mincha, even if he has already said it in the morning Brachos and when he was given an aliyah by Shacharis. If so, this is certainly the case when it comes to the revelation of the Torah Chadasha.

The Rebbe adds, that since Hashem’s will is for the Yidden’s Torah learning to be complete, including the Bracha before learning, there

הרבי מוסיף שמכיוון שרצונו של הקב"ה הוא שלימוד התורה של בני ישראל יהיה בשלימות הכוללת גם ברכת התורה לפני הלימוד, בוודאי שיהיה מספיק זמן לברך ברכת התורה לפני תחילת לימוד התורה החדשה, משום שאז יודיעו בהודעה מיוחדת מראש שעומדים ללמוד תורה חדשה.

דבר דומה קרה במתן תורה, שהקב"ה המתין שבני ישראל יקדימו באמירת "נעשה" לפני "נשמע", ורק אז נתן להם את התורה.

הרבי מסיים: "ובפשטות - שתיכף ומיד בא דוד מלכא משיחא, "הנה זה בא", שכבר בא, אלא צריך להיכנס בתוך הקהל כאן, באופן ד"מראה באצבעו ואומר זה" - ומכריז שיכולים לברך ברכת התורה על ה"תורה חדשה מאתי תצא" שהולכים ללמוד מהקב"ה תיכף ומיד ממש"¹⁷.

שהחיינו

לעתיד לבוא יברכו שהחיינו על אכילת הפסח שני. גם הכהן שיקריב הפסח יברך שהחיינו על ההקרבה¹⁸.

(17) תורת מנחם התוועדויות תש"נ ח"ג ע' 289-290.

(18) מדברי הרב הראשי, הרה"ג מרדכי אליהו ז"ל בעת ביקור הרבנים בשנת תשמ"ט (ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742). וראה גם בס' ברכת השיר והשבח מהדורא תניינא, ע' שמב ואילך. במקומות שונים הרבי מבאר שיש עוד דברים שנאמר ברכת שהחיינו עליהם. ראה לדוגמה שם תש"נ ח"ג ע' 391.

will surely be enough time to recite the Birchos Hatorah, since it will be announced in advance that we are about to learn the Torah Chadasha.

Something similar occurred by Matan Torah, when Hashem waited for the Yidden to say “Naaseh V’Nishma,” and only then did He give them the Torah.

The Rebbe concludes: “Simply put - immediately, Dovid Malka Meshicha will come, and he will declare that we can recite the Bracha on the Torah Chadasha that we are about to learn from Hashem right now.”

Shehecheyanu

When Moshiach comes, we will recite Shehecheyanu on eating the Korban Pesach Sheini. The Kohen who offers the Pesach Sheini will also recite Shehecheyanu on the korban.

ברכות על הגאולה

מבואר בספרים שבעת ראיית מלך המשיח יברכו ארבע ברכות: (א) ברכת חכם הרזים. (ב) ברכת שחלק מחכמתו ליראיו. (ג) ברכת שחלק מכבודו ליראיו. (ד) ברכת שהחיינו¹.

בפרק זה נבאר על פי דברי הראשונים והאחרונים, ובפרט על פי דברי הרבי, האם אכן יש לברך את כל ארבע הברכות הללו בעת התגלות המשיח, ומתי הוא הזמן המי תאים לברך כל אחת מהברכות.

חשוב לציין שוב², שמטרת הדברים אינו להכריע הלכה למעשה, אלא לבאר נקודות עיקריות בנוגע לסוגיה זו.

חכם הרזים

ברכת "חכם הרזים" מברכים בעת התאספות גדולה של שש מאות אלף יהודים ביחד. וכדברי הגמרא³: "הרואה אוכלוסי ישראל אומר ברוך חכם הרזים". בספר שאלות ותשובות 'מנחת שלמה' כותב שיברכו ברכה זו בעת התגלות "כי בודאי יהיה שם ששים רבוא ישראל וכהנה וכהנה עד אין מספר"⁴.

לדעת הרמב"ם, בחוץ לארץ ישראל לא מברכים ברכת חכם הרזים על שש מאות אלף יהודים, אלא רק בארץ ישראל⁵.

(1) ארבעת הברכות הובאו בשו"ת מנחת שלמה קמא (להרה"ג ר' שלמה זלמן אויערבאך) ס' צא אות כז. ראה ג"כ ימות המשיח בהלכה ח"א ע' מ ואילך. שם ע' מד ואילך. שם ע' שיד.
(2) ראה ב'פתח דבר'.
(3) ברכות נח, א. ופירש"י שם: "חכם הרזים - היודע מה שבלב כל אלו".
(4) מנח"ש שם.
(5) הלכות ברכות פ"י הי"א וכו"מ שם.

The Berachos to Recite when Moshiach Comes

It is brought down in Seforim that upon seeing Moshiach, we will recite four Brachos:

1. Chacham Harazim. 2. Shechalak Mechachmaso L'yereav. 3. Shechalak Mikvodo L'yereav. 4. Shehecheyanu.

In this Perek, we will explore, based on Rishonim and Acharonim, and according to the teachings of the Rebbe, whether it will be necessary to recite all four Brachos upon Moshiach's arrival, and determine the appropriate time for each Bracha.

(It's important to note that the purpose of this discussion is solely educational, and not intended to establish the Halacha.)

Chacham Harazim

The Bracha "Chacham Harazim" is recited when witnessing a gathering of 600,000 Yidden. As the Gemara states: "One who sees a multitude of Yidden says, 'Blessed is he who knows all secrets.'" The Minchas Shlomo writes that this Bracha will be recited at Moshiach's arrival since there will undoubtedly be at least 600,000 Yidden present.

הרבי הולך לפי שיטת הרמב"ם וכפי שאמר⁶: "ויהי רצון שבקרוב ממש יזכה כל הציבור דבני ישראל להיות בארץ הקודש - שדוקא שם שייך אמיטית ענין הציבור, כידוע שאין אוכלוסא בבבל⁷. וכאשר כל הציבור דבני ישראל יהיו בארץ ישראל - יברכו ברכת חכם הרזים, כמאמר רז"ל: "הרואה אוכלוסי ישראל (חיל גדול של ששים ריבוא. רש"י) אומר ברוך חכם הרזים".

עם זאת, אם המשיח יתגלה בחוץ לארץ⁸, יתכן שגם לדעת הרמב"ם⁹ יש לברך, אפילו בלי שישים ריבוא מישראל. כי הגמרא מספרת¹⁰ שפעם פגשו רב פפא ורב הונא את רב חנינא בנו של רב איקא, ובירכו עליו שתי ברכות: שהחיינו כדין חבר שלא ראו אותו שלושים יום, וברכת שחלק מחכמתו ליראיו. אך רב חנינא בנו של רב איקא בירך עליהם גם ברכת חכם הרזים, כי בעיניו הם היו כששים ריבוא מישראל בגלל גודל חכמתם. מכאן רואים שאפשר לברך חכם הרזים על חכם מופלג¹¹.

כיום אי אפשר לברך ברכה זו על שום אדם, כי בזמן הזה אין מישהו שראוי שיברכו עליו ברכה כזו¹². אבל יתכן שנוכל לברך ברכה זו על מלך המשיח שעתיד להיות חכם יותר משלמה המלך¹³.

(6) תורת מנחם התוועדיות תשמ"ב ח"ב ע' 745.

(7) ברכות נה, א.

(8) ראה ספר השיחות תשנ"ב ח"ב ע' 468 ואילך.

(9) בכס"מ (שם) והב"י (הובא לקמן) באופן הא' מבאר לשיטת הרמב"ם שלא ניתן לברך בחו"ל ברכה זו על חכם מופלא. אך ראה צל"ח (ברכות נח, א) שמצד הדין (גם לשיטת הרמב"ם) ניתן לברך על חכם גדול ברכה זו. ולדעת דברי חמודות (לבעל התוס' יו"ט) הרמב"ם השמיט הלכה זו מפני שלא מצוי חכם כזה בדורותינו.

(10) ברכות נח, ב.

(11) ראה ב"י או"ח סימן רכד ד"ה ואם רואה. בביאור טעם הדבר ראה צל"ח שם, ובדומה לכך בבית הבחירה למאירי שם וכ"כ הכלבו סימן פז, ועוד. ספר 'ויזרח אור' ע' ד ואילך.

(12) ראה בטור (או"ח סי' רכד) ובשיטה מקובצת ברכות שם. וראה חיי אדם (ח"א כלל סג ס"ח). הלכות קטנות לר' יעקב חגיז (ח"א סימן רי). ועוד.

(13) רמב"ם הלכות תשובה פ"ט ה"ב. להעיר מהקדמת המלקט לספר התניא וראה ג"כ שערי תשובה לאדמוה"א ד"ה פדה בשלום פ"ב. ועיין עוד בספר "פרי צדיק" (לר' צדוק הכהן מלובלין), שמות פ' שקלים.

According to the Rambam, this Bracha is only recited in Eretz Yisrael, not in Chutz La'aretz.

The Rebbe follows the Rambam's opinion and stated: "May it be Hashem's will that very soon the whole Jewish community will merit to be in Eretz Hakodesh - because it is specifically there where a true community exists, as it is known that there is no multitude in Bavel. And when the entire Jewish community is in Eretz Yisrael - they will recite 'Chacham Harazim,' as Chazal said: 'One who sees a multitude of Yidden says, 'Blessed is he who knows all secrets.'"

However, if Moshiach is revealed in Chutz La'aretz, it is possible that even according to the Rambam, the Bracha could be recited, even without 600,000 Yidden. The Gemara recounts that when Rav Papa and Rav Huna met Rav Chanina ben Rav Ika, they recited two Brachos: Shehecheyanu, as one does for a friend not seen for thirty days, and Shechalak Mechachmaso L'yereav. But Rav Chanina also recited Chacham Harazim, as he considered them equivalent to six hundred thousand Yidden due to their great wisdom. From this we see that Chacham Harazim can be recited for an exceptionally wise person.

Today, this Bracha cannot be recited on any individual because there is no one who is worthy of such a Bracha. But it is possible that we will recite this Bracha on Moshiach, who will be wiser than Shlomo Hamelech.

Shechalak Mechachmaso L'yereav

In the Shailos U'Teshuvos Peulas Tzaddik, it is brought in the name of Rabbi Shlomo Algazi that one who recites the bracha "Chacham Harazim" cannot also recite "Shechalak Mechachmaso L'yereav" (who has shared His **wisdom** with those who fear Him) because the latter is included in the former, making it a bracha in vain.

שחלק מחכמתו

בספר שו"ת פעולת צדיק¹⁴ מביא בשם הרב שלמה אלגאזי, שמי שמברך ברכת "חכם הרזים" אינו יכול לברך גם "שחלק מחכמתו ליראיו", מכיוון שברכת "שחלק מחכמתו" כבר נכללת בברכת "חכם הרזים" ולכן זו תהיה ברכה לבטלה.

אבל החיד"א חולק על כך וסובר שאפשר לברך גם "חכם הרזים" וגם "שחלק מחכמתו", ואין זה ברכה לבטלה מכיוון ששתי הברכות הן על שני עניינים שונים¹⁵.

ונמצא שמכיוון שמברכים "חכם הרזים" (על ששים ריבוא או על חכמתו של משיח), יש כאן ספק לגבי האפשרות לברך גם "שחלק מחכמתו" (על פי המחלוקת בין הרב שלמה אלגאזי לחיד"א).

שחלק מכבודו ליראיו

על ראיית מלכי ישראל תיקנו חז"ל לברך "שחלק מכבודו ליראיו"¹⁶. לכן, ייתכן שגם כאשר יראו את מלך המשיח, יברכו ברכה זו, שהרי הוא יהיה מלך.

עם זאת, יש דיון בין הפוסקים האם אפשר לכלול ביחד בברכה אחת את ברכת "שחלק מכבודו ליראיו" עם ברכת "שחלק מחכמתו", או שצריך לברך כל ברכה בפני עצמה (כשם שאי אפשר לברך בקיצור: "בורא מיני מזונות ופרי העץ")¹⁷.

לפיכך לגבי מלך המשיח שייתכן שיברכו עליו הן "שחלק מחכמתו" והן "שחלק מכבודו", יש מחלוקת האם לברך שתיהן יחד או כל אחת בנפרד¹⁸.

ראוי לציין שלפי ביאורו של הרבי בנושא¹⁹, נראה שנברך ברכות אלו ביחד כברכה אחת. הסיבה לכך היא, כי חכמתו ("נשיא") ומלכותו של מלך המשיח יחד הם חלק בלתי נפרד ממהותו. בעבר היה הנשיא והמלך שני אנשים שונים, אך החידוש המיוחד במלך המשיח הוא ששני תפקידים אלו כלולים בעצם מהותו.

14 לר' יחיא בן יוסף צלאח (מהרי"ץ) מצנעא. ח"ב סי' רמו.

15 דברים אחדים, דרוש יג (סב, ב). להעיר ג"כ מיומן יום א', ד' שבט תש"י (שיחות קודש תש"י הוצאה חדשה) ע' 183).

16 ברכות נח, א.

17 ראה דברי הרש"ה במנח"ש, וכבר נסתפק בזה בעל האמרי אמת מגור במכתבי תורה מכתב עז. עיין מנח"ש שם שהגרש"ז אויערבאך כתב שאין לכלול שניהם ביחד (וראה ג"כ ב'תשובה מאהבה' ח"ב סימן רלז).

18 ראה הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תתשעג ע' 8 ואילך.

19 לקוטי שיחות חלק לה ע' 206-210.

However, the Chida disagrees and holds that one can recite both brachos, and it is not considered a bracha in vain, as they are for two different things.

So since we will recite “Chacham Harazim”, there is uncertainty about whether we can also recite “Shechalak Mechachmaso” (based on the dispute between Rabbi Shlomo Algazi and the Chida).

Shechalak Mikvodo L'yereav

Chazal instituted the Bracha “Shechalak Mikvodo L'yereav” (who has shared His **honor** with those who fear Him) upon seeing Jewish kings. Therefore, it is likely that upon seeing Moshiach, we will recite this Bracha as well, since Moshiach will be a king.

There is a discussion among the Poskim about whether these Brachos can be **combined into one**, or if each must be recited separately (similar to how we cannot combine “Borei Minei Mezonos” and “Borei Pri Haeitz” into one Bracha).

Accordingly, for Moshiach, who might warrant both “Shechalak Mechachmaso” and “Shechalak Mikvodo,” there is a debate about whether to recite them together or separately.

According to the Rebbe’s explanation, it seems we will recite these Brachos together as one. The reason is that both Moshiach’s wisdom and his kingship are inherently part of his identity. In the past, the Nasi and the king were two different people, but the uniqueness of Moshiach is that these two roles are part of his very essence.

So it is certainly possible that we will bentsh: “Blessed is He who has shared **His wisdom** and **His honor** with those who fear Him,” as in Melech HaMoshiach, these two aspects are fundamentally part of one essence.

ממילא ברור שיהיה אפשרי לברך: "ברוך שחלק מחכמתו ומכבודו ליראיו", מכיון ששני עניינים אלה הם חלק חשוב ויסודי ממציאיות אחת.²⁰

שהחיינו

הסיבה לברכת "שהחיינו" שיברכו בעת הגאולה היא על השמחה בראיית פני המשיח.²¹ הדברים מבוססים על ההלכה²²: "הרואה את חבירו החביב עליו הרבה, ושמחה ונהנה בראייתו, אם לא ראהו זה שלשים יום יברך שהחיינו". וכל שכן שיברכו ברכה זו על מלך המשיח, בגלל השמחה הגדולה בראיית פניו.

וכדברי הרבי²³: "ועוד והוא העיקר - שתיכף ומיד נזכה לברך "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" על הגאולה האמיתית והשלימה על-ידי משיח צדקנו, כפי שמסתבר בפשטות שכאשר יראו את משיח צדקנו בפעם הראשונה יצטרכו לברך שהחיינו, במכל שכן וקל וחומר מברכת שהחיינו על ראיית חבירו שלא ראהו אפילו שלושים יום".

בספר שאלות ותשובות לב חיים (לר' חיים פלאגי)²⁴ מביא סיבה נוספת לומר שהחיינו, והוא מפני שאז יקבע יום הגאולה ליום טוב²⁵: "ונראה דמברכים . . . גם ברכת שהחיינו כי זכינו לזמן הזה, כי בודאי אנחנו קובעים יום הגאולה ליום טוב גמור ולקדש בו בקדושת היום, וכן לומר שהחיינו, וכן שמעתי שכן דעת מורנו הרב כנסת הגדולה ז"ל, לומר כי יום הגאולה הוא יום טוב גמור ולקדש עליו ובכלל קידוש היום הוא לומר גם כן זמן".

(20) ראה בספר 'הרב אשכנזי' ח"ב ע' 658.

(21) ראה ספר השיחות תנש"א ח"ב ע' 503 הערה 134: "שמחה הנרגשת בלב - דוקא על דבר

שישנו בפועל עתה". ועיין ג"כ בספר השיחות תשנ"ב ח"א ע' 96.

(22) סדר ברה"נ לאדה"ז פ"ב הי"א. וראה רמב"ם הלכות ברכות פ"י ה"ב, שו"ע או"ח הלכות

ברכת הפירות ס"ל רכה.

(23) תורת מנחם התועדויות תשמ"ט ח"א ע' 207. עיין עוד בשו"ת עטרת פז או"ח ח"א, הערות

ס"ל טו.

(24) ח"ב סימן מב.

(25) אך אין זה בהכרח קשור לברכות שנברך בעת ראיית פני מלך המשיח, אלא לקביעות יום

הגאולה בתור יו"ט. ולהעיר מספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742 (שם מבואר על שהחיינו בהמשך לענין הניסים ונפלאות). ועיין ג"כ בלקוטי שיחות חלק יא ע' 50, תורת מנחם התועדויות תשמ"ח ח"ב ע' 603 ובאגרות קודש חלק טז ע' שכא (על ברכת שהחיינו בגאולה מדין פדיון הבן ע"י האב (הקב"ה)).

Shehecheyanu

The reason for the Bracha Shehecheyanu that will be recited by the Geulah is for the joy of seeing Moshiach. This is based on the Halacha: “One who sees a dear friend after thirty days recites Shehecheyanu.” This bracha will certainly be recited for Moshiach due to the great joy of seeing him.

As the Rebbe said: “And moreover - we will immediately merit to recite ‘Shehecheyanu V’kiyemanu V’higiyanu Lizman Hazeh’ for the complete Geulah through Moshiach, as it is simply understood that upon seeing Moshiach for the first time, we will need to recite Shehecheyanu, from a Kal Vachomer from the Bracha of Shehecheyanu for seeing a friend not seen for thirty days.”

In the Shailos U’Teshuvos Lev Chaim (by Rabbi Chaim Palagi), another reason for reciting Shehecheyanu is brought: because the day of the Geulah will be established as a Yom Tov. “And it appears that we will bentch... the bracha of Shehecheyanu because we have merited to this time, for we will certainly establish the day of the Geulah as a complete Yom Tov... and also recite Shehecheyanu, and so I have heard that this is the opinion of the Knesses HaGedolah, to say that the day of the Geulah is a complete Yom Tov and... say Shehecheyanu.”

Additional Brachos

In addition to the Brachos recited upon seeing Moshiach, there are three more Brachos we will recite on the Geulah and upon leaving Golus:

1. Bracha of Go’al Yisrael: Rabbi Chaim Palagi writes further: “And it appears that we will recite the Bracha of ‘Go’al Yisrael’ for redeeming us from this bitter Golus.” He explains that just as this Bracha was instituted at the end of the Haggadah for the Geulah from Mitzrayim,

עוד ברכות שנברך

נוסף על הברכות שיאמרו בעת ראיית פני משיח צדקנו, יש עוד שלוש ברכות שנברך בתקופת הגאולה והיציאה מהגלות²⁶:

(א) **ברכת גאל ישראל**. בשו"ת לב חיים (לר' חיים פלאג'י)²⁷ הוא כותב: "ונראה דמ' ברכים ברכת גואל ישראל אשר גאלנו מגלות המר הזה". הוא מסביר שכשם שתיקנו ברכה זו בסוף ההגדה על הגאולה ממצרים, כך תהיה ברכה זו גם "בגאולה העתידה לבוא במהרה בימינו אמן".

(ב) **הטוב והמטיב**. הגאולה היא טובה כללית לכל בני ישראל, כמו שרואים גם בנוסח התפילות לגאולה שהם בעיקר תפילות כלליות לכל ישראל על בניין ירושלים ובית המקדש.

לכן על פי דברי כ"ק אדמו"ר הזקן²⁸ על מהות ברכת הטוב והמטיב, הרי שבש' מיעת הבשורה על הגאולה, יש לברך "הטוב והמטיב" כברכת הודאה על טובה זו של גאולת כל ישראל יחד²⁹.

(ג) **ברכה על הנפלאות**³⁰. לעתיד לבוא שנראה את הנפלאות והניסים בגלוי, נברך על נפלאות אלו³¹.

(26) ראה ספר 'ויזרח אור' ריש סימן א.

(27) ח"ב סימן מב.

(28) ראה 'לוח ברכת הנהנין' פרק יא הלכה כג.

(29) ימות המשיח בהלכה ח"א ע' מג.

(30) ראה ברכות נד, ב. אנציקלופדיה תלמודית ערך ברכות הודאה (ע' שטז ואילך).

(31) ספר השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 742 (עיי"ש שאולי יצטרכו לברך ברכת שהחיינו בקשר לכך).

so too will this Bracha be recited for the future Geulah, may it come speedily in our days, Amen.

2. Hatov Vehameitiv: The Geulah is a general benefit for all of Klal Yisrael, as seen in the davening for the Geulah, which consists primarily of general Tefillos for all Yidden, focusing on the rebuilding of Yerushalayim and the Beis Hamikdash. Therefore, upon hearing the news of the Geulah, we will recite “Hatov Vehameitiv” as thanks for the collective benefit of the Geulah for all Yidden.

3. Bracha on Miracles: Since we will witness open miracles and wonders by the Geulah, we will recite a Bracha to Hashem for these miracles.

לעילוי נשמת
הרב שמועון בן חנניה ע"ה
גלב"ע יד אייר תשפ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.

לזכות

אברהם שלמה בן סולטנה
סימי שמחה בת עישה חיה
שמחה בת שוליקה
רפאל מנחם בן שמחה
ענת בת סימי שמחה
יהודה אלחנן בן ענת
ליאם דוד בן שירה מלכה
ערן עידן אשר בן שירה מלכה
נתנאל לוי חיים בן ענת
ראכל בת חנה
טליה רבקה בת ראכל
נועם משה בן ראכל
ישראל אברהם בן ענת
אורית חן בת כמין כרמית
לחיים טובים וארוכים
בריאים ושמחים

לעילוי נשמת

הבחור התמים

מיכאל ע"ה בן יבדלחט"א
הרה"ח ר' יהודה ליב שליט"א

ראסקין

הוקדש ע"י:

לזכרון נשמת

מרת אלישבע ע"ה

בת הרה"ח הרה"ת חיים הלוי ע"ה

פיקרסקי

שלוחה בבאנאטא קאלאמביא
הצטיינה כדוגמא חי' בהליכותיה והנהגותיה
והשפיעה רבות מתוך אמת ותוקף פנימי

נפטרה ט"ו סיון

שנת ה' תהא שנת פלאות ככל
ליצירה

ת.ג.צ.ב.ה.

לע"נ

הרה"ח הרה"ג

ר' מיכאל עקיבא גרשון
בן רפאל מנחם נחום ז"ל
וגנר

מייסד וראש ישיבת ליובאוויטש
- אהלי מ"מ - טאראנטא,
במשך למעלה מחצי יובל שנים

מסור בלב ונפש להצלחת תלמידיו התמימים
- בגשמיות וברוחניות גם יחד, בלימוד נגלה ונסתר
ובפרט בדרכי החסידות והצפי' להגאולה.
הראנו איך לחיות בפועל עם הרבי,
אין עוד מלבדו, ואמת הוי' לעולם בפשטות
נפטר ביום י"ז אייר, ל"ב לעומר תשפ"ג

יה"ר שתניכף ומיד יקוים היעוד
הקיצו ורגנו שוכני עפר
בהתגלות נשיאנו מלכינו משיחנו נאו!

לעילוי נשמת

הרה"ח הרה"ת ר' אברהם ברוך
בן הרה"ח הרה"ת ר' דובער ע"ה

יוניק

מקושר לב"ק אדמו"ר נשיא דורנו
זוכה לשמשו
גלב"ע עש"ק פ' כי תשא בעלות המנחה
י"ט אדר ה'תשע"ז

נדפס ע"י התנו ובתו
הרה"ח הרה"ת
ר' שניאור זלמן יצחק הכהן
וונג' מרת אלטא שרה
וילדיהם שיחיו

כהן

לע"נ

הרה"ג הרה"ח

ר' ישעי' זוסיא בן

ר' אברהם דוד ע"ה ווילהעלם

מראש תומכי החידון גאולה ומשיח
שימש כאחד משופטי החידון בפעם הראשונה
בשנת ה'תשפ"א

לזכות

חיה מושקא בת נעטל תי'

לרפואה שלימה וקרובה

לזכות

הרה"ת ר' ירחמיאל וזוגתו מרת רבקה לאה

ולזכות יוצאי חלציהם

הרה"ת ר' מנחם מענדל וזוגתו מרת שרה עטא

בנותיהם מרים וחנה

מרת חנה העניא ובעלה הרה"ת ר' יעקב אליהו

בנם ובתם בצלאל יהודה ואריא שיחיו אנדרוסיער

מרת אסתר ברכה ובעלה הרה"ת ר' מנחם מענדל

בנם שמואל בצלאל שיחיו לייטער

מרת מושקא ובעלה הרה"ת ר' נחום מאיר

בנם שלמה ארי' שיחיו רייבין

פריידא מרים, אלישבע ושלמה שמואל ארי'

שיחיו לאורך ימים ושנים טובות ובריאות

יעקבסאהן

לזכות

החייל בצבאות ה'

מנחם מענדל הכהן שיחי' טייטלבוים

שיגדל להיות חסיד, ירא שמים ולמדן

ויזכה לקבל פני משיח צדקנו

תיבף ומיד ממש